

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

2027
Nacionālais
attīstības plāns

Labklājības ministrija

Profesionāla un mūsdienīga
sociālā darba attīstība

Sociālais Darbs Latvijā

Augusts
2025

Rīgas Sociālā dienesta
Ģimenes atbalsta centri –
no idejas līdz rezultātam

16. lpp.

Kad autisms ienāk ģimenē:
mammās un sociālās
darbinieces stāsts

26. lpp.

Personīgais ceļš no
pieredzes uz profesiju

41. lpp.

Nevārdi un jaunvārdi:
valoda sociālā darba praksē

55. lpp.

Redkolēģija

Mārtiņš Moors

sociālo zinātņu maģistrs
sabiedrības vadībā (Mg. sc.),
tiesību zinātņu maģistrs
(Mg. iur.), augstākā izglītība
sociālajā darbā (Bc. soc. d.),
Latvijas Sociālo darbinieku
biedrības valdes priekšsēdētājas
vietnieks, Rīgas Stradiņa
universitātes lektors,
Rīgas domes Labklājības
departamenta direktora
vietnieks, Sociālās pārvaldes
priekšnieks

Una Lapskalna-Alksne

sociālo zinātņu maģistre
sabiedrības vadībā (Mg. sc.),
augstākā izglītība sociālajā darbā
(Bc. soc. d.), Latvijas Sociālo
darbinieku biedrības valdes
priekšsēdētāja, Ventspils Sociālā
dienesta vadītāja

Inga Lukašinska

sociālo zinātņu maģistre
sabiedrības vadībā (Mg. sc.),
augstākā izglītība sociālajā
darbā (Bc. soc. d.), projekta
"Profesionāla un mūsdienīga
sociālā darba attīstība" vecākā
eksperte Labklājības ministrijā

Aiga Romāne-Meiere

sociālā darba maģistre
(Mg. soc. d.), LU sociālā
darba profesionālās bakalaura
programmas studiju direktore,
zinātniskā asistente LU SPPI,
jauniešu programmu vadītāja
biedrībā "Resiliences Centrs",
Latvijas Sociālo darbinieku
biedrības biedre

Vita Roga-Vailza

sociālās pedagoģijas doktore
(Dr. paed.), pedagoģijas zinātnes
maģistre (Mg. paed.), Latvijas
Sociālo darbinieku biedrības
biedre, kopienas sociālās
aprūpes aģentūras "Vitascare"
(Lielbritānija) dibinātāja, VSAC
Zemgale PNN vecākā eksperte

Konsultante Sandra Zalcmane

sociālā darba maģistre
(Mg. soc. d.), Latvijas Sociālo
darbinieku biedrības valdes
locekle

Redkolēģijas uzruna

Cienījamie lasītāji!

Ar prieku nododam jums lasīšanai periodiskā izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" 2025. gada otro numuru. Šķetinot šī izdevuma tēmu "**Pieredze, prakse, pārmaiņas – sociālā darba attīstības virzītājspēki**", esam centušies simboliski iezīmēt sociālā darba pieredzes veidošanos – sākot ar profesijas izvēli un studiju laikā gūto pieredzi līdz pieredzējušu kolēģu atziņām un profesionālās prakses piemēriem.

Šajā izdevumā jūs varēsiet lasīt divu sociālā darba studentu, mūsu topošo kolēģu, enerģijas un optimisma pilnus stāstus, kuros atklājas gan objektīvi, gan arī ļoti personiski iemesli, kas ir ietekmējuši profesijas izvēli. Varēsiet gūt arī nelielu ieskatu sociālā darba studentu pirmajos soļos praksē sociālo pakalpojumu jomā. Šos stāstus saturiski papildina vairāki citi raksti, kuros atspoguļoti studentu veikti pētījumi, kā arī pieredzējušu kolēģu personīgās un profesionālās pieredzes stāsti, kuros paustas noderīgas teorētiskās un praktiskās atziņas.

Vairāki izdevumā iekļautie raksti pievēršas pārmaiņām un inovācijām. Rīgas pašvaldības sociālo darbinieku raksts veltīts sociālā darba pakalpojuma nodrošināšanas strukturālajām izmaiņām, kuras veiktas ar mērķi uzlabot sociālā darba kvalitāti, pārskatot pienākumu un darba slodzes sadalījumu. Savukārt par jaunu pakalpojumu ieviešanu pašvaldībā personām ar smagiem garīga rakstura traucējumiem dalās kolēģi no biedrības "Latvijas Kusība par neatkarīgu dzīvi", akcentējot pašvaldības un nevalstiskā sektora sadarbības, kā arī pakalpojuma satura inovatīvos aspektus.

Kā tradicionāla un neatņemama katra periodiskā izdevuma sastāvdaļa ir Labklājības ministrijas kolēģu informācija par aktualitātēm nozarē un redkolēģijas ieteikumi par resursiem, kas var būt noderīgi ikdienas darbā.

Mēs paužam pārliecību, ka šis izdevums būs noderīgs kā pārdomu un iedvesmas avots visiem sociālā darba profesionāļiem, studentiem un nozares politikas veidotājiem. Žurnāla raksti apliecina sociālā darba attīstību kā nepārtrauktu mācīšanās un pārmaiņu procesu.

Ar cieņu

izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" redkolēģija

Saturs

3 Redkolēģijas uzruna

AKTUĀLI

5 Aktuālais par ESF+ projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" pasākumiem

Agnese Bīdermane

SOCIĀLĀ DARBA PRAKSE

7 Ceļā uz iekļaujošu sabiedrību: Rīgas jaunā dienas aprūpes centra un grupu mājas izveides pieredze

Inga Šķestere, Dita Rītuma

16 Rīgas Sociālā dienesta Ģimenes atbalsta centri – no idejas līdz rezultātam

Aija Rolmane, Gunita Biteniece

VIDEOKLIS

26 Kad autisms ienāk ģimenē: mammas un sociālās darbinieces stāsts

Diāna Padoma

36 2024. gada labākā sociālā darbiniece Baiba Āboliņa: es ticu sadarbībai sociālajā darbā

Baiba Āboliņa

STUDENTA BALSS

40 Personīgais ceļš no pieredzes uz profesiju

Artūrs Sacjuks

48 Refleksija par studijām un praksi sociālajā darbā

Endija Elizabete Ernstsone

STUDENTU VEIKTI PĒTĪJUMI

55 Nevārdi un jaunvārdi: valoda sociālā darba praksē

Inga Smilgaine, Inga Andersone,
Ilze Krastiņa, Ilze Kurme

63 Sociālā darba specifika skolā: iespējas un izaicinājumi

Mārtiņš Moors, Valērija Obozna

73 Redkolēģija iesaka

76 SUMMARY

Aktuālais par ESF+ projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" pasākumiem

Agnese Bīdermane

Labklājības ministrijas ESF+ projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" vadītāja

Šī gada pavaris bija patiesi iedvesmojošs! Sociālā darba konference "Sociālā darba ētika: attiecības starp cilvēkiem" ļāva aizdomāties par mūsu vērtībām, attieksmi un skatījumu par to, kas veido mūsu izvēles un ikdienas lēmumus darbā ar cilvēkiem. Konferenci bagātināja dažādi pieredzes stāsti, kā arī mēs paši – ar savu attieksmi, vēlmi palīdzēt un profesionālo redzējumu.

Kā savā prezentācijā trāpīgi formulēja Saldus novada pašvaldības aģentūras "Sociālais dienests" sociālā darbiniece Inga Siliņa: "Klienti ir vislielākie skolotāji, caur viņiem ieraugu sevi."

Pavasārī notika arī starpnozaru tematiskā diskusija "Aktualitātes un izaicinājumi sociālā darba izglītības attīstībā", kur vienuviet satikās augstskolu pārstāvji un sociālie darbinieki. Tās mērķis bija kopīgi diskutēt par sociālā darba studiju programmu saturu, specializāciju iespējām un to, ko no jaunajiem speciālistiem sagaida sociālie dienesti. Tika apspriests arī būtiskais jautājums par akadēmisko zināšanu un praktiski apgūto profesionālo prasmju līdzsvaru.

Diskusiju noslēdza saruna podkāstā, ko iespējams noklausīties Labklājības ministrijas *Spotify* kontā.

Vai var mācīties par daudz? Mūsaprāt – nē. Taču noteikti ir vērts mācīties to, kas patiesi interesē un ir noderīgs ikdienas darbā. Tieši tāpēc pēdējos sešos mēnešos projekta galvenā uzmanība veltīta mācībām – saturīgām, profesionālām un mērķtiecīgām.

Šogad norit sešu metodiku apguve darbam ar dažādām mērķgrupām:

- 1) metodikas "Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem" mācības,
- 2) metodikas "Sociālais darbs ar jauniešiem" mācības,
- 3) metodikas "Sociālais darbs ar senioriem" mācības,

- 4) metodikas "Krīzes interence sociālajā darbā un psihosociālā konsultēšana krīzē" mācības,
- 5) metodikas "Sociālais darbs ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām" mācības,
- 6) metodikas "Sociālais darbs ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem" mācības.

Šajās mācībās zināšanas ir ieguvuši vai turpina apgūt vairāk nekā 300 sociālā darba speciālisti. Sirsnīgs paldies ikvienam, kurš iegulda sevi profesionālajā izaugsmei!

Turpinās arī profesionālās pilnveides izglītības programmu (turpmāk – PPIP) apguve:

- 1) PPIP "Sociālais darbs kopienā",
- 2) PPIP "Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem",
- 3) PPIP "Sociālais darbs ar jauniešiem".

Šajās programmās mācās vai mācības jau ir pabeiguši 137 sociālā darba speciālisti.

Nozīmīgs solis ir arī profesionālā pilnveides aprūpētājiem – jau 1031 aprūpētājs ir apguvis vai apgūst kādu no šīm profesionālās pilnveides izglītības programmām:

- 1) PPIP "Aprūpētāja ergonomika",
- 2) PPIP "Aprūpētāja profesionālā ētika, sa-skarsme un komunikācija",
- 3) PPIP "Senioru ar demenci aprūpe".

Paldies visiem par degsmi mācīties, vēlmi iegūt zināšanas un praktiskas iemaņas!

Mācību programmu īstenošanā iesaistīti eksperti no dažādām jomām – sociālais darbs, psiholoģija, psihiatrija, tiesības u.c. Paldies visiem, kas nodrošina mācības.

Strādājot pie metodiku darbam ar dažādām mērķgrupām pilnveides, šobrīd divas metodikas jau ir vai tiek pilnveidotas:

- metodika "Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem", papildinot ar četrām jaunām darba burtnīcām:

- 1) Sistēmiskās pieejas īstenošana sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem,
 - 2) Attiecības kā instruments sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem,
 - 3) Ģimeņu vajadzību izvērtēšana sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem,
 - 4) Profesionālie ieraksti sociālajā darbā;
- metodika "Sociālais darbs ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem."

Papildus mācībām un metodiku pilnveides darbam aizvadītajos mēnešos īstenoti vairāki komunikācijas pasākumi, lai sabiedrībai skaidrotu sociālā darba nozīmi un dažādību. Viens no tiem – Facebook rubrika "Sociālā darba sirds", kurā sociālie darbinieki dalās pieredzē un atbild uz jautājumiem par savu darbu.

Visas pieejamās mācības un aktuālo informāciju atradīsiet Labklājības ministrijas mājas lapas ESF+ projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" sadaļā "Mācības".

Apmeklē www.lm.gov.lv/lv/macibas vai noskenē QR kodu

Aicinām sekot līdzi jaunumiem mūsu Facebook lapā <https://www.facebook.com/Profesionalaunmusdienigasocialadarbaattistiba/>

Ceļā uz iekļaujošu sabiedrību: Rīgas jaunā dienas aprūpes centra un grupu mājas izveides pieredze

Inga Šķestere

biedrība "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi"

Dita Rituma

biedrība "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi"

Dzīve sabiedrībā, tiesības piedzīvot savu dzīvi, pieņemt lēmumus par savu dzīvi, būt savas dzīves noteicējam – pašsaprotami, ja mēs domājam par savu personīgo dzīvi. Vai tas ir pašsaprotami, ja domājam par cilvēkiem ar ļoti smagiem intelektuālās attīstības traucējumiem un multifunkcionāliem traucējumiem? Nenoliedzami, tieši cilvēki ar ļoti smagiem attīstības traucējumiem ir viena no sabiedrības daļām, kura ir visvairāk pakļauta stigmatizācijai un kurai nepieciešamais atbalsts (arī sociālo pakalpojumu formā) joprojām nav pietiekami attīstīts. Ir nepieciešama aktīva rīcība, lai situāciju uzlabotu.

2024. gadā Rīgas valstspilsētas pašvaldība sadarbībā ar biedrību "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi" īstenoja jauna sociālo pakalpojumu kompleksa izveidi Priedaines ielā 11, kas ietver dienas aprūpes centra pakalpojumu un grupu mājas (dzīvokļu) pakalpojumu tieši cilvēkiem ar smagiem un ļoti smagiem garīga rakstura – ner-

vu sistēmas attīstības – traucējumiem (*World Health Organization, 2024*).

Dzīve sabiedrībā cilvēkiem ar ļoti smagiem attīstības traucējumiem ir bijis kā vadmotīvs biedrības "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi" (turpmāk – biedrība) darbībai kopš tās dibināšanas 2009. gadā. Jāuzsver, ka biedrība apvieno gan sociālās jomas profesionāļus, gan ģimenes, kuras rūpējas par cilvēkiem ar smagu invaliditāti, gan aktīvus sabiedrības pārstāvjus, kuriem ir svarīga iekļaujoša sabiedrība. Līdz ar to skatījums uz biedrībai aktuāliem jautājumiem vienmēr ir bijis un joprojām ir daudzpusīgs. Kaut arī izveidojusies kā interešu aizstāvības organizācija, savas darbības laikā biedrība ir uzkrājusi ievērojamu pieredzi un zināšanas, kas turpmākā darbībā kalpo kā pamats sociālo pakalpojumu attīstībai tieši cilvēkiem ar ļoti smagiem garīga rakstura traucējumiem.

Jau 2012. gadā biedrība izstrādāja "Metodoloģiju dzīves kvalitātes nodrošināšanas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem izvērtēšanai sociālos pakalpojumos", balstītu uz astoņu dzīves sfēru/domēnu modeli, kuru ir piedāvājis Roberts Šeiloks (*Robert L. Schalock*) un Miguels Verdugo (*Miguel A. Verdugo*) (2002). Izstrādātā metodoloģija izmantota, izvērtējot cilvēku ar smagiem garīga rakstura traucējumiem dzīves kvalitāti ilgstošas sociālās rehabilitācijas un sociālās aprūpes institūcijās (turpmāk – sociālās aprūpes institūcijas). Izvērtēšanas veiktas, gan sadarbojoties ar Labklājības ministriju, gan sadarbībā ar Tiesībsarga biroju (Sabiedrības integrācijas fonds, 2014).

Dzīves kvalitātes izvērtēšana un esošās situācijas apzināšana lika domāt gan par nepieciešamajām pārmaiņām pašās sociālās aprūpes institūcijās, lai uzlabotu dzīves kvalitāti tiem cilvēkiem ar smagiem un kompleksiem funkcionāliem traucējumiem, kuri dzīvo šajās iestādēs, gan skaidri parādīja, ka sociālie pakalpojumi cilvēkiem ar smagiem attīstības traucējumiem ir jānodrošina kā sabiedrībā balstīti pakalpojumi, kur tiek ņemts vērā normalizācijas princips.

Normalizācijas princips ir bijusi būtiska ietekme uz to, kā ir veidoti un strukturēti sociālie pakalpojumi cilvēkiem ar invaliditāti „vecajās” Eiropas valstīs, Ziemeļamerikā, Austrālijā un daudzviet citur pasaulē. To varētu uzskatīt arī par pamatu mūsdienu ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti ietvertajam pamata uzstādījumam – pārejai no medicīniskā invaliditātes modeļa uz sociālo invaliditātes modeli (Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi, 2014). Biedrības ciešā sadarbībā ar LR Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu departamentu izstrādātās “Vadlīnijas normalizācijas principa ieviešanai” uzskatāmas par nozīmīgu instrumentu, lai mainītu paradigmu sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem sniegšanā. Tās ir praktisks instruments sociālo pakalpojumu sniedzējiem un īpaši ilgstošas aprūpes centru darbiniekiem, lai cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem ikdienas aktivitātes sociālajos pakalpojumos maksimāli pietuvinātu dzīves realitātei sabiedrībā. Normalizācijas principu 1969. gadā aprakstīja Bengts Nirje – “normalizācijas princips nozīmē, ka cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem ir pieejami tādi ikdienas dzīves apstākļi un modeļi, kuri ir pēc iespējas pietuvināti sabiedrībā pieņemtajām normām un modeļiem” (Nirje, 1969).¹

Biedrības darbības attīstība

Biedrībai, uzsākot sniegt sociālos pakalpojumus, gan “Dzīves kvalitātes izvērtēšanas metodika”, gan arī “Vadlīnijas normalizācijas principa ieviešanai” kā teorētisko zināšanu apkopojumi tika integrēti praktiskajā darbā.

Nozīmīga loma zināšanu pārnēsē ir bijusi biedrības sadarbībai ar Skandināvijas, Vācijas un Itālijas kolēģiem. Ilgstoši ir veikta izpēte par mājokļa pakalpojuma iespējamiem dizainiem, pakalpojumu saturu un par darba metodēm, kuras ārzemju kolēģi izmanto, sniedzot sociālos pakalpojumus tieši personām ar ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem.

¹ Vēl par normalizācijas principa būtību var lasīt periodiskā izdevuma “Sociālais darbs Latvijā” 1/2025 numurā Ievas Krustas un Kristīnes Veispailes rakstā “Sabiedrībā balstīts individualizēts sociālais atbalsts” 23.–25. lpp. (redkolēģijas piezīme)

Jāuzsver arī biedrības vairāk kā desmit gadu ilgā līdzdarbības pieredze Eiropas cilvēku ar invaliditāti pakalpojumu sniedzēju asociācijā (EASPD) pilntiesīga biedra statusā. Darbība šajā Eiropas lielākajā sadarbības organizācijā sociālo pakalpojumu sniedzējiem cilvēkiem ar invaliditāti dod iespēju pilnveidot savu skatījumu un papildināt uz praksi balstītas zināšanas par sociālo pakalpojumu sniegšanu, kā arī sekot līdzi sociālo pakalpojumu attīstības tendencēm Eiropā.

2014. gadā biedrība sadarbībā ar Rīgas valstspilsētas pašvaldību izveidoja dienas aprūpes centru (turpmāk tekstā – DAC) cilvēkiem ar smagiem intelektuālās attīstības un kompleksiem funkcionāliem traucējumiem (Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi, n.d.), kas atrodas Imantas 8. līnijā 1, korpuss 3, un kur ikdienā pakalpojumu saņem 19 pilngadīgas personas. Veidojot šo pakalpojumu, tika izmantota jauna pieeja sociālā pakalpojuma sniegšanā – ergoterapijas dominante (aprakstīta turpmāk rakstā).

Fokuss dienas aprūpes centra pakalpojumā, kas atrodas Imantas 8. līnijā, likts uz ikdienas aktivitātēm, tās papildinot ar jēgpilnām produktīvām aktivitātēm. Kā produktīvā aktivitāte DAC sadarbībā ar kolēģiem no Vācijas tika izvēlēta sveču darbnīca. Viens no galvenajiem aspektiem šai izvēlei – iespēja sadalīt aktivitāti mazos soļos un līdž ar to nodrošināt līdzdarbošanos gandrīz visiem DAC klientiem. Jāuzsver, ka produktīvo aktivitāšu izvēle cilvēkiem ar ļoti smagiem attīstības traucējumiem ir liels izaicinājums, domājot par to, lai galaprodukts (šajā gadījumā sveces) būtu kvalitatīvs un cilvēkiem varētu piemēklēt viņu spējām atbilstošu aktivitātes posmu.

Sveču darbnīca

Sniedzot DAC pakalpojumu, praksē tika gūts apstiprinājums izmantoto metodisko pieeju atbilstībai mērķa grupai. To apliecina novērotais pozitīvas dinamikas efekts: cilvēkiem būtiski pieaugušas pašaprūpes spējas, pieaugusi spēja uzņemties atbildību un pieņemt vienkāršus lēmumus, samazinājušās uzvedības traucējumu izpausmes, pieaugušas spējas ievērot robežas savstarpējā saskarsmē, būtiski pieaugusi spēja koncentrēt uzmanību u.c.

Turpmākajā biedrības darbībā DAC kalpo arī kā metodiskais centrs, daloties ar pieredzi pakalpojumu sniegšanā gan ar citu pašvaldību pārstāvjiem, gan ar citiem pakalpojumu sniedzējiem.

Sociālo pakalpojumu attīstībā nozīmīga loma vienmēr ir bijusi gan ģimenēm, kuras rūpējas par cilvēkiem ar smagiem attīstības traucējumiem, gan pašiem cilvēkiem, kuriem ir nepieciešams atbalsts dzīvei sabiedrībā sociālo pakalpojumu formā.

Institucionālā aprūpe neatbilst cilvēktiesību uzstādījumiem (ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 19. pants), bet Latvijā cilvēkiem ar ļoti smagiem nervu sistēmas attīstības traucējumiem netiek attīstīti sociālie pakalpojumi, kas nodrošina mājokli, un faktiski šī mērķa grupa izteikti tiek pakļauta institucionalizācijas riskam. To apzinoties, biedrība jau no dibināšanas brīža strādā, lai ietekmētu sociālo politiku valstī un veicinātu tieši cilvēkiem ar ļoti smagiem intelektuālās attīstības traucējumiem un multifunkcionāliem traucējumiem nepieciešamo mājokli nodrošinošo sociālo pakalpojumu attīstību. Tomēr sistēmiskas pārmaiņas vienmēr ir lēnas, un no ģimeņu perspektīvas prasa nesamērīgi ilgu laiku. Bailes, ka pieaugušajiem bērniem ar smagiem attīstības

traucējumiem nav nākotnes perspektīvu, bija viens no galvenajiem motivatoriem biedrības uzsāktajai sociālajai kampaņai "Miljons sveču grupu mājai".

Izmantojiet QR kodu, lai redzētu vairāk informācijas par "Miljons sveču grupu mājai" aktivitāti, foto u.c. Facebook platformā.

Kampaņas ietvaros jaunieši ar smagiem attīstības traucējumiem un viņu vecāki kopā ar atbalstītājiem gatavo svecas un, tās realizējot, krāj līdzekļus grupu mājas izveidei, vienlaikus gan vēršot sabiedrības uzmanību uz jautājuma aktualitāti, gan uzturot jautājumu aktuālu kā lēmējvaras, tā izpildvaras pusē.

Biedrības uzkrātās teorētiskās zināšanas un praktiskā pieredze pakalpojumu sniegšanā mīnētajai mērķa grupai ļāva formulēt grupu mājas pakalpojuma vizuālo un saturisko dizainu, kas tālāk kalpoja kā pamats biedrības plānotās grupu mājas ēkas projekta dizainam.

Līdzdarbības līgums par sociālā pakalpojuma satura un vides izveidi

Redzot jautājuma aktualitāti, 2022. gadā Rīgas valstspilsētas pašvaldība sadarbībā ar Labklājības ministriju nāca klajā ar iniciatīvu – izveidot sociālo pakalpojumu kompleksu personām ar ļoti smagiem garīga rakstura (nervu sistēmas attīstības) traucējumiem Rīgā, Priedaines ielā 11.

Turpmākais dienas aprūpes centra un grupu mājas (dzīvokļu) izstrādes process noritēja ciešā sadarbībā starp Rīgas valstspilsētas pašvaldību un biedrību, balstoties uz noslēgto līdzdarbības līgumu. Uz līdzdarbības līguma pamata biedrība tika pilnvarota veikt uzdevumu: grupu mājas (dzīvokļa) un dienas aprūpes centra pakalpojumu pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem sociālā pakalpojuma apraksta iz-

« Bailes, ka pieaugušajiem bērniem ar smagiem attīstības traucējumiem nav nākotnes perspektīvu, bija viens no 10 galvenajiem motivatoriem biedrības uzsāktajai sociālajai kampaņai "Miljons sveču grupu mājai". »

strādi, konsultāciju sniegšanu par prasībām mīnētā pakalpojuma sniegšanas vietai, telpām un to aprīkojumu. Šis pārvaldes uzdevums izriet no likuma "Par pašvaldībām" 15. panta pirmās daļas 7. punktā noteiktās pašvaldības funkcijas – nodrošināt iedzīvotājiem sociālo palīdzību (sociālo aprūpi). Izmantotā juridiskā forma sociālo pakalpojumu veidošanā ir netipiska un uzskatāma par inovatīvu.

Abu pakalpojumu ēku projektēšanas gaitā cieša sadarbība ar Rīgas valstspilsētas pašvaldības Īpašuma departamenta arhitektiem bija uzskatāma par veiksmes stāstu, lai pakalpojumu ēku dizains būtu pielāgots mērķa grupas vajadzībām, plānotajam pakalpojumu saturam, kā arī nodrošinātu pakalpojumu saņēmēju drošību. Plānojot grupu mājas pakalpojuma ēku, ir svarīgi, lai būtu līdzsvars starp to, ka tas ir sociālais pakalpojums, bet vienlaikus tās būs cilvēku mājas, un ir īpaši jāpiedomā pie tā, lai māju sajūta nepazustu dažādās formālās prasībās.

Viens no normalizācijas principiem ir normāls nedēļas ritms. Tieši šis princips nosaka, ka dienas nodarbinātības aktivitātēm ir jābūt nodalītām no vides, kurā cilvēks dzīvo. Ņemot vērā šo principu, dienas aprūpes centrs ir izvietots blakus grupu mājas ēkai, tomēr atsevišķā ēkā. Tas palīdz cilvēkiem ar smagiem garīga rakstura (nervu sistēmas attīstības) traucējumiem (turpmāk –

cilvēki ar ļoti smagiem GRT) veidot izpratni, ka grupu māja ir viņu mājas, bet dienas aprūpes centrs ir nodarbinātības vieta – vieta, kur darba dienas papildīt ar jēgpilnām aktivitātēm.

Grupu mājas un dienas aprūpes centra modelis

No biedrības puses izvirzītie pamatkoncepti grupu mājas izveidei bija: iespējami neatkarīga dzīve cilvēkiem, saņemot individuālām vajadzībām atbilstošu atbalstu un ievērojot normalizācijas principu; pakalpojums kā iespēja piedzīvot SAVU dzīvi, nodrošinot separāciju no bioloģiskās ģimenes; pakalpojums kā iespēja dzīvot sabiedrībā cilvēkiem ar smagiem GRT, kuri atgriežas no institucionālās aprūpes.

Ņemot vērā, ka grupu mājas pakalpojumā dzīvos cilvēki ar ļoti smagiem GRT, ēkas dizaina plānojuma pamatā tika izvēlēts mazās grupas princips. Par mazu ir uzskatāma tāda personu grupa, kurā ir trīs vai četri cilvēki. Būtiska mazās grupas priekšrocība ir ierobežotais ikdienas kontaktu skaits starp personām. Šādā gadījumā cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem ir vieglāk tikt galā ar parastām dzīves situācijām. Tikai mazā grupā ir iespējams nodrošināt individualizētu atbalstu (Grunevalds, 2003).

Grupu mājas pakalpojums ir veidots 16 klientiem.

Ēka ir veidota kā četras atsevišķas ēkas, kuras ir savā starpā savienotas (ir četri dzīvokļu bloki). Katrā dzīvokļu blokā dzīvo četri iemītnieki (mazās grupas princips). Grupu mājai ir jānodrošina katram iemītniekam iespēja dzīvot savu iespējami neatkarīgu dzīvi un ir jānodrošina katras personas privātums. Pakalpojumā liela uzmanība ir vērsta tieši uz privātās vides izveidi, katram iemītniekam nodrošinot personīgo dzīves telpu (vidēji 22 m²) un personīgo vannas istabu. Telpas ir pietiekami plašas, lai cilvēki tās varētu iekārtot atbilstoši savām vēlmēm.

Vienlaikus ir jāņem vērā cilvēku funkcionālais stāvoklis, lai nepieciešamības gadījumā telpā varētu izvietot plato funkcionālo gultu, mobilo pacēlāju un citus nepieciešamos tehniskos palīgīdzekļus, atstājot pietiekamu telpu manevrēšanai. Svarīgi, lai arī tad, ja cilvēkam ir nepieciešami tehniskie palīgīdzekļi, pārējais telpas iekārtojums veidotu mājīguma sajūtu.

Katrā dzīvokļu blokā ir kopīga ikdienas aktivitāšu telpa ar virtuves daļu, kuru ir iespējams noslēgt ar vērtnes durvīm, lai izslēgtu riskus klientu drošībai.

Katrā dzīvokļu blokā ir atsevišķa darbinieku tel-

pa, kura ir nošķirta no iemītnieku mājas vides.

Katrs dzīvokļu bloks funkcionē neatkarīgi no citiem, tā radot atsevišķas mājas sajūtu – maltītes tiek plānotas un gatavotas atsevišķi, ikdienas dzīve tiek organizēta atsevišķi, visos ikdienas procesos aktīvi iesaistot iemītniekus. Sniedzot pakalpojumu, uzsvars tiek likts uz to, ka iemītnieki ir kaimiņi, katrs ar savām individuālām vajadzībām un privātām robežām, kuras ir jāciena.

Arī personāla darba organizācija ir sasaistē ar mazās grupas principu. Katram dzīvokļu blokam ir atsevišķs personāla plānojums, nodrošinot vienu aprūpētāju visu laiku, kamēr iemītnieki ir mājās, un atbalsta personu darba dienās līdz iemītnieku gulētiešanai un brīvdienās aktīvajā dienas laikā.

Domājot par pakalpojuma telpām, pieredze rāda, ka mājokļu pakalpojumos ir nepieciešamas pietiekami plašas palīgtelpas, lai dzīves vidē netiktu turēti lieki priekšmeti vai aprīkojums, kas rada papildu vizuālo kairinājumu iemītniekiem, kā arī var paaugstināt kritienu un traumatizācijas risku (piemēram, cilvēkam aizķeroties un pakrītot). Arī sezonāli lietojamiem priekšmetiem ir nepieciešamas glabāšanas telpas.

Iemītnieku fiziskās labsajūtas veicināšanai grupu mājā ir izveidota relaksācijas telpa ar ūdens

gultu un sensoriem elementiem un lielā vannas istaba ar SPA vannu, kura tiek izmantota gan kā relaksācijas, gan kā higiēnas telpa. Lielā vannas istaba ir iekārtota tā, lai arī cilvēki ar ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem varētu šos procesus cieņpilni izbaudīt.

Grupu mājā izmantotās galvenās darba metodes ir cilvēku aktīva iesaistīšana (tai skaitā atbalsts lēmumu pieņemšanā un izvēlē, fiziska asistēšana, iesaistoties ikdienas aktivitāšu veikšanā, atbalsts emociju paušanā un vadīšanā) visās ikdienas aktivitātēs un individuāls atbalsts, ņemot vērā cilvēku funkcionālo traucējumu smaguma pakāpi un viņu spēju līmeni.

Kā dienas aprūpes centra, tā grupu mājas pakalpojumā tiek izmantota ergoterapijas dominante. Ergoterapeitam kā funkcionālajam speciālistam ir plašas zināšanas par funkcionālā stāvokļa un atbalsta vajadzību novērtēšanu – cik daudz un kāds atbalsts ir nepieciešams, lai klients varētu būt iespējami neatkarīgs ikdienas aktivitātēs. Piemēram, izvērtējot cilvēka situāciju, tiek ņemtas vērā tādas komponentes kā lielā un sīkā motorika, sensorās vajadzības, psihoemocionālais stāvoklis, procesa ("vispirms un pēc tam") un sadarbības prasmes. Detalizēti tiek analizētas cilvēka spējas veikt pašaprūpes aktivitātes, kā arī elementi, kuros būs nepieciešams intensīvs atbalsts. ņemot vērā funkcionālo spēju izvērtējumu un ierobežojumu analīzi, tiek izstrādāts iespējamo uzdevumu (konkrēti soļi) un veicamo aktivitāšu (plašāks tvērums) piedāvājums, uz kuru balstoties sociālā darba speciālistu komanda izstrādā sociālās rehabilitācijas plānu. Jāuzsver, ka ergoterapeitam ir zināšanas par metodēm, kā iesaistīt cilvēku brīvā laika, pašaprūpes un nodarbinātības aktivitātēs. Minēto aktivitāšu līdzsvars sniedz apmierinātības sajūtu ar savu dzīvi, gandarījumu par paveikto un ir nozīmīgs labas dzīves kvalitātes aspekts. Pakalpojumu komplekss, kurā ir gan mājokļa pakalpojums, gan nodarbinātības pakalpojums, palīdz šo aktivitāšu līdzsvaru īstenot. Tas dod iespēju cilvēkiem dzīvot papildītu dzīvi. Piemēram, jauna sieviete ar smagiem intelektuālās attīstības traucējumiem, sākot izmantot dienas aprūpes centra pakalpojumu, bija izteikti pasīva, bieži

meklēja ciešu fizisku kontaktu ar darbiniekiem. Veicot novērtējumu, sievietei tika piedāvāts iesaistīties produktīvās aktivitātēs, tādās kā virtuves dežūras, telpu uzkopšana, darbošanās sveču darbnīcā.

Attīstot prasmes veikt minētās aktivitātes, kā papildu efekts tika iegūts rezultāts – sievietei būtiski pieauga pašapziņa, attīstījās spēja spontāni izrādīt iniciatīvu un uzņemties atbildību par dažādām aktivitātēm dienas laikā. Kā netipisks rezultāts tika konstatēta sievietes spēja pārnest aktīvu dzīves pozīciju un iesaisti sadzīves aktivitāšu veikšanā mājās vidē. Šo rezultātu augstu novērtēja ģimene. Ergoterapijas dominante nozīmē arī ciešu sadarbību starp ergoterapeitu un sociālo darbinieku, plānojot pakalpojumu saturu un mērķētu atbalstu klientiem. Ergoterapeita zināšanas ir nozīmīgs resurss sociālā rehabilitācijas plāna īstenošanā, ja pakalpojums tiek sniegts personām ar ļoti smagiem attīstības traucējumiem. Prakse ir apliecinājusi šīs pieejas atbilstību mērķa grupas vajadzībām. Ergoterapijas dominante nozīmē to, ka netiek izcelta atsevišķa ergoterapijas darbība – kā nodarbība vai konsultācija –, bet ergoterapeits strādā ar pakalpojumu saņēmējiem visas dienas garumā kopā ar sociālā darba speciālistu komandu. Piemēram, dienas aprūpes centra pakalpojumu sāk apmeklēt jauns klients ar institucionālās dzīves pieredzi, ir pasīvs, noslēgts, jauniešiem ir izteiktas spaidu kustības, viņš neveido sadarbību, neizrā-

da interesi par apkārt notiekošo un dienas lielāko daļu vēlas pavadīt vienatnē, sēžot uz grīdas. Pakalpojuma ergoterapeits veic jaunieša funkcionālā stāvokļa izvērtēšanu un izstrādā iespējamās taktikas sadarbības un iesaistes veidošanā. Sākuma posmā ergoterapeits ir tas pakalpojuma speciālists, kurš intensīvi strādā ar jauniešu visas dienas garumā, paralēli dodot norādes sociālā darba speciālistiem par izmantojamām taktikām. Piemēram, kā mācīt sēdēt pie galda, kādus uzdevumus piedāvāt, kā mācīt mazgāt rokas, kā mācīt jauniešiem pašam ēst. Šajā gadījumā bija jāsaņem arī ļoti vienkāršiem uzdevumiem – kā paņemt priekšmetus rokās un kā tos mērķtiecīgi pārvietot, kā veidot sadarbību spēles laikā (lai sāktu spēlēties). Liela uzmanība tika pievērsta sīkās motorikas attīstībai un rokas vadības metodēm. Pēc 15 mēnešu darba jauniešiem spēje vairāk kā 40 minūtes strādāt patstāvīgi, bez tiešas asistēšanas, veicot tādus uzdevumus kā objektu šķirošana pēc formas. Jauniešiem izrādās interese par sadarbību un ar savu rīcību pauž emocionālu pieķeršanos. Jauniešiem piedalās virtuves dežūrās un izprot uzdevumu secību, klājot galdu. Darba procesā ergoterapeits savu tiešo intervenci pakāpeniski samazina, vairāk sadarbojoties ar komandu un mazāk ar pakalpojuma saņēmēju. Tiešo intervences darbu pārņem sociālā darba speciālisti.

Atziņas un būtiskākie secinājumi par sociālo pakalpojumu attīstīšanu

- Pakalpojuma uzsākšanā ļoti nozīmīgs ir pārejas process no dzīves pie vecākiem uz dzīvi grupu mājā – ir jāņem vērā katra iemītnieka individuālās vajadzības un iepriekšējā dzīves pieredze. Pārdomāti plānots individuāls pārejas process nodrošina labu iemītnieka emocionālo un fizisko labsajūtu, rada drošības sajūtu gan iemītniekiem, gan tuviniekiem un arī darbiniekiem.
- Pieredze liecina, ka pārāk strauja pilna apjoma grupu mājās pakalpojuma uzsākšana var būt traumatiska, kas var novest pie smagas somatisko saslimšanu

izpaušmes līdz pat iemītnieku nonākšanai stacionārā. Vēlams grupu mājas 16 vietas aizpildīt pakāpeniski, nevis visiem klientiem vienlaicīgi.

- Pakalpojuma sniegšanas kvalitātei izšķiroša nozīme ir cieņpilnai sadarbībai ar vecākiem un tuviniekiem, kur nozīme ir robežu noteikšanai sadarbībā un atbildību noteikšanai atbalsta veidošanā klientiem.
- Uzsākot saņemt pakalpojumu, vienlaikus sākas process cilvēka separācijai no ģimenes. Situācijas ir individuālas un atkarīgas no ģimeņu pieredzes, kā arī no tā, vai cilvēkiem ar attīstības traucējumiem, kuri uzsāk saņemt pakalpojumu, ir pieredze būt atsevišķi no ģimenes (piemēram, saņemt īsās atelpas pakalpojumu ārpus ģimenes vides). Valstī pietrūkst psihoemocionālā un izglītojošā atbalsta ģimenēm, lai jau no agrīna bērna vecuma ģimenē veidotos veselīga izpratne par bērna pakāpenisku separāciju pieaugot un dodoties patstāvīgā dzīvē.
- Pieauguša cilvēka ar smagiem attīstības traucējumiem separācijas process ir emocionāli smagāks tieši vecākiem. Ir daudz uztraukuma par to, kā viņu pieaugušais bērns jutīsies, kas rada saasinātas emocionālas reakcijas. Vērojama trauksmes mazināšanās vecākiem pēc vairākiem mēnešiem, un vecāki izjūt atvieglojumu – mans bērns jūtas labi, smaida, skriešus dodas uz savu istabu, labi pavada laiku un ir kvalitatīvi aprūpēts.
- Jau pirmajos sešos pakalpojuma sniegšanas mēnešos ir izdevies radīt iemītniekiem piederības un māju sajūtu, kā arī personīgās dzīves sajūtu. Novērots, ka vairāki jaunieši izvēlas brīvdienās nedoties ciemos pie vecākiem, un viņi ir īpaši jāpierunā pacīmoties vecāku mājās.
- Jāpievērš uzmanība, lai pakalpojumus neveidotu pāraprūpes kultūra. Darbiniekiem nepieciešams atbalsts pāraprūpes elementu transformācijā aktīvā

atbalstā, lai klients varētu iesaistīties aktivitātēs.

- Pakalpojuma dizains ir izveidots tā, lai darbinieki varētu veltīt laiku katram klientam, līdz ar to ir iespējams nodrošināt individuālu dienas ritmu un reaģēt uz klientu individuālajām vajadzībām.
- Vairākas ģimenes ir paudušas viedokli, ka tām ir bijis liels pārsteigums, ka viņu pieaugušie bērni ar smagiem attīstības traucējumiem tik viegli aiziet pieauguša cilvēka dzīvē un izbauda to.
- Sniedzot pakalpojumus, ir jāliek uzsvars uz sadzīvi un dzīvošanu, nevis cilvēka mainīšanu. Jo cilvēks mainās, dzīvojot savu dzīvi. Tieši tad cilvēks sāk vairāk parādīt, kas ir viņa intereses un vēlmes, kas ir cilvēka patiesā būtība. Ja pakalpojumā šo aspektu ņem vērā, tad ievērojami uzlabojas cilvēka emocionālā labsajūta.
- Ienest dzīvē ikdienas lietas kā notikumu, lai cilvēkiem palīdzētu sajust dzīves piepildījumu. Piemēram, ārstu apmeklējums ārpus pakalpojuma, kuru darbinieks savieno ar veikala apmeklējumu, grupu mājas iemītniekam ir kā pozitīvs notikums, kas rada prieku sajūtu visas dienas garumā. Darbinieki novēro iemītnieku labo garastāvokli, vēlmi aktīvāk veidot komunikāciju. Tas apliecina, ka, veidojot pakalpojumus, pēc iespējas ir jāizmanto vispārējās pieejamības pakalpojumi, tai skaitā veselības aprūpē.
- Pozitīvu rezultātu palīdz sasniegt atbilstoša, pielāgota vide un pakalpojuma dizains. Piemērs: jauns puisis ar autismu, uzsākot dzīvot grupu mājā, vēlas laiku pavadīt savā istabā. Puisim, dzīvojot ģimenē, nebija savas privātās telpas, istaba tika dalīta ar brāli. Puisis nevēlējās ēst kopā ar tēvu un brāli. Puisis ir ļoti noslēgts, viņam ir grūtības veidot komunikāciju, vienmēr ierāvēs sevī un neveido acu kontaktu. Uzsākot sniegt pakalpojumu, speciālisti pieņēma lēmumu dot puisim iespēju izbaudīt vienas un savu

privāto telpu, tā palīdzot radīt gan emocionāli drošu vidi, gan privātuma sajūtu. Pēc pieciem mēnešiem jauniešs labprāt uzturas savā dzīvojamā istabā, bet ir uzsācis veidot aktīvu komunikāciju, lai pievērstu sev uzmanību un dalītos ar savām sajūtām un emocijām. Šī nav bijusi ielānota dinamika vai kā sasniedzamais mērķis, bet tas pierāda pakalpojuma vides dizaina un satura dizaina ietekmi uz pozitīvām pārmaiņām iemītnieka potenciāla atbrīšanā.

- Komplicētos un sarežģītos gadījumos ar netiešu intervenci un harmonisku vidi var sasniegt labāku rezultātu nekā ar aktīvu un tiešu intervenci, kas citkārt var būt pārāk agresīva iekļaušanās cilvēka būtībā.
- Lielākā daļa iemītnieku ir neverbāli, un kā viens no negaidītiem blakusefektiem ir komunikācijas prasmju pieaugums, kas varētu tikt skaidrots gan ar pāraprūpes mazināšanos (kura raksturīga ģimenes vidē), gan ar iemītnieku pašcieņas pieaugumu, gan arī kaut kādā mērā sevis kā personības apzināšanos (es varu izvēlēties, manas izvēles tiek ņemtas vērā un respektētas).
- Iemītniekiem, kuri nāk no institucionālas vides, ir vērojamas visradikālākās pārmaiņas – izteikts pieaugums pašaprūpes prasmēs, emociju vadīšanā un pašregulācijā. Piemēram: institūcijā jauniešs iekrampējās mammas rokā, jo nevēlas iet atpakaļ uz institūciju, bet, uzsākot dzīvot grupu mājā, jauniešs izteikti izrāda vēlmi atgriezties grupu mājā. Jauniešs ir sācis verbalizēt (puisim ir autisms un, dzīvojot institūcijā, puisis bija neverbāls), pauž aktīvas emocijas, daudz smejas, ir aktīva interese par notiekošo, spēj paust interesi par darbībām. Spēj izprast ķermeņa signālus un apmeklēt tualeti (institucionālā vidē izmantoja inkontinences līdzekļus).

Noslēgums

Neraugoties uz izaicinājumiem pakalpojumu izveides un uzsākšanas procesā, ar gandarījumu varam secināt, ka piedāvātais sabiedrībā balstītu pakalpojumu modelis spēj nodrošināt to, uz ko biedrība ar savu darbību vienmēr ir tiekusies – iespēju cilvēkiem ar ļoti smagiem intelektuālās attīstības traucējumiem dzīvot sabiedrībā un piedzīvot savu dzīvi, patiesi izbaudot to. Ceram, ka sabiedrībā balstīti pakalpojumi tieši šai mērķa grupai Latvijā tiks attīstīti arvien vairāk, tā samazinot institucionālo aprūpi.

Izmantotie avoti

1. Grunevalds, K. (Red.). (2003). Dzīves apstākļu normalizēšana personām ar garīga rakstura un citiem funkciju traucējumiem. Rīga: Velku fonds.
2. Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi. (n.d.). Dienas aprūpes centrs. Pieejams: https://www.lkndz.lv/sluga_service/dienas-aprupes-centrs/
3. Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi. (2014). Vadlīnijas normalizācijas principa ieviešanai. Pieejams: <https://www.lkndz.lv/uploads/2022/06/1415824479-vadlinijasnormalizacijasprincipaieviesanai.pdf>
4. Nirje, B. (1969). The normalization principle and its human management implications. In R. B. Kugel & W. Wolfensberger (Eds.), *Changing patterns in residential services for the mentally retarded* (pp. 179–195). President's Committee on Mental Retardation.
5. Sabiedrības integrācijas fonds. (2014). Biedrības „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” kapacitātes stiprināšana līdzdalībai sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti plānošanas un kvalitātes izvērtēšanas procesos. Pieejams: https://old.sif.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=5601&Itemid=121&lang=lv&task=display&tmpl=component
6. Schalock, R. L., & Verdugo, M. Á. (2002). *Handbook on quality of life for human service practitioners*. American Association on Mental Retardation.
7. World Health Organization. (2024). *Clinical descriptions and diagnostic requirements for ICD-11 mental, behavioural and neurodevelopmental disorders*. Geneva: Author. Pieejams: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240077263>

Rīgas Sociālā dienesta Ģimenes atbalsta centri – no idejas līdz rezultātam

Aija Rolmane

Rīgas Sociālā dienesta Latgales rajona Ģimenes atbalsta centra vadītāja

Gunita Biteniece

Rīgas Sociālā dienesta Ziemeļu rajona Ģimenes atbalsta centra vadītāja

Raksta autores strādā Rīgas Sociālajā dienestā un vada Ģimenes atbalsta centrus, kas ir jaunas struktūrvienības Rīgas Sociālajā dienestā. Aija Rolmane savu karjeru sociālajā sfērā sāka 2013. gadā, strādājot par ģimenes asistenti, un tādējādi viņai bija iespēja redzēt sociālo problēmu risināšanas grūtības no ģimenes (klienta) skatu punkta. Ģimenes asistenta pieredze bija noderīga, 2017. gadā uzsākot strādāt kā sociālajai darbiniecei darbā ar ģimenēm ar bērniem un no 2020. gada veicot vecākās sociālās darbinieces pienākumus, kā arī piedaloties Rīgas Sociālā dienesta reorganizācijas procesā 2024. gadā. Gunita Biteniece savu profesionālo darbību Rīgas Sociālajā dienestā uzsāka 2013. gadā kā sociālā darbiniece ģimenēm ar bērniem. Veicot ikdienas darbu un sniedzot atbalstu vecākiem un viņu bērniem, vēlme balstīties uz sociālā darba pamatprincipiem darbā ar ģimeni, klienta pašnoteikšanos un katrai ģimenei individuālu pieeju bērnu tiesību aizsardzībā uzturēja vēlmi attīstīt prasmes un iegūt jaunas zināšanas sociālo gadījumu vadīšanā, kas rezultējās ar kļūšanu par vecāko sociālo darbinieci. Gunita Biteniece un Aija Rolmane ir

gan apguvušas Labklājības ministrijas metodiku (Labklājības ministrija, 2020) "Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem" (turpmāk – LM metodika), gan kļuvušas par LM metodikas pasniedzējām, tādējādi veicinot sociālā darba ģimenēm ar bērniem, kurās pastāv multiplas problēmas, metodikas praktisku ieviešanu Latvijā. Esošā prakse un zināšanas sniedza iespēju nodrošināt Rīgas Sociālā dienesta darbiniekiem LM metodikas apguvi un prasmju stiprināšanu.

Rakstā autores dalās ar pieredzi par Rīgas Ģimenes atbalsta centra izveidi. Par nepieciešamību pārmaiņām, idejām, izaicinājumiem un ieguvumiem.

Sociālā darba ar gadījumu darba organizācijas izmaiņas – no problemātikas līdz Ģimenes atbalsta centram

Rīgas Sociālais dienests ir Rīgas valstspilsētas pašvaldības Labklājības departamenta (turpmāk – Labklājības departaments) pakļautības iestāde un šogad atzīmēs 16 gadu pastāvēšanu (oficiālais reģistrēšanas datums ir 2009. gada 31. decembris). Protams, arī pirms 16 gadiem Rīgā sniedza sociālo atbalstu, tikai tas notika citādā organizatoriskajā struktūrā. Tolaik Rīgā bija pieci sociālie dienesti – Rīgas Kurzemes rajona Sociālais dienests, Rīgas Latgales priekšpilsētas Sociālais dienests, Rīgas Vidzemes priekšpilsētas Sociālais dienests, Rīgas Ziemeļu rajona Sociālais dienests, Rīgas Zemgales priekšpilsētas Sociālais dienests un Rīgas domes Sociālo jautājumu centrs. Regulāra darba organizācijas pārskatīšana ir būtiska, lai uzlabotu pakalpojumu kvalitāti, atbilstību klientu vajadzībām un nodrošinātu ilgtspējīgu organizācijas attīstību. Un, ja ir nepieciešamas pārmaiņas, tad tās ir jāīsteno. Tādējādi, ņemot vērā klientu vajadzības, sociālā darba tendences un attīstību, 2009. gadā tika izveidots viens Rīgas Sociālais dienests ar trīs rajona nodaļām – Ziemeļu, Latgales un Pārdaugavas, ar 11 teritoriālajiem centriem, kuros tika nodrošināta sociālās palīdzības sniegšana, sociālo pakalpojumu piešķiršana un sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem un pilngadīgām personām. Faktiski katrā no 11 teritoriālajiem centriem klients varēja saņemt atbalstu, sākot no sociālās palīdzības līdz sociālā darba pakalpojumam (sociālais darbs ar gadījumu).

Sociālais darbs ar gadījumu praksē izpaudās tā, ka katrā teritoriālajā centrā sociālie darbinieki strādāja ar noteiktu mērķa grupu un problemātiku – darbs ar pilngadīgām personām (bezdarba problēmas, personas bez noteiktas dzīvesvietas, personas ar garīga rakstura traucējumiem u.c.), darbs ar ģimenēm, kurās ir bērns ar funkcionāliem traucējumiem, un darbs ar ģimenēm un bērniem. Sociālo darbu ar pilngadīgām personām veica viens vai divi darbinieki, viens sociālais darbinieks strādāja

ar ģimenēm, kurās ir bērns ar funkcionāliem traucējumiem, un sociālo darbu ģimenēm un bērniem veica septiņi līdz divpadsmit sociālie darbinieki. Konkrēts darbinieku skaits teritoriālajā centrā bija atkarīgs no centra atrašanās vietas un iedzīvotāju skaita rajonā. Darbinieki atvaļinājumu un prombūtnes laikos viens otru aizvietoja (tai skaitā arī sociālos darbiniekus ar citu klientu mērķgrupu), tādējādi nodrošinot atbalsta sniegšanas nepārtrauktību klientam. Kamēr sociālajā dienestā tika aizpildītas vakances un nebija sociālo darbinieku trūkums, šāds modelis labi strādāja vairāk kā 10 gadus.

Tomēr sociālo darbu organizēt kļuva arvien grūtāk – to ietekmēja sociālo darbinieku skaita samazināšanās un vakanču palielināšanās sociālajā dienestā. Lai Rīgas iedzīvotāji nepaliktu bez atbalsta, sociālie darbinieki sāka palīdzēt viens otram, uzņemoties papildu darba slodzi – sākotnēji teritoriālā centra ietvaros, vēlāk rajona ietvaros un vēl vēlāk arī visas Rīgas ietvaros. Ap 2022. gada vidu Rīgas Sociālajā dienestā bija 17 vakances – sociālais darbinieks darbā ar ģimenēm un bērniem –, kas nozīmēja ne tikai papildu slodzi esošajiem darbiniekiem teritoriālajā centrā, bet arī problēmas aizvietot sociālos darbiniekus atvaļinājuma vai darba nespējas laikā. Piemēram, bija teritoriālie centri, kur bija trīs darbinieki no septiņiem, un bija teritoriālais centrs, kur bija palicis tikai viens sociālais darbinieks darbā ar ģimenēm un bērniem. Šādas situācijas jau kļuva par ikdienu, nevis izņēmuma stāvokli. Vienam sociālajam darbiniekam darbā ar ģimenēm ar bērniem varēja būt 45 un

vairāk klientu lietas¹ (Bela & Rasnača, 2023, 193) – sociālā gadījuma lietas, pakalpojumu lietas, informatīvās lietas –, un šāds skaits ir neadekvāti liels, lai darbu veiktu kvalitatīvi un orientētu uz klienta vajadzībām. Darbinieki darbu veica paaugstinātas slodzes un intensitātes apstākļos. Informācija par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem ģimenēs, par bezpalīdzīgā situācijā nonākušām personām un citām sociālās funkcionēšanās grūtībām turpināja ienākt. Bija nepieciešama ātra reaģēšana informācijas noskaidrošanā un palīdzības sniegšanā ģimenēm, bērniem un pilngadīgām personām.

Cilvēks var izdarīt tikai tik daudz, cik var, un darbs šādos intensīvas slodzes apstākļos pārgāja "ugunsgrēku dzēšanas" vai "krīžu risināšanas" režīmā. Paralēli Rīgā joprojām tika attīstīti arvien jauni sociālie pakalpojumi, un darba slodze darbiniekiem vēl vairāk pieauga. Visā pasaulē notiekošie globālie procesi – vīruss "Covid 19", energokrīze, karš, Ukrainas bēgļu pieplūdums un citi – ietekmēja sociālo darbu visā Latvijā un arī Rīgā. Sociālo darbinieku un sociālā darba speciālistu trūkums lika sevi manīt arvien vairāk, veikt pienākumus atbilstoši profesionālajai kompetencei kļuva arvien grūtāk. Arī darbinieki arvien skajāk pauda neapmierinātību ar esošo situāciju. Tik saprotams bija kāda darbinieka netiešais palīgā sauciens: "Kā lai es veicu darbu ar "savām" ģimenēm, ja man visu laiku ienāk jauna informācija par iespējamiem pārkāpumiem citās ģimenēs, kas visbiežāk neapstiprinās; ir jāsniedz atbildes uz pieprasījumiem, un man tam visam

¹ Klienta lieta (angļu val. – *client files, client records*) ir daudzpusīgas informācijas kopums, kas saistīts ar klienta sociālo situāciju, ko sociālais darbinieks fiksē digitālā vai papīra formātā.

vienkārši nepietiek laika!"

Ilgstoši strādājot paaugstinātas slodzes apstākļos un manevrējot starp daudzajiem ikdienas pienākumiem, var pienākt brīdis, kad darbā parādās nepilnības, piemēram, nepilnvērtīgi veikts darbs ar klientu, nespējot iedziļināties katra individuālajā situācijā, kļūdu pieļaušana risināmās problēmas noteikšanā. Šādos apstākļos strādājot, arī darbinieka izdegšanas risks ir liels, tas ietekmē sociālā darba kvalitāti un var veicināt darbinieka aiziešanu no darba un pat jomas. Apzinoties, ka neko nemainot, situācija pati par sevi neuzlabosies, sākās izmaiņas Rīgas Sociālajā dienestā, kuras noveda pie Ģimenes atbalsta centru izveides.

Šis pārmaiņu laiks sakrita ar nepieciešamību uzsākt Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam noteiktā uzdevuma izpildi – līdz 2028. gadam ieviest sociālajos dienestos jaunu pieeju sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem (Ministru kabinets, 2021). Pieveca ir balstīta uz LM metodiku, tās mērķtiecīgai ieviešanai bija nepieciešami nopietni sagatavošanās darbi un līdzšinējās prakses izvērtēšana. Kā viens no svarīgākajiem uzdevumiem bija veikt klientu lietu revīziju, lai izdalītu mērķgrupas un noteiktu, kāds klientu skaits ir atbilstošs LM metodikas mērķgrupai, t.i., ģimenes ar bērniem, kurās ir multiplas problēmas un ir grūtības nodrošināt bērnu aprūpi. Analizējot iegūtos datus, varēja secināt, ka no visām klientu grupām viena trešā daļa atbilst LM metodikas mērķgrupai. Šādi sagatavošanās darbi bija nepieciešami, lai pēc Rīgas Sociālā dienesta sociālā darba jomas reorganizācijas un Ģimenes atbalsta centru izveides varētu plānot nepieciešamo sociālo darbinieku skaitu 1. un 2. līmenī (par to tālāk rakstā).

Novērtējot esošo praksi sociālā darba jomā, tika konstatēts, ka darbā ar dažādām klientu mērķgrupām sociālie darbinieki izmanto vienādas sociālā darba metodes. Metodes nebija pielāgotas specifiskām mērķgrupām, piemēram, sociālo pakalpojumu nodrošināšanai, ja nav nepieciešama sociālās situācijas izvērtēšana un sociālā darbinieka turpmāka intervence. Veicot sociālo darbu ar ģimenēm, kurās

ir multiplas problēmas, esošās izvērtēšanas metodes ne vienmēr bija piemērotas pilnīgai ģimenes situācijas izvērtēšanai.

Izmaiņu ieviešanas process

Pārmaiņas un ceļš uz Ģimenes atbalsta centra izveidi aizsākās 2022. gada vidū, izveidojot darba grupu ar mērķi izstrādāt Rīgas Sociālā dienesta strukturālās reorganizācijas plānu, uzraudzīt procesa gaitu un sniegt atbalstu darbiniekiem. Darba grupā piedalījās darbinieki no Labklājības departamenta un Rīgas Sociālā dienesta. Darba grupā tika aktualizētas ilglaicīgas problēmas, kas rada grūtības ikdienā nodrošināt sociālo darbu ar gadījumu, sniegt atbalstu klientam sarežģītā situācijā, apdraudējuma un krīžu situācijās, kā arī veikt preventīvi orientētus atbalsta pasākumus un atbilstošu sociālā darba dokumentēšanu. Būtiski bija veidot plānu tā, lai pozitīvi mainītos arī sociālā darbinieka darba ikdiena.

Analizējot, diskutējot un vērtējot tā brīža praksi un sociālā darbinieka noslodzi, darba grupa nonāca pie klientu klasifikācijas vairākās grupās:

1. klienti, kuri nonākuši krīzes vai apdraudējuma situācijā, bet līdz šim nav saņēmuši sociālo atbalstu;
2. klienti, par kuriem saņemta pirmreizējā informācija, un nepieciešams noskaidrot, vai identificējamās sociālā gadījuma pazīmes;
3. ģimenes un pilngadīgas personas, kurām nepieciešama sociālā darba intervence, sociālā darbinieka atbalsts un pakalpojumu piesaiste atbilstoši gadījuma vadīšanas posmam;
4. ģimenes un pilngadīgas personas, kuru problēmsituācijas risināšana iespējama sociālā pakalpojuma ietvaros un nav nepieciešama sociālā dienesta sociālā darbinieka intervence;
5. personas, kuras nesaņem sociālo atbalstu un informācijas sniedzēja ziņojums nenorāda uz vajadzību veikt turpmāku situācijas izvērtēšanu.

Sociālais darbs ar nosauktajām klientu grupām bija saplūdis, nenodalot sociālā darbinieka uzdevumus, piemēram, sociālais darbinieks darbā ar gadījumu papildus veica pienākumus, kas saistīti ar formālu starpinstitūciju sadarbību par personām, kuras nekļuva par sociālā darbinieka klientu. Tika ierobežotas iespējas veikt kvalitatīvu sociālās situācijas izvērtējumu, jo primārie darba dienas uzdevumi bija reaģēt uz pirmreizējo informāciju un situāciju stabilizēšanu krīžu un apdraudējuma situācijās.

Līdz ar to, plānojot uzdevumus, kuri būtu pielāgoti visām nosauktajām klientu grupām, kā jaunieguvums – kaut kas vēl līdz šim nepieredzēts – radās ideja par divu līmeņu ieviešanu sociālā darba organizācijā. Tāpēc darba grupas uzdevums bija radīt plānu, kā to praktiski īstenot.

Lai nodrošinātu, ka sociālie darbinieki, kuri veic darbu ar gadījumu, netiktu noslogoti ar pienākumiem, kas nav saistīti ar viņu gadījumiem, bija nepieciešams ieviest to, kas tika nosaukts par 1. līmeni. Šā līmeņa uzdevumi:

1. Pirmreizējās informācijas izvērtēšana, lai konstatētu, vai ģimene/pilngadīga persona nav apdraudējuma vai krīzes situācijā. Sniegt tūlītēju atbalstu krīzes situācijas vai apdraudējuma mazināšanai.
2. Pirmreizējās informācijas izvērtēšana, lai konstatētu vai ģimenes/pilngadīgas personas situācijā ir identificējamās sociālā gadījuma pazīmes un ir nepieciešams veikt turpmāko sociālās situācijas

izvērtēšanu. Lemt par lietas slēgšanu vai nodošanu sociālajiem darbiniekiem sociālajā darbā ar gadījumu.

3. Nodrošināt un pārraudzīt sociālos pakalpojumus klientiem, kuru grūtības risināmas viena pakalpojuma veida ietvaros.
4. Starpinstitūciju rakstiska sadarbība un dalība sanāsmēs par klientiem, kuri nesaņem sociālo atbalstu. Šīs sadarbības laikā secināt, vai klientam nepieciešams turpmāk nodrošināt sociālo pakalpojumu vai sociālā darbinieka intervenci.
5. Informācijas apstrāde par klientiem, kuri nesaņem sociālo atbalstu un informācijas sniedzējs nenorāda uz nepieciešamību situācijas izvērtēšanai.

Nosakot 1. līmeņa uzdevumus, kļuva saprotams 2. līmeņa sociālo darbinieku primārais uzdevums – veikt sociālo darbu ar ģimeni/pilngadīgu personu, izmantojot atbilstošas sociālā darba metodes.

Tika izdalītas atsevišķas jomas atbilstoši klientu mērķgrupai:

- Sociālais darbs ģimenēm un bērniem (vispārīgā prakse), kura pamatā bija jau ierastā prakse (sociālās funkcionēšanas izvērtējums, risku novērtējums, ģimenes vajadzībām atbilstošu sociālo pakalpojumu nodrošināšana un praktiskā palīdzība).

- Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem, kurās pastāv multiplas problēmas, izmantojot LM metodikas piedāvātās sociālā darba metodes. Metodikas ieviešanai praksē sociālie darbinieki iesaistījās mācībās un apguva metodiku.
- Lai veicinātu iespējas veikt sociālo darbu ar pilngadīgām personām, gadījuma vadīšana tika nošķirta no pirmreizējās informācijas izvērtēšanas, līdz ar to iegūstot laiku sniegt sociālo atbalstu personām, kuru situāciju risināšanai ir nepieciešama patstāvīga sociālā darba intervence un pakalpojumu nodrošināšana.
- Sociālā darba struktūrā izmaiņas netika plānotas sociālajiem darbiniekiem darbā ar ģimenēm, kurās aug bērni ar funkcionāliem traucējumiem, jo viņi turpinātu nodrošināt Rīgas valstspilsētas pašvaldībā pieejamos sociālos pakalpojumus bērniem un viņu ģimenēm, kas saistāmi ar bērnu veselības stāvokli un atbalsta sniegšanu ģimenei.

Plānotā jaunā darba struktūra pieprasīja izmantot dažādas sociālā darba metodes gan pirmreizējās informācijas izvērtēšanā, gan sniedzot nepieciešamo atbalstu krīzes un apdraudējuma situācijās. No jauna tika radīts pirmreizējās informācijas izvērtēšanas process, kas deva iespēju sociālajam darbiniekam detalizēti nodot galveno informāciju par situāciju gadījuma vadītājam vai pamatot lēmumu par lietas slēgšanu. Pirmreizējās informācijas izvērtēšanas veidlapā

Rajona nodaļas vadītājs			
Rajona Ģimenes atbalsta centra vadītājs			
I līmenis + vecākais sociālais darbinieks			
Sociālie darbinieki darbā ar ģimenēm ar bērniem un pilngadīgām personām	Klientu apkalpošanas speciālisti	Referents	
II līmenis + vecākais sociālais darbinieks			
Sociālie darbinieki darbā ar ģimenēm ar bērniem, kurās pastāv multiplas problēmas	Sociālie darbinieki darbā ar ģimenēm ar bērniem ar funkcionāliem traucējumiem (BFT)	Sociālie darbinieki darbā ar ģimenēm ar bērniem	Sociālie darbinieki darbā ar gadījumu

tiek atspoguļota informācija ar klientam piešķirtā pakalpojuma pamatojumu situācijās, kad klientam ir nepieciešams atbalsts, bet nav nepieciešama sociālā darbinieka intervence (tā saucamā pakalpojuma lieta). Līdzīgi kā analizējot darbu pirmreizējās informācijas izvērtēšanā, arī darbā ar ģimenēm ar bērniem, kuriem ir funkcionāli traucējumi, tika secināts, ka esošā dokumentācija tikai daļēji atbilst mērķgrupai, jo sociālā pakalpojuma nepieciešamība parasti ir saistīta ar bērna funkcionalitātes stabilizēšanu vai uzlabošanu un nav saistāma ar sociālajām problēmām ģimenē. Tāpēc tika mainīts klienta lietas obligāto veidlapu saturs, tās pielāgojot sociālo pakalpojumu piešķiršanai, mazinot formālās darbības, piemēram, nevērtēt ģimenes sociālo situāciju, ja nav redzamas sociālā gadījuma pazīmes.

2023. gada augusta darba grupas sanāksmē tika nolemts, ka Ziemeļu rajona nodaļas teritoriālie centri pirmie ieviesīs plānoto divu līmeņu darba organizāciju sociālajā darbā. Šo darba organizācijas izmaiņu būtība bija visu sociālā darba jomas sociālo darbinieku, kas iepriekš strādāja decentralizēti trīs atsevišķos teritoriālajos centros, apvienošana vienā struktūrvienībā, izveidojot Ģimenes atbalsta centru ar

divu līmeņu darba organizāciju (kā aprakstīts iepriekš). Tādējādi darba organizācijas izmaiņu mērķis bija strukturālo izmaiņu ieviešana, kas celtu sociālā darba efektivitāti.

2023. gada 2. oktobrī tika sākts jaunās sociālā darba organizācijas pilotprojekts un darbu divos līmeņos uzsāka viens no trim Ziemeļu rajona nodaļas teritoriālajiem centriem. Sākotnēji tā tika saukta vienkārši par "komandu". Jau pirmajā pilotprojekta posmā sociālie darbinieki izjuta pozitīvas izmaiņas un iespēju veikt sociālo darbu atbilstoši klienta vajadzībām, izmantojot atbilstošas metodes dažādu gadījumu risināšanā. Vērtējot darba procesus un rezultātus, komanda līdzdarbojās informācijas apmaiņā un procesu vērtēšanā, kā arī sniedza viens otram emocionālu atbalstu.

Lai kvalitatīvi koordinētu pilotprojekta uzdevumu izpildi, rastu iespējas vērtēt procesa dinamiku, teritoriālā centra vadītājam un vecākajam sociālajam darbiniekam atbalstu sniedza "komandas vadītājs" – sociālais darbinieks ar pieredzi darbā ar dažādām mērķgrupām un spēju sniegt tūlītēju atbalstu sociālajiem darbiniekiem pilotprojekta uzdevumu izpildē. Jāpiebilst, ka "komandas vadītāja" loma bija nozīmīga, uzdevumi tika izvirzīti atbilstoši komandas vajadzībām. "Komandas vadītājs" bija kolēģis, kas ik dienu novērtēja komandas sadarbības stiprās puses un izaicinājumus, kas bija saistāmi ar darba procesiem 1. līmenī, un komunikāciju starp darbiniekiem 1. un 2. līmenī. "Komandas vadītājs" uzkrāja datus par informācijas un klientu plūsmu turpmākai darba organizēšanai un sociālo darbinieku slodzes vērtēšanai.

« Ģimenes atbalsta centrā tiek ievērots princips – būtiskus lēmumus par iespējamiem situāciju risinājumiem pieņemt komandā, tādējādi profesionāli stiprinot un atbalstot sociālo darbinieku sarežģījumu risināšanā un darbā ar klientu. »

Jau pēc neilga laika visa Ziemeļu rajona teritoriālo centru sociālie darbinieki, kuri veic sociālo darbu ar gadījumu, apvienojās vienā struktūrā. Darba procesu un uzdevumu vērtēšanai apvienošanās notika ne tikai idejiski, bet arī fiziski, mainot darba vietas un turpinot darbu vienā ēkā, tādējādi kļūstot par jaunu struktūru. Pilotprojekta laikā tika pārskatīta pienākumu sadale starp vecākajiem sociālajiem darbiniekiem (jo tagad trīs vecākie sociālie darbinieki bija vienā komandā), veicināta iekšējā sadarbība starp kolēģiem gan līmeņu kontekstā, gan starp mērķgrupām, kā arī sadarbība ar dienesta sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu jomām. Augsti vērtējama ir sociālo darbinieku spēja atbalstīt vienam otru un spēja veidot sadarbību ar kolēģiem.

Pēc deviņu mēnešu pilotprojekta tika secināts, ka tas darbojas atbilstoši iecerētajam un ieviesta divu līmeņu sociālā darba organizācija attaisnojas. Deviņu mēnešu ilgajā periodā novērotas pozitīvas tendences, piemēram, tūlītēja rīcība pirmreizējās informācijas izvērtēšanā parādīja, ka apmēram viena trešā daļa no ienākošām lietām tiek slēgtas un sociālā darba intervence nav nepieciešama. Tāpat sociālo pakalpojumu pieejamība klientiem, kuriem nepieciešams at-

balsts pakalpojuma ietvaros un nav nepieciešama sociālā darba intervence, ir uzlabojusies. 1. līmeņa sociālajam darbiniekam ir nepieciešamas kompetences lēmumu pieņemšanā par turpmāko darbu ar klientu, atbalstu krīzes un apdraudējumu situācijās.

Jau pilotprojekta laikā tika novērotas pozitīvas izmaiņas sadarbībā ar ģimenēm, kurās pastāv multiplas problēmas vai pastāv grūtības, kuras var radīt augstus riskus bērnam ģimenē. Bilstoties LM metodikas principos, sociālajam darbiniekam bija iespēja savu darbu plānot un organizēt tā, lai pēc iespējas vairāk laika pavadītu tiešā kontaktā ar klientu, vērtējot sociālo situāciju. Tādējādi šajā brīdī bija skaidrs, ka jaunā sociālā darba organizācija ir formāli jānostiprina kā atsevišķa struktūrvienība, kam paši sociālā dienesta darbinieki izvēlējas nosaukumu "Ģimenes atbalsta centrs".

Ģimenes atbalsta centra darba organizācija un LM metodikas ieviešana

Ģimenes atbalsta centru mērķis ir sniegt profesionālu sociālā darba pakalpojumu ģimenēm ar bērniem un pilngadīgām personām. Izveidojot Ģimenes atbalsta centrus, ir sakārtota struktūra, veidojas vienota pieeja un izpratne par sociālā darba posmiem un procesiem, tādējādi uzlabojot sociālā darba kvalitāti un darbinieku labbūtību.

2024. gada 1. jūlijā tika atklāts Rīgas Sociālā dienesta Ziemeļu rajona Ģimenes atbalsta centrs ar 37 amata vietām. Bija izveidota struktūra, kurā ir piecu jomu speciālistu grupas:

- sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem,
- sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem, kurās ir multiplas problēmas,
- sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērns ar funkcionāliem traucējumiem,
- sociālais darbs ar pilngadīgām personām,
- 1. līmeņa sociālie darbinieki.

Līdz šim esošie darba apstākļi un komunikācija starp kolēģiem bija jāmaina, iedzīvinot jaunas kopīgas tradīcijas gan darba formālajā, gan neformālajā vidē. Jaunajā struktūrā sociālajiem darbiniekiem ir iespēja veikt darbu atbilstoši savai iepriekšējai pieredzei un profesionālajām preferencēm.

Ģimenes atbalsta centra darbinieku neatņemama darba sastāvdaļa ir iknedēļas kopīgas sapulces, kurās darbinieki dalās ar darbā piedzīvotiem pozitīviem apstākļiem un izaicinājumiem, saņemot un sniedzot atbalstu kolēģiem. Viens no sapulču uzdevumiem ir atbalsts 1. līmeņa sociālajiem darbiniekiem lēmumu pieņemšanā par klientu lietu tālāku virzību – turpmāko darbu ar ģimeni vai sarežģītā situācijā nonākušu pilngadīgu personu. Ģimenes atbalsta centrā tiek ievērots princips – būtiskus lēmumus par iespējamiem situāciju risinājumiem pieņem komandā, tādējādi profesionāli stiprinot un atbalstot sociālo darbinieku sarežģītumu risināšanā un darbā ar klientu.

Ikdienā Ģimenes atbalsta centra darbinieku jaunais uzdevumu sadalījums struktūrā ienes redzamas atšķirības.

1. līmeņa sociālo darbinieku darba specifika nozīmē:

- nemitīgu dinamiku, dažādību ikdienā, neparedzamību plānošanā; netiek veikts sociālais darbs ar gadījumu;
- mazināt krīzes un apdraudējuma situācijas un nodot lietu turpmākajam darbam gadījuma vadītājam, turpinot darbu jaunas pirmreizējās informācijas izvērtēšanā bez nepieciešamības atgriezties pie jau izvērtētajām klientu situācijām;
- sociālais darbinieks ir nemitīgā “kustībā” – sarunās ar klientu, apmeklējumos mājās un starpinstitūciju sadarbības realizēšanā;
- sociālā dienesta sociālā darbinieka kompetenču “robežu” noteikšana un citu valsts un pašvaldības resursu

« Ikdienas darbā sociālie darbinieki arvien aktīvāk un apzinātāk izmanto arī citas sociālā darba metodes, piemēram, ģimenes sapulces, kas ir LM metodikas mācību rezultāts. »

aktivizēšana, kas ir vērtējams kā pozitīvas izmaiņas. Piemēram, identificējot grūtības, tiek piesaistīti citi iespējamie klienta situācijai atbilstoši resursi – mācību iestādēs, ārstniecības iestādēs, nevalstiskajās organizācijās un citur. Līdz ar to 2. līmenī nonāk tikai tādas klientu situācijas, kurām nepieciešams veikt sociālās funkcionēšanas izvērtēšanu un nodrošināt atbilstošu intervenci.

Tātad jaunajā sociālā darba organizācijas modelī 2. līmenī nonāk tikai tādi klienti, ar kuriem ir nepieciešams veikt sociālo darbu ar gadījumu. Tas rada priekšnoteikumu sociālā darba klientu mērķgrupu sadalījumam, tai skaitā, lai Ģimenes atbalsta centrā ieviestu darbu saskaņā ar LM metodiku sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem. Nenodarbojoties ar uzdevumiem, kas neattiecas uz sociālo darbu ar gadījumu, sociālie darbinieki ir ieguvuši laiku, lai, balstoties uz sistēmteoriju, spētu veikt sociālo darbu uz “ģimeni vērsta pieeja”. Lai gan iegūtais laiks uzlabo iespējas vadīt sociālo gadījumu, ikdienas darbā ir emocionāli sarežģīta, jo tā joprojām ir saistīta ar nemitīgu bērna drošības situācijas novērtēšanu. Līdz ar to ikdienā tiek īstenots pastāvīgs atbalsts sociālajiem darbiniekiem.

Ikdienas darbā sociālie darbinieki arvien aktīvāk un apzinātāk izmanto arī citas sociālā darba metodes, piemēram, ģimenes sapulces, kas ir

« Sociālais darbinieks viens nav “karotājs”. Tuvākie partneri sociālajiem darbiniekiem (bez klienta/ģimenes) ir bāriņtiesa, izglītības iestādes, policija, citas valsts un pašvaldības iestādes un, protams, sociālo pakalpojumu sniedzēji. »

LM metodikas mācību rezultāts. Klienta/ģimenes iesaiste visos sociālā darba posmos ir būtiska, jo tikai klients var izmainīt savu situāciju un pārējās institūcijas var būt atbalsts šo pārmaiņu procesā.

Pilotprojekta pieredzes pārņemšana: ieguvumi un jauni izaicinājumi

Pateicoties pieredzei un atziņām, kas tika gūtas pilotprojekta laikā un atverot pirmo Ģimenes atbalsta centru Rīgā, Ziemeļu rajonā, Vidrižu ielā 1a², tālākais process bija vieglāks. Savā starpā mēs atļāvāmies pajokot, sakot: “Jums ir vieglāk, jo jūs jau zināt, cik grūti tas būs.” Kad runājam par “grūti”, tas vairāk ir par emocionālo pusi, jo pārmaiņas pašas par sevi nav vieglas – ir jāveido jauni ieradumi, jāpārņem jaunas prakses, jāmaina kabineti, jāiepazīst jauni kolēģi un jaunas darba vietas, jo kolēģiem arī fiziskā darba vietas atrašanās bija mainījusies. Arī darba uzdevumi mainījās – pie tā vajadzēja pierast katram individuāli un visiem kopā.

² RSD Ziemeļu rajona struktūru var skatīt šeit: <https://ld.riga.lv/pasvaldibas-iestades/rigas-socialais-dienests/rajona-nodalas/ziemelu-rajona-teritorialie-centri/>

Pārņemot labo praksi no Ziemeļu rajona kolēģiem un veidojot otro un trešo Ģimenes atbalsta centru Latgales rajonā³ un Pārdaugavas rajonā⁴, jau laicīgi tika domāts par dalīšanos ar informāciju un kolēģu iesaistīšanu pārmaiņu procesos. Pirms nākamo Ģimenes atbalsta centru izveidošanas tika rīkotas kopīgas sociālā darba jomas kolēģu iknedēļas sapulces rajona ietvaros par aktualitātēm Ģimenes atbalsta centra izveidē un darba jautājumiem kopumā.

Darba procesā parādījās tādi jautājumi, kurus bija svarīgi apspriest ne tikai viena Ģimenes atbalsta centra ietvaros, bet visas Rīgas kontekstā. Tādējādi tika uzsākta prakse vienu reizi mēnesī tikties Ģimenes atbalsta centru vadītājiem, lai pārrunātu darba aktualitātes, grūtības un izmēģinātās pieejas, lai vienotos par risinājumiem, saglabājot sākotnējo mērķi – vienāda pieeja un sociālā darba kvalitāte neatkarīgi, kurā vietā klients dzīvo un kurā Ģimenes atbalsta centrā vēršas.

Īpašs lepnums ir par kolēģu iniciatīvām un savstarpējo dalīšanos ar pieredzēm, kas saistītas ar ikdienas darba jautājumu risinājumiem. Jaunāko Ģimenes atbalsta centru kolēģi sazinājās ar “pieredzes bagātākajiem” kolēģiem, kuri bija iesaistīti pilotprojektā, un jautāja pēc viņu pieredzes vienā vai otrā praktiskā jautājumā par darbu organizēšanu. Dalīšanās pieredzē parādīja, ka dienesta darbinieki ir viens veselums neatkarīgi no “kurā rajonā tu esi”. Sociālajā darbā ir nozīmīgs ir ne tikai kompetents, zinošs, empātisks sociālais darbinieks, bet arī starpprofesionālā un starpinstitucionālā sadarbība.

Starpprofesionālā un starpinstitucionālā sadarbība

Sociālais darbinieks viens nav “karotājs”. Tuvākie partneri sociālajiem darbiniekiem (bez klienta/ģimenes) ir bāriņtiesa, izglītības iestādes,

³ RSD Latgales rajona struktūru var skatīt šeit: <https://ld.riga.lv/pasvaldibas-iestades/rigas-socialais-dienests/rajona-nodalas/latgales-rajona-teritorialie-centri/>

⁴ RSD Pārdaugavas rajona struktūru var skatīt šeit: <https://ld.riga.lv/pasvaldibas-iestades/rigas-socialais-dienests/rajona-nodalas/pardaugavas-rajona-teritorialie-centri/>

policija, citas valsts un pašvaldības iestādes un, protams, sociālo pakalpojumu sniedzēji. Būtiski, lai visu klienta/ģimenes situācijā iesaistīto institūciju un sadarbības partneru izpratne par klienta funkcionēšanas grūtībām ir līdzīga. Ir svarīgi, ka institūcijas pārzina citas iestādes kompetences, tādējādi izvairoties no nepamatotām gaidām un vilšanās.

Piemēram, Sociālajā dienestā tiek saņemtas vēstules no izglītības iestādēm ar lūgumu "ņemt ģimeni uzskaitē". Tikai ar vienotu izpratni var vislabāk palīdzēt katram klientam. Tāpēc viens no svarīgiem momentiem pārmaiņu procesā bija atgādināt sociālā dienesta kompetences un atteikties no tādu uzdevumu uzņemšanās, kuri neatbilst sociālā darba uzdevumiem, piemēram, noteikt, kurš no vecākiem realizē bērna aprūpi, vai noskaidrot, kāpēc bērns nepmeklē izglītības iestādi.

Lai stiprinātu sadarbību, svarīga ir dalīšanās ar informāciju, un tāpēc tika rīkotas tikšanās ar sadarbības partneriem, piemēram, ar Rīgas valstspilsētas pašvaldības bāriņtiesu sociālie darbinieki tikās vairākkārt – gan pirms reorganizācijas, gan reorganizācijas laikā, gan pēc tās. Šādas tikšanās palīdz arī ikdienas darbā, risinot individuālus klientu gadījumus. Tikšanās ir notikušas arī ar izglītības iestāžu (skolu) sociālajiem pedagogiem un pašvaldības policijas pārstāvjiem.

Strukturālās izmaiņas Rīgas Sociālajā dienestā un jaunas struktūrvienības izveide ir pavērusi arī jaunas sadarbības iespējas, piemēram, atvērtu durvju rīkošanu. Ņemot vērā, ka ir saņemtas labas atsauksmes no atvērto durvju dienas dalībniekiem, tad, cerams, šāds formāts varētu saglabāties kā ikgadēja tradīcija.

Atziņas un gūtās mācības

Ieguvumi darbā Ģimenes atbalsta centrā ir vairāki.

1. Pirmreizējās informācijas nodalīšana no sociālā gadījuma vadīšanas ir devusi laiku tiešajam darbam ar klientu. Sociālā gadījuma vadītāji novērtē, ka viņu uzmanību nenovērš uzdevumi, kas nav

saistīti ar viņu klientu apkalpošanu. Tādējādi visa uzmanība un laiks tiek veltīts tieši klientiem.

2. Sociālie darbinieki, kuri veic pirmreizējās informācijas izvērtēšanu, strādā ļoti dinamiski un īsā laikā var sniegt atbalstu tieši krīzē nonākušām ģimenēm un/vai personām vai rīkoties nekavējoties apdraudējuma situācijās.
3. Sociāli funkcionējošas ģimenes, kuras nonākušas kādās grūtībās, un kur grūtības ir risināmas viena sociālā pakalpojuma ietvaros, nenonāk pie sociālā gadījuma vadītājiem. Tādējādi tiek taupīti resursi un laiks (gan darbinieka, gan klienta), un palīdzība ģimenēm tiek sniegta laicīgi.
4. Ņemot vērā, ka sociālajiem darbiniekiem bija izvēles iespējas, kurā līmenī vai ar kādu mērķgrupu turpināt strādāt, šobrīd darbinieki izjūt lielāku apmierinātību ar savu darbu. Sociālajiem darbiniekiem apvienojoties "zem viena jumta", darbinieki saņem koleģiālo un profesionālo atbalstu, kas palīdz uzturēt labo praksi.
5. Rīgas Sociālajā dienestā ir uzsākts darbs ģimenēs ar bērniem, kurās ir multiplas problēmas, atbilstoši LM metodikai.
6. Labāk pārskatāma sociālā darba problemātika un grūtības ar sadarbības partneriem; tendences, kas dod iespēju reaģēt uz darbinieku un iedzīvotāju vajadzībām, sadarbības grūtību risināšanu. Piemēram, saskatot, ka ir nepieciešams intensīvāks atbalsts pusaudžiem, no 2025. gada 1. jūlija tika izveidots jauns amats – sociālais darbinieks ar jauniešiem.
7. Pārmaiņu process vismazāk skāra sociālos darbiniekus darbam ģimenēm ar bērniem ar funkcionāliem traucējumiem. Atbalsts šai mērķgrupai tiek sniegts ierastajā praksē, tomēr arī šo darbinieku apvienošanās un darbs plecu pie pleca

ir vērtējams pozitīvi, jo ir vairāk iespēju dalīties ar savu pieredzi un labo praksi, ja visi viena amata darbinieki strādā vienā struktūrvienībā.

8. Strādājot vienā struktūrvienībā, labāk tiek risināts darbinieka aizvietošanas jautājums atvaļinājumu vai citu darbinieku prombūtnes gadījumos. Darbinieki viens otru aizvieto atbilstoši mērķgrupai, tādējādi saglabājas klientam sniegtā pakalpojuma kvalitāte, jo darbinieks pārzina specifiskās savas mērķgrupas nianses un pakalpojumus.
9. Darba kvalitātes un efektivitātes uzlabošanai sociālajā darbā ar pilngadīgām personām un veicot sociālo darbu ar gadījumu, tiek izmantotas LM metodikas un pieejas darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, personām ar garīga rakstura traucējumiem un citas.
10. Ir mazinājusies darbinieku aiziešana no dienesta, vērojama neliela pozitīva tendence vakanču aizpildīšanā un jauno darbinieku ienākšana sociālajā sfērā.

Veidojot Ģimenes atbalsta centrus, tika izdzīvotas visdažādākās emocijas – no pretestības līdz pieņemšanai. Un šobrīd arvien vairāk darbinieku novērtē pārmaiņu pozitīvās sekas. Sociālā darbiniece Līga saka: "Lai arī sākotnēji prātā raisījās bažas par apvienošanos un, jāatzīst, ka ne viss "labais", kas bija iepriekš, strādājot atsevišķos teritoriālajos centros, tika saglabāts, tomēr šobrīd pēc vairāku mēnešu kopīga darba ļoti novērtēju spēcīgu profesionāļu komandu. Kopīgi vienās telpās strādājam visi tie, kuri veicam sociālo darbu ar grūtībās nonākušām ģimenēm ar bērniem. Ģimenes atbalsta centra izveide ir veicinājusi savstarpējo sadarbību un komandas sajūtu. Pēc Ģimenes atbalsta centra izveides sociālais darbs ir kļuvis vairāk pielāgots katras ģimenes, katra ģimenes locekļa vajadzībām, tas ir kļuvis "cilvēciskāks", personiskāks, vairāk vērsts uz katra atšķirīgā

klienta personību, jo balstīts padziļinātā ģimenes situācijas izvērtēšanā."

Lai arī strukturālās izmaiņas Rīgas Sociālajā dienestā sociālā darba jomā ir noslēgušās, tomēr attīstība notiek joprojām, meklējot labākos risinājumus, pilnveidojot sociālā darba procesus, veicinot sociālā darba kvalitāti. Rīgas Sociālais dienests sadarbojas ar augstskolām, nodrošina praksi jaunaajiem speciālistiem, rāda sociālā darbinieka darba interesanto ikdienu un iespēju augstskolā iegūtās teorētiskās zināšanas sākt izmantot praksē. Studenti atzīmē, ka sociālajā dienestā nav garlaicīgi, katra diena nes kaut ko jaunu, jāmeklē jaunas pieejas un risinājumi sociālo problēmu risināšanai.

Atslēgas vārdi visos pieminētajos procesos ir – problēmas ieraudzīšana, atvērtība jaunām idejām, darba plānošana, idejas realizēšana, ieinteresēts un profesionāls darbinieks un, protams, klients. Rīgas Sociālajā dienestā ir komanda, kurā vienas jomas, tomēr dažādu līmeņu speciālisti spēj viens otru atbalstīt, dot padomu un virzīties uz kopīgu mērķi, ceļot sociālā darba kvalitāti un savu labbūtību.

Izmantotie avoti

1. Bela, B., & Rasnača, L. (zin. red.). (2023). Sociālā darba vārdnīca. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. Pieejams: <https://www.apgads.lv/lv/izdevumi/gramatas/sociala-darba-vardnica/>
2. Rīgas valstspilsētas pašvaldības Labklājības departaments. (n.d.). Rīgas Sociālais dienests. Iegūts no <https://ld.riga.lv/pasvaldibas-iestades/rigas-socialais-dienests/>
3. Labklājības ministrija. (2020). Metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/metodiskie-materiali#metodiskais-materials-socialajam-darbam-gimenem-ar-berniem>
4. Ministru kabinets. (2021). Par Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņiem 2021.–2027. gadam (Rīkojums Nr. 616, pieņemts 01.09.2021.). Latvijas Vēstnesis. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/325828>

Kad autisms ienāk ģimenē: mammas un sociālās darbinieces stāsts

Diāna Padoma

biedrības "Latvijas Autisma apvienība" sociālā darbiniece

Latvijas Autisma apvienībā strādāju pavisam nesen. Sociālais darbs mani pavada diendienā kopš augstskolas pabeigšanas, savukārt ar tēmu "autisms" ciešā kontekstā esmu saskārusies pavisam nesen. Ar šī raksta palīdzību vēlos nodot saviem kolēģiem – sociālajiem darbiniekiem – vēsti, kā labāk strādāt ar ģimenēm, kuras ikdienā saskaras ar diagnozi "autisms". Vēlos dalīties ar biedrības "Latvijas Autisma apvienība" (turpmāk – Latvijas Autisma apvienība) pakalpojumiem ģimenēm ar bērniem, kā arī vēlos padalīties arī ar savu pieredzi, kad ģimenē ienāk bērns ar autismu.

Sākšu ar savas pieredzes izklāstu. Studēju sociālo darbu uzreiz pēc vidusskolas pabeigšanas, taču diplomu ieguvu pāris gadus vēlāk kā biju iecerējusi, jo uz ceturtdā kursa beigām sapratu, ka, gaidot otrā dēla nākšanu pasaulē, esmu kļuvusi emocionālāka un traumatiskāka, tāpēc, saudzējot sevi, biju paņēmusi akadēmisko gadu augstskolā. Tas ievilkās. Kad otram dēlam palika divi gadi, izlēmu, ka diploms šajā jomā man ir jāsaņem, jo darbs man ļoti patīk. 2018. gadā saņēmu savu ilgi gaidīto diplomu un no samērā mazas pilsētas ar abiem puīšiem pārcēlos uz Rīgu. Darbā mani pieņēma Rīga valstspilsētas pašvaldības bāriņtiesas Mantisko lietu nodaļa, kurā guvu lielu pieredzi gandrīz septiņu gadu

ilgumā. Taču šie nebija pilni septiņi gadi ne tikai tāpēc, ka nomainīju darbu, bet arī tāpēc, ka izbaudīju divus burvīgus "dekrētus" pēc kārtas, un mūsu ģimenē uzplauka vēl divi puīšu ziedi.

Reinis

Es pateicos Visumam, ka tas man ir dāvējis šīs četras vislielākās dāvanas manā dzīvē. Tā kā mazākie puīši dzima ar viena gada viena mēneša un vienas dienas starpību, es bieži darīju to, ko vecāki nedrīkstētu darīt – es salīdzināju viņu attīstību: kad sāk velties, rāpot, staigāt un citas darbības. Vienā brīdī es sapratu, ka mazākais

dēliņš Reinis attīstās lēnāk. Ap gada vecumu sāku pamanīt, ka Reinis pilnībā ignorē savus brāļus. To pamanīja arī vecākais dēls. Vēlāk sapratu, ka Reinis nereaģē uz sveša cilvēka ienākšanu telpā. Viņš ne bīstas, ne priecājas. Viņš vienkārši ir vienaldzīgs pret to. Sapratu arī to, ka Reinis pilnībā nereaģē uz savu vārdu, neveido acu kontaktu un ir pārstājis lalināt un gāģināt. Vēl pēc laiciņa es sapratu, ka Reinim ļoti grūti iet ar piebarojuma uzsākšanu un viņš ir ļoti jutīgs pret dažādas konsistences ēdieniem. Piemēram, garšo ābols un banāns, bet rokās tos nevar paņemt, jo uzreiz met ārā un sejā nolasāms – pretīgi!

Pusotra gada vecumā Reinis uzsāka savas bērnudārza gaitas Rīgas centra privātajā bērnudārzā. Viņam tika pašas labākās un mīļākās auklītes un audzinātāja! Reinis bija ļoti izvēlīgs pret cilvēkiem. Viņš negāja ne pie savas omes, ne opja. Viņš atzina tikai mani, tēti, pa retam gadu vecāko brāli un viss. Taču dārziņā viņš ļoti pieķērās vienai auklītei, kuru viņš varēja mīļot un bučot tāpat kā mūs – vecākus. Dārziņa audzinātāja minēja, ka Reinim ir īpaša jutība uz plastilīnu, līmi, papīru, dažādu ēdienu ņemšanu rokās un viņam patīk vienveidīga spēlēšanās ar mašīnu. Reinis neievēro citus bērnus un neizrāda par tiem interesi. Un vēl svarīgs moments gan mājās, gan bērnu-

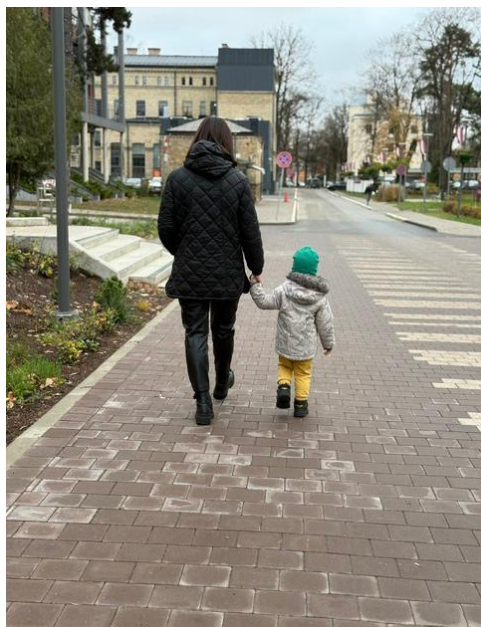
dārzā bija tas, ka Reinis nerunāja vispār nevienu vārdu un nemācēja izrādīt savas vēlmes ne ar žestiem, ne ar pirkstiem, nekā! Tas man bija impulss vērsties pie ārstiem.

Diagnostika

Noskaidroju, ka sākotnēji ir jāapmeklē neirologs, tāpēc pieteicos pie neirologa Bērnu klīniskās universitātes slimnīcā un divus mēnešus gaidīju rindā. Kad devāties pie neirologa, biju satraukta. No vienas puses – bija bail, ka esmu traka četru bērnu mamma, kura salīdzina bērnus un izdomā savam bērnam kaites, no otras puses – bija bail par to, ka tiešām neirologs pamanīs ko aizdomīgu, un es tam nebiju gatava. Vīzītes laikā ārsts noskaidroja Reiņa attīstību, ar dažādām metodēm pārbaudīja Reini un teica, ka iesaka mums iestāties rindā uz agrīnās intervences pakalpojumu bērniem ar autiskā spektra traucējumu risku. Agrīnā intervence jeb agrīnā iejaukšanās ir atbalsts bērniem ar autiskā spektra traucējumu risku. Neirologs minēja, ka šobrīd diagnozi noteikt nevar, bet šķietami izskatās pēc autiskā spektra traucējumiem.

Izejot no neirologa kabineta, vēru valjā telefonu un *googlēju*, kas īsti ir autiskā spektra traucējumi. Jo vairāk es lasīju pazīmes, jo vairāk man likās, ka Reinis tām atbilst. Tajā pašā dienā es sazvanīju Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas iedoto telefona numuru, lai pieteiktu Reinim rindu uz agrīno intervenci. Tad es izdzirdēju to, ko nebiju gaidījusi. Neirologs tika minējis, ka, konstatējot autiskā spektra traucējumus un uzsākot strādāt ar bērnu ātrāk, ir lielāka iespēja daudzus faktorus uzlabot un mainīt. Telefoniski saņēmu apstiprinājumu, ka Reinis ir ielikts gaidītāju rindā, un gaidīšanas laiks ir aptuveni deviņi mēneši! Deviņi mēneši, lai bērna attīstība nevis progresē vai, sliktākajā gadījumā, stāv uz vietas, bet burtiski šļūc uz leju!

Es esmu četru puīšu mamma, neatlaidīga mamma, tāpēc nepadevos, iedrošināju arī Reiņa tēti, ka mēs to varam, ka, gaidot rindā, mēs cīnīsimies paši! Pāris dienas vēlāk es jau biju atradusi terapijas centru netālu no mājām, lai veiktu Minhenes funkcionālās attīstības diagnostiku, ar kuras palīdzību ir iespējams novērtēt

bērna attīstību no dzimšanas līdz trīs gadu vecumam. Diagnostika ir ieteicama situācijās, kad to nozīmējis neirologs, ģimenes ārsts vai cits speciālists (Brīnummāja, n.d.). Terapijas centrā mums ieteica veikt arī ADOS testu. Tā ir standartizēta metodika, ar kuras palīdzību var novērtēt bērna attīstības īpatnības vairākās jomās – komunikācijā, abpusējā sociālajā mijiedarbībā, ierobežotā un atkārtotā uzvedībā, spēlēšanās procesā u.c. ADOS ir viens no instrumentiem autiskā spektra diagnostikā. ADOS instrumenta sastāvā iekļautas strukturētās aktivitātes un materiāli izpētes procesā ļauj veidot standarta situācijas, kurās var izpausties dažādas uzvedības formas, kas savukārt ir svarīgas diagnostikas procesā (Solis Augšup, n.d.).

Terapija un invaliditātes kārtošana

Jau testu veikšanas laikā speciāliste ieteica uzsākt ABA terapiju jeb *Applied Behavior Analysis* (ABA). Tā ir zinātniska metode, ar kuras palīdzību speciālists nosaka saistību starp uzvedību un dažādiem apkārtējās vides stimuliem. Ar praktisku metožu palīdzību, mainot dažādus stimulus, mainās arī bērna uzvedība. ABA terapija ir efektīva tikai tad, ja to lieto pareizi, ar individuālu pieeju, jo bērni ar autismu ir atšķirīgi. Katram ir savas īpatnības, raksturs un traucējumi. Fokusējoties uz konkrētu uzvedību un nosakot faktoros, kuri to ietekmē un kontrolē, uzvedību var mainīt efektīvāk nekā ar sarunām, aizrādījumiem vai nosodījumiem. Ar ABA terapijas pa-

« Es neslēpšu, ka katra vizīte, katrs tests un testa atbilžu gaidīšana bija moku pilns laiks ne tikai mums kā vecākiem, bet arī man kā cilvēkam un sociālajam darbiniekam sirdī. »

līdzību iespējams: mazināt vai novērst dusmu lēkmes mājās un sabiedriskās vietās, veidot sadzīves un higiēnas iemaņas, samazināt agresijas un autoagresijas izpausmes, iemācīt bērnam paust savas vēlmes un intereses, sagatavoties mācību un spēļu procesam (ABAistaba, n.d.).

ABA speciāliste ieteica vismaz divas terapijas nedēļā. Mēs tās uzsākām uzreiz! Es ļoti vēlos pateikties šim terapijas centram un īpaši speciālistei, pie kuras tikām, kura iedrošināja nenokārt galvu, stāstīja daudz piemēru, iedrošināja nepaņemties un sakārtot nepieciešamos dokumentus invaliditātes iegūšanai. Lai bērnam nokārtotu invaliditāti, bija nepieciešams psihiatra izraksts ar diagnozēm. Cerīgi zvanīju uz Bērnu klīniskās universitātes slimnīcu, kur atkal sastapos ar rindu. Tās garums – deviņi līdz divpadsmit mēneši. Saprātu, ka jāiet tas pats ceļš un jāmeklē psihiatrs, par kura vizīti būs jāmaksā. Nedēļas laikā tikām pie fantastiskas bērnu psihiatres, kura ilgstoši pētīja Reini un viņa uzvedību kabinetā. Psihiatre ierakstīja divas diagnozes – bērības autisms un valodas attīstības traucējumi. Es neslēpšu, ka katra vizīte, katrs tests un testa atbilžu gaidīšana bija moku pilns laiks ne tikai mums kā vecākiem, bet arī man kā cilvēkam un sociālajam darbiniekam sirdī. Es katrā situācijā iedomājos vecākus, kuriem nav palaimējies ar kādu speciālistu, kuriem nav atbalsta un spēka iet šo ciņu; par katru, kurš lieki nekur neies un nejautās; par katru, kuram, iespējams, pašam ir veselības problēmas. Psihiatre mums izskaidroja, kādi dokumenti

nepieciešami, lai tos iesniegtu invaliditātes kārtošanai Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijā.

Finansiālais slogs

Kārtojot dokumentus, jau bija pagājis apmēram pusgads, kopš Reinis intensīvi, arī pēc iespējas svētku dienās, divreiz nedēļā apmeklēja ABA terapiju. Mūsu ģimene, kurā aug četri bērni, saprata, ka mums rodas finansiālas grūtības. Šis bija jauns izaicinājums man kā cilvēkam, kurš pieradis visu darīt pats, kā cilvēkam, kurš prot dot, bet kuram ņemt ir grūti. Mani iedrošināja uzrunāt dažādus fondus un labdarības organizācijas, kuras, iespējams, varētu palīdzēt. Tas bija ļoti grūti, vārdos es to aprakstīt nevaru! Pāris fondi atbildēja, ka šobrīd līdzekļi ir beigušies. Vērsāmies pie labdarības organizācijas Ziedot. Iv. Tas bija nākamais izaicinājums! Paši tuvākie līdzcilvēki zināja, ka Reinim ir autisms, bet ne visi un ne visu. Arī tur es pārkāpu sev pāri, atkal un atkal domājot tikai un vienīgi par Reiņa izaugsmi, nākotni un labklājību. Dalījos ar palīdzības lūgumu, saņēmu ļoti daudz vēstuļu ar izbrīnu un sašutumu, bet vēl vairāk es saņēmu atbalstu un labus vārdus no ļoti daudziem dažādiem cilvēkiem – tuviem un ne tik tuviem, un pavisam ne tik tuvu tuviem un sen aizmirstiem.

Ziedojumi tika vākti ABA terapijai uz gadu, trīs reizēm nedēļā. Nepieciešamā summa Reinim tika saziēdota nepilnas nedēļas laikā. Biju patiesi pateicīga, ka cilvēki ir atsaucīgi, palīdzot risināt situāciju, kura bija skārusi mūsu ģimeni.

Esot kopā ar dēlu ikdienā, sapratu, ka Reinim ir miega problēmas kopš dzimšanas, jo ar nakts miegu cīnījāties jau tad, kad viņš bija pavisam mazs. Reinis šajā posmā varēja aizmigt ap desmitiem vakarā, pagulēt līdz vieniem nakti un atkal būt nomodā līdz pieciem, sešiem no rīta. Negulētās nakts lika par sevi manīt, paši bijām īgni, neizgulējušies. Meklējām risinājumu ar miega speciālista palīdzību, uzsākām ilgstošas iedarbības melatonīna lietošanu, kas mēnesī izmaksāja vairāk kā divi simti eiro. Reiz aptiekā, pērkot šīs zāles, pamanīju, ka uz vienas no paciņām bija rakstīts – kompensētas. Redzētais bija pamudinājums saprast, kas īsti ir individuālā zāļu kompensācija, kas un kā pie tādas var tikt. Kad konstatēju, ka zāļu piešķiršanai vajadzīgs ārstu konsilija atzinums, lūdzu Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas miega speciālistes iesaisti. Šobrīd no Nacionālā veselības dienesta esam saņēmuši individuālo zāļu kompensāciju. Beidzot tika nokārtota arī invaliditāte.

Pozitīvā dinamika

Pa vidu visam, viena lieta, kas pārsteidza mani – vecākais dēls ar asarām acīs atnāca un teica, ka Reinis esot pie viņa pienācis un paskatīties acīs. Arī audzinātājas aizvien biežāk stāstīja, ka Reinis atsaucas uz vārdu un ir sācis pievērst uzmanību citiem bērniem. Tas, par ko priecājos es – lai gan tas varbūt nešķiet īsti normāli –, ka Reinis ir sācis cīnīties par rotaļlietām, jo iepriekš, ja viņam kāds ņēma nost rotaļlietu, viņš neizrādīja pretenzijas. Bija pagājis arī tas laiks, ko gaidījām rindā uz agrīno intervenci. Un mēs to intensīvi izmantojām – maksimāli 20 ABA terapijas, desmit ergoterapijas un audiologopēda konsultācijas. Šobrīd turpinām ABA terapiju apmeklēt divas reizes nedēļā. Kopš aprija esam uzsākuši reizi nedēļā apmeklēt zirgu terapiju jeb reitterapiju. Tā ir ārstēšanas metode, kurā galvenais dziednieks ir zirgs, un ietver sevī problēmu risināšanu medicīniskā, psiholoģiskā un sociālā rehabilitācijā.

Tikko Reinim nosvinējām trešo dzimšanas dienu. Reinis atsaucas uz savu vārdu, mīļo savus brāļus un rotaļājas ar tiem. Reinis ir sācis podiņmācību un saka dažus nejaušus vārdus, kurus nemēdz vairs atkārtot vai saka, kad viņš pats

vēlas; dēlam ļoti patīk braukt ar balansa riteni pa dažādām trasēm un kalniņiem. Nesen viņš sāka mums norādīt savas vajadzības ar pirkstu vai vedot aiz rokas. Dēls labprāt spēlējas smiltīs un veido dažādas lietas no plastilīna. Viņš nesen paņēma ābolu un sāka to ēst pats, griežot uz riņķi, līdz bija skaisti ticis līdz serdei. Reinis ļoti mīl savu asistenti dārziņā, kas ir viņa pirmā auklīte, un kura ir kļuvusi par mūsu ģimenes neatņemamu sastāvdaļu un Reiņa mīluli. Un pavisam nesēn Reinis ir sācis iet arī pie sava opja un omes.

Vecāku pieredze un darbs Latvijas Autisma apvienībā

Ejot cauri šim stresa un satraukuma pilnajam posmam, svarīgākais ir būt uzklausi, sadzirdētiem un saprastiem. Bieži vien nācās dzirdēt skarbus vārdus arī no pašiem tuvākajiem radiem un draugiem. Šo ceļu ejot, ir jābūt ne tikai fiziski un emocionāli stipram, bet jābūt arī pārliecinātam sevī un ar lielu atbalstu aiz muguras. Šis atbalsts var būt ne tikai kāds no ģimenes cilvēkiem, bet arī ārsts, terapijas speciālists vai sociālais darbinieks.

Es ļoti vēlētos, lai mans pieredzes stāsts iekratram viestu šo sajūtu, kuru nezaudēju nevienā no posmiem, – iet un cīnīties, un meklēt, un jautāt, un galvenais – nebaidīties to darīt! Jo neviens nenāks un jūsu vietā problēmas nerisinās. Svarīgi būt par atbalstu cilvēkiem, būt empātiskam un iejūtīgam, un reizēm labā nozīmē sapurināt, lai vecāks nezaudē šo cīņas garu!

Kādā no Latvijas Autisma apvienības uzaicinājumiem piedalīties darbnīcā, kurā vecākiem jāizsaka savs viedoklis par ejamo ceļu no brīža, kad saproti, ka ar bērnu nav kaut kas kartībā, līdz brīdim, kad ir iziets agrīnās intervences pakalpojums, es pieteicos būt klātienē, jo ļoti vēlējos tur būt un dzirdēt. No visiem daudzajiem vecākiem, kuri bija izteikuši vēlmi piedalīties klātienē, biju vienīgā, pārējie neieradās. Tā nu Līga Bērziņa (Latvijas Autisma apvienības priekšsēdētāja), es un brīvprātīgais palīgs kopā ar vecākiem, kuri bija pievienojušies Zoom platformā, veidojām pārskatāmu plakātu. Pēc plakāta prezentācijas Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas ārstiem un terapeitiem Līga Bērziņa man vaicāja, ar ko

ikdienā es nodarbojos. Teicu, ka pēc profesijas esmu sociālā darbiniece, pašreizējā darbavieta bāriņtiesā. Līga pagriezās pret mani, pasmaidīja un teica: "Mums tevi vajag, mēs šobrīd meklējam sociālo darbinieku."

Šobrīd esmu Latvijas Autisma apvienībā nostrādājusi vairāk kā divus mēnešus, ieguvusi jaunu pieredzi, satikusies ar daudz dažādām ģimenēm un bērniem, iepazinusi dažādas nevalstiskās organizācijas un viņu pārstāvjus, citus sociālos darbiniekus no organizācijām, ministrijas pārstāvjus, tāpēc tālāk rakstā vēlos dalīties nelielajā, bet nozīmīgajā pieredzē par sociālā darbinieka darbu ar ģimenēm, kurās aug bērns ar diagnozi "autisms". Iespējams, atkārtot jau zināmo vai ieteikt ko jaunu, lai katram sociālajam darbiniekam Latvijā ir vieglāk saprast un strādāt ar cilvēkiem, bērniem, ģimenēm, kuru ikdienā ir ienācis autisms.

Autisma raksturojums

Cilvēkiem ar autismu nav fiziska invaliditāte, viņiem nav nepieciešami ratiņkrēsli, un pēc izskata tie ir tādi paši cilvēki kā visi bez īpašām vajadzībām. Manuprāt, tieši šī iemesla dēļ ir grūtāk veidot izpratni par autismu. Cilvēki bieži vien domā, ka, ja bērns neklausā, krīt zemē vai raud, viņš ir izlutināts un neaudzināts. Tādu bērnu vecākiem

mēdz aizrādīt par bērna uzvedību vai vecāka at-tieksmi kādā konkrētā situācijā, neaizdomājoties par to, ka bērnam ir autisms.

Kas ir autisms? Autisms nav slimība, bet gan neirodažādības forma, kas ietekmē komunikā-ciju, sociālo mijiedarbību un uzvedību. Autisms ir ar attīstību saistīts traucējums visa mūža ga-rumā, kas ietekmē to, kā cilvēks sazinās un saprotas ar apkārtējiem. Bērni un pieaugušie ar autismu nevar saprasties ar citiem cilvēkiem visiem saprotamā veidā. Viņiem bieži vien ir ie-robežotākas iespējas draudzēties, kā arī saprast citu cilvēku emocionālās izpausmes, cilvēkiem ar autismu ir novērojamas arī mācīšanās grūtī-bas. Šiem cilvēkiem ir grūtības izprast pasauli vispārpieņemtā veidā.

Stāvoklis, ko zinātniskajā literatūrā dēvē par au-tiskā spektra traucējumiem (turpmāk – AST), ir ļoti plašs un atšķirīgs, tāpēc to bieži raksturo ar dažādiem simptomiem un uzvedības iezīmēm. Latvijā un citur pasaulē autismu uzskata par stā-vokli, kas skar cilvēkus visos vecumos un ir sais-tīts ar grūtībām trīs galvenajās jomās: sociālajā mijiedarbībā, komunikācijā un uzvedībā.

Cilvēkam ar autismu sociālā mijiedarbība ir vie-na no galvenajām jomām, kurā novērojamas grūtības. Tas nebūt nenožīmē, ka cilvēks nevē-las komunicēt vai draudzēties – tas nozīmē, ka viņš sociālo vidi uztver un saprot citādi. Šie cil-vēki var neapzināti pārtraukt otru sarunas laikā vai runāt par sev interesējošu tēmu, neievēro-jot, vai klausītājs to saprot un vai ir ieinteresēts. Šiem cilvēkiem ir grūtības izprast emocijas un neverbālu komunikāciju, tiem ir grūti nolasīt se-jas izteiksmes, žestus, balss toni vai sarkasmu. Tāpat grūtības sagādā saprast, kad kāds ir dus-mīgs, bēdīgs vai satraukts. Grūtības sagādā arī pašiem izrādīt emocijas tā, lai citi tās saprastu pareizi. Cilvēkiem ar autismu bieži vien nav vēl-mes sociāli kontaktēties, taču citi, gluži pretēji, to vēlas, bet nezina, kā pareizi veidot draudzību, jo viņiem ir grūti uzturēt sarunu, dalīties ar savām interesēm un saprast, kā uzvesties, lai saglabātu draudzību. Tādiem cilvēkiem ir burtiskā uztvere, tāpēc bieži vien viņi lietas saprot tieši. Ikdienā šiem cilvēkiem ļoti palīdz strukturēta apmācība sociālajās prasmēs. Šiem cilvēkiem palīdz at-

balsts skolā vai darbā – asistenti un pielāgota vide, kā arī komunikācijas alternatīvas. Ja runā-šana sagādā grūtības, tad sarunu var veidot ar attēlu kartīšu vai tehnoloģiju palīdzību. Aizvien biežāk, apmeklējot dažādas iestādes, redzu, ka pie izejas, labierīcībām un citām telpām ir piestiprinātas vizuālās kartītes, kuras cilvēkiem ar autismu palīdz orientēties ēkā. Cilvēkiem ar autismu raksturīgas grūtības gan verbālajā (mutiskajā), gan neverbālajā (ķermeņa valodā balstītajā) komunikācijā. Tas nenožīmē, ka šis cilvēks nevar sazināties, bet gan to, ka saziņas veids un izpratne par to, kā notiek komunikācija, var atšķirties.

Šiem cilvēkiem var būt kavēta runas attīstība – daži bērni sāk runāt vēlāk nekā citi, daži var nerunāt vispār. Viņiem var būt ierobežots vārdu krājums vai īpašs valodas lietojums, kā arī atkārtota runa. Cilvēki ar autismu atkārtoti dzirdētus vārdus vai frāzes, dažreiz bez izpratnes, runā monotoni jeb “robotiski” – bez izteiksmes vai emocijām, un viņiem ir grūtības uzturēt sarunu – piemēram, nesaprot, kad runāt vai kā pār-slēgties uz citu tēmu. Neverbālā komunikācija – žesti, mīmika, ķermeņa valoda – cilvēkiem ar autismu izpaužas dažādi: daudziem ir grūtības nolasīt žestus, sejas izteiksmes, acu kontaktu un

citus ķermeņa signālus, viņiem pašiem var būt ierobežota mīmika vai žestu lietojums, ļoti bieži var izvairīties no acu kontakta, kas dažkārt tiek pārprasts kā neieinteresētība, bet patiesībā ir saistīts ar diskomfortu vai pārslodzi. Cilvēkiem ar autismu var būt grūtības saprast abstraktus izteicienus, sarkasmu, jokus vai netiešas norādes. Ar šiem cilvēkiem ieteicams runāt skaidri un vienkārši, izvairoties no pārāk sarežģītas vai divdomīgas valodas, lietot vizuālos materiālus (attēli, simboli, plāni), dod pietiekami daudz laika atbildēšanai – nereti cilvēkiem ar autismu vajag ilgāku laiku, lai formulētu domu – un ņemt vērā, ka dažkārt klusums nav nevēlēšanās runāt, bet gan saziņas stils.

Uzvedības grūtības, kas saistītas ar autismu, ir viena no galvenajām iezīmēm šajā attīstības traucējumā, un tās var izpausties dažādos veidos atkarībā no cilvēka vecuma, intelektuālā līmeņa un personības. Cilvēkiem ar autismu bieži ir ļoti svarīga rutīna un dienas kārtības paredzamība. Pat nelielas izmaiņas ikdienas notikumos var izraisīt trauksmi vai uzvedības problēmas, piemēram, dusmu lēkmes, protestu vai atteikšanos sadarboties. Cilvēkiem ar autismu, arī bērniem, ir novērojama stereotipiska un atkārtota uzvedība. Šāda uzvedība ietver: roku plivināšanu, šūpošanos, griešanos, klauvēšanu, lēkāšanu u.tml. Bērniem bieži tiek novērotas atkārtotas darbības ar priekšmetiem, piemēram, rotaļlietu sakārtošana noteiktā secībā. Bērniem un pieaugušajiem ar autismu var būt šauras, ļoti intensīvas intereses, piemēram, par vilcieniem, kartēm, kalendāriem, dzīvniekiem vai noteiktu TV raidījumu. Viņi var ilgi runāt tikai par šo tēmu un nereaģēt uz mēģinājumiem mainīt sarunas virzienu. Cilvēkiem ar autismu ir izteiktas grūtības pārvaldīt savas emocijas. Dusmas, raudāšana, kliegšana vai pat agresīva uzvedība var būt izpausmes veids, kad cilvēks jūtas pārņemts vai nesaprot, kas notiek. Tā sauktie "meltdowns" (pārslodzes epizodes) var notikt stresa situācijās. Šiem cilvēkiem ir iespējama paštraumējoša uzvedība, viņi var sist sevi, iekost, dauzīt galvu pret virsmām, kad viņi ir ļoti satraukti, nespēj paust savas vajadzības vai ir sensorā pārslodzē. Cilvēkiem ar autismu tiek novērota arī sociāli nepiemērota uzvedība. Cilvēks var nesaprast sociālās normas, piemēram, stā-

« Cilvēkiem ar autismu bieži vien nav vēlmes sociāli kontaktēties, taču citi, gluži pretēji, to vēlas, bet nezina, kā pareizi veidot draudzību, jo viņiem ir grūti uzturēt sarunu, dalīties ar savām interesēm un saprast, kā uzvesties, lai saglabātu draudzību. »

vēt pārāk tuvu citiem, pēkšņi izteikt komentārus, kas šķiet nepieklājīgi, vai rīkoties impulsīvi. Šāda uzvedība nebūt nav ļaunprātīga, bet atspoguļo grūtības interpretēt sociālo kontekstu.

Sociālajam darbiniekam nepieciešamās zināšanas

Sociālais darbinieks spēlē nozīmīgu lomu cilvēku ar autismu un viņu ģimeņu integrācijā sabiedrībā. Speciālistam ir jāpalīdz veidot atbalsta sistēmas, sniedzot praktisku palīdzību gan ģimenēm, gan individuāli, lai veicinātu viņu labklājību, dzīves kvalitāti un iekļaušanos sabiedrībā. Vēršu uzmanību, ka katrs gadījums sociālajā darbā vienmēr ir īpašs un atšķirīgs, tos nevar salīdzināt. Taču gadījumi, kuros ir cilvēks ar autismu, vienmēr būs individuāli un nesalīdzināmi ne savā starpā, ne vispārīgi. Sociālajam darbiniekam ir jābūt īpaši saprotošam un empātiskam ne tikai pret cilvēku ar autismu, bet arī pret viņa ģimenes locekļiem. Jāatceras, ka sociālais darbinieks var nezināt visas autismu izpausmes personai ar šo diagnozi. Ja reizēm šķiet, ka vecāki nav ieinteresēti sava bērna dzīvē, ārstniecībā vai terapijās, jāpārliciecinās, vai viņiem pašiem nav šī diagnoze, un jānoskaidro, vai viņi zina visas iespējamās darbības,

ko viņi var darīt sava bērna labā. Bieži vien vecāki sevi visu ir veltījuši šim bērnam un aizmirsuši savas savstarpējās attiecības, veselības stāvokli un atpūtu. Iespējams, kvalitatīvam miegam un atpūtai vecāki diennaktī varējuši atvēlēt par maz laiku, tāpēc dienā jūtas noguruši. Jāatceras, ka vecāki, kuriem ir bērni ar autismu, vienmēr ir uztraukti, ka nav paredzams, kā bērns jutīsies, kā uzvedīsies, vai viss izdosies, kā vajag, un papildus tam klāt ir domas, ko domās citi, vai apkārtējiem netraucēs, un vai kāds neaizrausies ar bērna uzvedības komentēšanu, nemaz nezinot patieso iemeslu šādai uzvedībai. Sociālais darbinieks var palīdzēt sabiedrībai un ģimenēm labāk izprast autismu, izskaidrojot, kā dažādi traucējumi var izpausties, kā ar tiem tikt galā un kādi ir efektīvi terapiju veidi. Arī izskaidrot ģimenēm, kurās ir nepilngadīgi bērni vai pilngadīgi cilvēki ar autismu, par viņiem pieejamiem sociālajiem pakalpojumiem un kļūt par atbalstu. Sociālais darbinieks var sniegt emocionālu atbalstu, ieteikt resursus un palīdzēt meklēt nepieciešamo medicīnisko un izglītības atbalstu, piedāvāt asistenta pakalpojumu izglītības iestādē vai pavadoni bērna nogādāšanai no skolas uz mājām, terapiju un citus resursus, informēt par dažādām aktivitātēm un pakalpojumu iespējām, ko piedāvā dažādas organizācijas cilvēkiem ar autismu (piemēram, izglītības iestādes, nodarbinātības programmas, veselības aprūpes centri, Latvijas Autisma apvienība un citas NVO, labdarības organizācijas un citas). Atbalstam ir jābūt pieejamam un koordinētam.

Vēlreiz vēlos uzsvērt, ka katram gadījumam, kas skar autismu tēmu, ir jābūt individuālai pieejai un situācijas risināšanai. Atbalsts jāpielāgo katra cilvēka un ģimenes vajadzībām, spēkiem un izaicinājumiem. Tas nozīmē, ka neviena pieeja nav piemērojama visiem. Strādājot ar cilvēkiem ar autismu, sociālais darbinieks sastop dažādus izaicinājumus, piemēram, piekļuves trūkums pakalpojumiem, sabiedrības izpratnes trūkums un ģimenes stress. Tomēr šie izaicinājumi ir saistīti ar daudzām iespējām. Izglītojot sabiedrību, attīstot specializētus pakalpojumus un veicinot personīgo izaugsmi cilvēkiem ar autismu, var tikt radīta atbalstoša un iekļaujoša vide, kas palīdz cilvēkiem ar autismu dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Autiskā spektra traucējumu diagnoze var radīt

ievērojamu emocionālo slogu ģimenēm. Ģimenes locekļi var justies neērti, nespējot tikt galā ar bērna vai pieaugušā ar autismu uzvedību vai attīstības izaicinājumiem sabiedrībā. Vecāki bieži vien ir satraukti par bērna nākotni, izglītību, profesionālajām iespējām un integrāciju sabiedrībā. Sociālajam darbiniekam ir jāsniedz emocionāls atbalsts, palīdzot ģimenēm izprast situāciju un piedāvājot praktiskus risinājumus. Tas var ietvert palīdzību, meklējot resursus, sniedzot psiholoģisko atbalstu un ieteikumus par to, kā labāk pārvaldīt ikdienas izaicinājumus, kā arī palīdzot ģimenēm piekļūt atbalsta grupām, kurās var dalīties ar pieredzi un saņemt emocionālu atbalstu. Sociālais darbinieks Latvijā ir svarīgs tilts starp cilvēkiem ar autismu un sabiedrību, jo speciālisti sniedz atbalstu un palīdzību gan individuāli cilvēkam ar autismu, gan viņu ģimenēm. Darbs ar cilvēkiem ar autismu prasa īpašu pieeju, izpratni un spēju koordinēt dažādus pakalpojumus, kas tiek sniegti gan valsts, gan nevalstiskajās organizācijās. Gribu likt uzsvāru uz iekļaujošas sabiedrības veidošanu, jo tieši sociālais darbinieks var veicināt izpratni un iekļaušanu, organizējot izglītojošas aktivitātes un veicinot sabiedrības atvērtību un iejūtību pret cilvēkiem ar autiskā spektra traucējumiem.

Latvijas Autisma apvienība

Informatīvais un atbalsta resurss, ko sociālais darbinieks var izmantot, ir 2006. gada 1. oktobrī dibināta nevalstiska organizācija "Latvijas Autisma apvienība", kuras mērķis ir cilvēku ar autiskā spektra traucējumiem tiesību un interešu aizsardzība Latvijā. Ar 2013. gada 4. maiju biedrība ir kļuvusi par *Autism-Europe* biedru.

Darbs Latvijas Autisma apvienībā ir balstīts uz brīvprātības pamatiem. Latvijas Autisma apvienība aktīvi strādā, lai veicinātu cilvēku ar autismu integrāciju sabiedrībā. Būtiska informācija sociālajiem darbiniekiem par Latvijas Autisma apvienību un tās sniegto atbalstu ģimenēm, kurās ir bērns ar autismu:

- Latvijas Autisma apvienība dibināta 2006. gadā kā nevalstiska organizācija, lai aizstāvētu cilvēku ar autiskā spektra traucējumiem (AST) tiesības un intereses Latvijā. Kopš 2013. gada apvienība ir *Autism-Europe* biedrs. Organizācijas darbs balstīts uz brīvprātību, un tās priekšsēdētāja ir Līga Bērziņa. Apvienība veicina cilvēku ar autismu integrāciju sabiedrībā, sniedz atbalstu ģimenēm un informē sabiedrību.
- No 2025. gada janvāra tiek nodrošināts valsts budžeta finansēts psihosociālās rehabilitācijas pakalpojums bērniem ar AST un viņu ģimenēm. Mērķa grupa: bērni ar AST no 2 līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti un viņu ģimenes locekļi. Plānots iesaistīt vismaz 150 bērnus un viņu ģimenes locekļus no visas Latvijas.
- Pakalpojums "Atbalstīt ceļā" piedāvā vispārīgās atbalsta grupas ģimenes locekļiem, piesaistot arī speciālistus. Atbalsta grupas pielāgotas dalībnieku vajadzībām, piedāvājot precīzu un nepieciešamu informāciju. Grupu nodarbības organizē Rīgā un reģionos (Alūksne, Balvi, Daugavpils, Jēkabpils, Kuldīga, Liepāja, Pierīga, Ventspils) gan klātienē, gan attālināti. Tiek rīkotas specializētās atbalsta grupas, piemēram, par stomatoloģiju, saskarsmi, sensoru uzvedību, autismu,

« Darbs ar cilvēkiem ar autismu prasa īpašu pieeju, izpratni un spēju koordinēt dažādus pakalpojumus, kas tiek sniegti gan valsts, gan nevalstiskajās organizācijās. »

miegu, ēšanu, seksualitāti, agresiju u.c.

- Bērniem tiek rīkotas radošās darbnīcas, lai mazinātu komunikācijas traucējumus, attīstītu prasmes un veicinātu iekļaušanos. Darbnīcās ņem vērā bērnu spējas un aktuālās problēmas. Nodarbību mērķis – bērniem mācīties būt kopā ar vienaudžiem, attīstīt valodu un žestus, spējas darboties ar materiāliem un spēlēm. Radošās darbnīcas organizē klātienē Rīgā un reģionos.
- Projekts "Talantu stāsti" (ES fonda finansējums) attīsta bērnu talantus un mammu profesionālo izaugsmi. Projekta mērķis – mazināt diskrimināciju un sociālo atstumtību, atbalstot bērnu radošās spējas un mammu atgriešanos darba tirgū. Projekta hakatons – desmit tikšanās, kurās bērni, mammas un eksperti kopīgi strādā pie bērnu talantu attīstības un produktu izstrādes. Projektā iekļautas 14 tikšanās ar radošām un draudzīgām aktivitātēm ģimenēm.
- Projekts "Atbalsta sistēmas pilnveide ģimenēm" (2024.–2025.) ar gadījumu vadītāju pakalpojumu kā personalizētu atbalstu ģimenēm. Gadījumu vadītājs sniedz praktisku, emocionālu un psiholoģisku atbalstu ģimenēm ar bērniem ar AST. Projekta mērķis – izveidot sistematisku un efektīvu gadījumu vadītāja

*« Izglītojot sabiedrību,
attīstot specializētus
pakalpojumus un veicinot
personīgo izaugsmi
cilvēkiem ar autismu, var
tikt radīta atbalstoša un
iekļaujoša vide, kas pa-
līdz cilvēkiem ar autismu
dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. »*

pakalpojumu Latvijā. Projekts paredz arī ģimeņu vajadzību apzināšanu, diskusijas ar valsts un pašvaldību institūcijām un risinājumu piedāvāšanu. Gadījumu vadītāja pakalpojums palīdz ģimenēm ar AST pieņemt lēmumus un risināt ikdienas jautājumus (piemēram, dokumentu izpildi, speciālistu piesaisti). Pakalpojumu plānots nodrošināt 17–30 ģimenēm, katram gadījumam veltot līdz 20 stundām.

Strādājot Latvijas Autisma apvienībā par sociālo darbinieci, uzklāsu cilvēkus, sniedzu padomus un šķetinu dažādas situācijas. Risinot vienu gadījumu, rodu atbildes uz citiem jautājumiem, smeļos jaunu pieredzi un pieeju no citiem vecākiem, kuri ikdienā dzīvo līdzās autismam, komunicēju arī ar mūsu pieaugušajiem – nu jau astoņpadsmit plus jauniešiem, kuriem ir autisms un atšķirīgs potenciāls izaugsmei. Šajā darbā redzu, ka apkārtējā sabiedrība aizvien vairāk sāk interesēties tieši par autismu un tā izpausmēm, cenšas būt pieņemošāka un atvērtāka, saprotot, ka visi cilvēki nav un nebūs vienādi. Katrs mēs esam atšķirīgs, un tas ir jāpieņem.

Sociālais darbs ar cilvēkiem ar autismu prasa ne tikai profesionālas zināšanas, bet arī dziļu empātiju, pacietību un spēju pielāgoties dažādām vajadzībām, veidojot atbalstošu vidi, kurā cilvēki

ar autismu un viņu ģimenes jūtas sadzirdētas, saprastas un iekļautas sabiedrībā, iestājoties par AST klientu tiesībām, veicinot pieejamus pakalpojumus un mazinot stigmatizāciju.

Lai veicinātu iekļaujošu sabiedrību, svarīgi turpināt izglītoties un sadarboties ar citiem speciālistiem un nevalstiskajām organizācijām. **Autisma izpratne ir ceļš, nevis galamērķis – tas prasa nemītīgu mācīšanos un atvērtību. Mūsu, sociālo darbinieku, klātbūtne un pieejamība šiem cilvēkiem un ģimenēm var būt tas atspēriena punkts, kas maina visu.**

Izmantotie avoti

1. Brīnummāja. (n.d.). Minhenes funkcionālās attīstības diagnostika (MFAD). Iegūts no: <https://www.brinumaja.lv/pakalpojumi/minhenes-funkcionala-attistibas-diagnostika-mfad>
2. Solis Augšup. (n.d.). Autisma diagnostikas novērošanas instruments jeb ADOS tests. Iegūts no: <https://solis.lv/pakalpojumi/autisma-diagnostikas-noverosanas-instruments-jeb-ados-tests/>
3. ABAistaba. (n.d.). Kas ir ABA terapija (Lietišķa uzvedības analīze)? Iegūts no: <https://www.abaistaba.lv/kas-ir-aba-terapija/>

Informatīva atsauce:

Papildus iesakām lasītājiem arī rakstu 2022. gada 1. izdevumā "Sociālais darbs Latvijā", kurā somu kolēģi raksta par autismu un sociālo pakalpojumu organizēšanu šai mērķa grupai: Korhonen, V., Heiskala, T. (2022). Autisms kā dzīves sastāvdaļa – Somijas autisma fonda atziņas (tulk. V. Roga-Vailza un M. Moors). Sociālais Darbs Latvijā, 1(2022), 82.–87. lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/19865/download?attachment>

2024. gada labākā sociālā darbiniece Baiba Āboliņa: es ticu sadarbībai sociālajā darbā

Baiba Āboliņa

Cēsu novada Sociālā dienesta sociālā darbiniece

Mans profesionālā ceļa sākums ir meklējams ģimenē, kur esmu vecākā meita četru bērnu ģimenē, un jau no mazām dienām esmu redzējusi, cik svarīgi ir sniegt atbalstu un palīdzību tiem, kam klājas grūti. Mamma bija ārste un nesavtīgi palīdzēja ikvienam, neskaitot savas darba stundas un ieguldījumu. Tētis uz ielas, kopā ar mums ejot, nekad nepagāja garām pakritušam cilvēkam. Jau no mazotnes redzēju, kā ar iecietību un labestību, dažreiz pretī saņemot lamu vārdus, cilvēks, kurš aukstumā pakritis, jo ir lietojis par daudz alkohola, tiek aizvests mājās un nogādāts drošībā.

Šis ģimenē ieliktais vērtību pamats tālāk jau tika stiprināts, pēc mammas iniciatīvas mani 11 gadu vecumā iesaistot Latvijas skautu un gaidu kustībā¹ (turpmāk – skautu un gaidu kustība). Tas bija 90. gadu sākums, un šajā organizācijā aktīvi darbojos līdz 2005. gadam. Es to uztvēru nopietni un ļoti augstu turēju gaidas doto svinīgo solījumu: "Visiem spēkiem censties būt uzticīga Dievam un Latvijai, palīdzēt tuvākajam katrā brīdī un pildīt gaidu likumus." Likumi bija desmit, tie sevī ietvēra nozīmīgas dzīves vērtības. Tagad atceroties, man tuvākais ir: "Gaida ir tīra domās, vārdos un darbos." Darbojoties Cēsu 3. gaidu

vienībā, ļoti daudz piedalījos dažādās iniciatīvās un starptautiskos pasākumos. Jau 15 gadu vecumā 1995. gada vasarā piedalījies Pasaules skautu un gaidu džamborejā (nometnē) Nīderlandē, kur satiku skautus un gaidas no dažādām valstīm un kultūrām, tai skaitā no Ķīnas, Japānas, Brazīlijas un citām. Spēju angļu valodā pateikt tikai dažus teikumus. Kad jau aktīvi komunicēju, rakstīju vēstules draugiem uz citām valstīm un sapratu, kāpēc man ir vajadzīga angļu valoda. Darbojoties skautu un gaidu kustībā, es redzēju un mācījos saprast dažādību un pieņemt to bez aizspriedumiem. Izdzīvojot nometnēs visdažādākajos apstākļos, mācījos tikt galā ar grūtībām, izvērtēt pieredzi, meklēt nestandarta risinājumus un bieži būt pateicīga arī par it kā mazām, vienkāršām lietām. Mācījos uzņemties atbildību par sevi un citiem, uzdrošināties, izaicināt sevi, pārvarēt bailes un nedrošību, noticēt sev, ka arī es varu. Par to liela pateicība manai toreiz Cēsu 3. gaidu vienības vadītājai Marijai Avotiņai, kura ticēja man tad, kad es pati sev vēl neticēju, un kura saredzēja mani to, ko pati sevī vēl nebiju pamanījusi. Kaut arī šobrīd vairāk kā 20 gadus neesmu aktīva gaida, esmu šai kustībai ļoti pateicīga par to, kas esmu.

Kad, mācoties Draudzīgā Aicinājuma Cēsu valsts ģimnāzijas 12. klasē, vajadzēja izlemt, kur

¹ Vairāk skatīt šeit: Skautu un gaidu kustība. (n.d.). Par mums. Iegūts 2025. gada 10. jūnijā no: <https://skauti.lv/par-mums/>

doties tālāk, sākotnēji izsvēru iespēju mācīties par ārsti, jo gan mamma, gan vecmamma bija savu mūžu veltījušas šai nozarei, tomēr man pavisam nepadevās ķīmija, arī matemātika nē. Meklējot alternatīvas, nonācu pie sociālā darba, kas 1997. gadā bija jauna un līdz galam neizzināta profesija. Toreiz man šķita, ka vissvarīgākais ir palīdzēt, un saredzēju, ka sociālais darbs ir par palīdzēšanu cilvēkiem. Šobrīd sociālā darba profesiju redzu citādi. Vairāk saskatu to kā iespēju cilvēkiem visdažādākajās grūtībās sniegt atbalstu, virzīt viņus uz paša gribētām pārmaiņām. Ar vārdu "palīdzēt" esmu uzmanīga – man ir svarīgi savās domās nenostādīt palīdzības lūdēju bezpalīdzības stāvoklī, saredzēt resursus un spēku cilvēkā, kurš iet vai vēlas iet cauri pārmaiņām.

Studiju laikā Rīgā, mācoties Latvijas Universitātē 3. kursā, mums kā studentēm (jo kursā bijām tikām meitenes) organizācija "Brīvprātīgais.lv" piedāvāja iesaistīties vietēja mēroga brīvprātīgajā darbā un sniegt atbalstu nevalstiskajām organizācijām, kas nodrošināja dažādus sociālos pakalpojumus. Vienlaikus tā bija iespēja gūt praktisku pieredzi sociālā darba jomā. Es izvēlējos Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas (LELB) dienas centru ielas bērniem "Sirdsgaisma", Līksnas ielā "Maskačkā", kas bija tieša

"komunikācija" ar realitāti. Uz centru katru dienu nāca ap 20 bērnu no visdažādākajām ģimenēm un kultūrām (krievu, latviešu, romu tautības) ar skaudriem dzīves stāstiem un nopietnām dzīves pieredzēm jau savā 11 gadu vecumā. Man bija brīnišķīgas kolēģes – darbinieces, ar kurām ātri kļuvām par komandu, un pēc tam šī bija mana pirmā darba vieta sociālā darba profesijā. Uhh, un ahhh... gāju uz mājām apsekot ģimenes, bieži viena pati, redzēju, kā cilvēki dzīvo. Bija situācijas, kad vedu bērnu uz krīzes centru, un vecāki dusmojās. Tajā laikā man radās jautājums, kā es zinu, ka tam cilvēkam tieši tas ir vajadzīgs, ko es domāju? Kas ir teicis, ka tieši tā ir jādzīvo, kā mēs, "sabiedrība", to redzam? Cik vajadzīgi un cik reāli ir spiest un motivēt ziloni dzīvot tā, kā dzīvo taurenis? Vasarā Jaunatnes Kristīgās savienības (JKS) Rīgas nodaļas pārstāvis Nils Klints piedāvāja man būt par nometņu vadītāju krīzes centrā bērniem, kas cietuši no visdažādākā veida vardarbības (biju 3. kursa studente). Es teicu, ka neesmu pārliecināta, jo man nav pieredzes. Atbilde bija: "Bet kā tad tu domā pie tās pieredzes tikt?" Tad abas ar kursa biedreni – draudzeni – piekritām mācīties no pieredzes. Tā nometne trīs nedēļu garumā bija īstas, īstas ugunskrīstības... Izturējām. Mācījāmies darot, mācījāmies sajūtot, mācījāmies kopā, viens otru atbalstot. Atziņa – strādājot sociālo darbu, ir būtiski visu laiku būt kontaktā ar sevi un reflektēt par gūto pieredzi, izvērtēt, mācīties no pieļautajām kļūdām, būt godīgam pret sevi.

Pēc tam sāku vairāk iesaistīties Jaunatnes Kristīgās savienības rīkotajās aktivitātēs, kas balstījās uz neformālās izglītības principiem. 2000. gada rudenī mācībās "Metodika darbā ar riska grupu jauniešiem", kuras īstenoja Jaunatnes Kristīgā savienība Eiropas Savienības programmas "Jaunatne" ietvaros, apguvu ne tikai metodes un pieejas, kā, praktiski darbojoties, pilnveidot dažādas prasmes un iemaņas jauniešiem, bet uzzināju arī par Eiropas Savienības piedāvātajām iespējām. Man bija pārliecība, ka pēc sociālā darba studiju beigšanas ir jādodas pasaulē un jāiesaistās programmas jauniešiem "Jaunatne" apakšprogrammā "Eiropas Brīvprātīgais darbs". Galvenokārt tāpēc, lai gūtu cita veida pieredzi sociālā darba jomā un pēc tam atgrieztos Latvijā.

Apzināti meklēju projektu sociālajā jomā ar bērniem un jauniešiem un atradu to Velsā, Apvienotajā Karalistē, uzņēmējorganizācijā *Amelia Trust Farm*, aptuveni 10–15 km attālumā no Kārdifas. Projekta koordinējošā organizācija bija *UNA Exchange* Kārdifā, Velsā – organizācija ar lielu pieredzi, īstenojot dažādus starptautiskus projektus brīvprātīgā darba jomā un iesaistot tajos brīvprātīgos no visas pasaules. Koordinējošajai organizācijai laikā no 2002. gada aprīļa līdz oktobrim bijām astoņi brīvprātīgie no Itālijas, Francijas, Vācijas, Spānijas un es no Latvijas. Trīs no tiem, ieskaitot mani, brīvprātīgo darbu veicām *Amelia Trust Farm*, kas ir kristīga organizācija ar piederošu lielu lauku īpašumu.² Tajā atrodas meži, pļavas, visdažādākie lauku sētas dzīvnieki, atpūtas laukumi bērniem ar ģimenēm, piknika vietas, kafejnīca, kuras darbs balstās uz jauniešiem un pieaugušajiem ar garīga rakstura traucējumiem. Un tam visam pa vidu katru dienu uz šo vietu no vietējām pilsētām sadarbībā ar sociālajiem dienestiem brauc dažādi jaunieši, lai lietderīgi pavadītu laiku un apgūtu nozīmīgas sociālās un dzīves prasmes. Mūsu kā brīvprātīgo uzdevums bija veikt praktiskus darbus kopā ar šiem jauniešiem – barot dzīvniekus, tīrīt, labot žogus, krāsot tehniku, uzturēt apkārtni tīru un sakoptu, palīdzēt viņiem mācīties, iesaistīties sporta aktivitātēs un vēl, un vēl. Fermā jauniešiem tika piedāvāts darboties lauku darbos, dzīvnieku aprūpē, keramikā, kokapstrādē, mūzikas darbnīcā, kā arī divgadīgā pamatzglītības apguves programmā. Pēc sešu mēnešu brīvprātīgā darba pieredzes organizācija man piedāvāja palikt Lielbritānijā, turpināt darbu un iegūt jaunatnes darbinieka kvalifikāciju, tomēr, ņemot vērā ģimenes situāciju, nolēmu atgriezties Latvijā.

Pieredzētais koordinējošajā organizācijā *UNA Exchange* un *Amelia Trust farm* sniedza daudz nozīmīgas atklāsmes, kas man ir palīdzējušas sociālā darba praksē:

- 1) kopā ar jauniešiem darot praktiskas lietas, kurām ir saredzams rezultāts, atbalsts un jaunā cilvēka pilnveidošanās notiek dabiski, it kā "tā starp citu" un tomēr notiek;

- 2) ir izaicinoši, ja tiek visu laiku salīdzināts ar savu priekštecī (iepriekšējo brīvprātīgo); ja nestiprini pats savu iekšējo pārliecību un neizaicini sevi, tad var iedzīvoties vainas sajūtā un iestrēgt pašiniciatīvas trūkumā;
- 3) mācīšanās, tai skaitā formālās izglītības mācību satura apguve, var būt aizraujoša, aktīva, spēlējot dažādas matemātikas spēles un veicot dažādus praktiskus uzdevumus;
- 4) arī puišis ratiņkrēslā var stumt ķeru, ja brīvprātīgais stumj ratiņkrēslu;
- 5) ir svarīgi izvērtēt izaicinājumus, kurus pieņem, pat ja sākotnēji to vari uztvert kā novērtējumu un pagodinājumu, un būt kritiskam, reālam par savu varēšanu.

Manā gadījumā brīvprātīgā darba pieredzes laikā piekritu viena uzņemties atbildību par četriem 16 gadus veciem jauniešiem, vedot viņus kā grupu uz Franciju, uz starptautisku jauniešu apmaiņas projektu 10 dienu ilgumā. Tie bija jaunieši ar ļoti dažādām sociālajām grūtībām, pieredzi audžuģimenēs, atkarības vielu lietošanu, uzvedības pārkāpumiem u.c. Šo atceros kā vienu no visizaicinošākajām un vērtīgākajām "mācību stundām" manā profesionālajā ceļā, jo turpmāk zināju, kāpēc tik nozīmīga ir sagatavošanās, uzticamas attiecības ar jauniešiem, robežas, komunikācija un sadarbība starp partnerorganizācijām, līdzīga izpratne par pieeju un vērtībām u.c. Un dažreiz arī var teikt "nē" – viss nav jāuzņemams un viss nav jāvar.

Atgriežoties Latvijā, es jau biju saņēmusi darba piedāvājumu Cēsu pilsētas vakara vidusskolā, kur bija plānots veidot pedagoģiskās korekcijas klasi. Pēc piecu dienu atelpas visu Velsā apgūto varēju likt praksē, strādājot skolā. Manā klasē bija deviņi jaunieši, no kuriem lielākā daļa divus gadus uz skolu nebija gājuši. Man ar viņiem bija pavisam neliela vecuma starpība – pieci gadi, tāpēc viņi sākotnēji ļoti pārbaudīja robežas un trenēja mani pacietībā un radošumā. Drīz vien sāku aktīvi iesaistīt jauniešus dažādos Eiropas Savienības – toreiz programmas "Jaunatne"/"Jaunatne darbībā", tagad "Erasmus+" – projektos, jo saredzēju, cik nozīmīga ietekme uz cilvēku ir drošai

²Vairāk informācijas skatīt šeit: <https://ameliastrust.org.uk>

« Tie bija jaunieši ar ļoti dažādām sociālajām grūtībām, pieredzi audžuģimenēs, atkarības vielu lietošanu, uzvedības pārkāpumiem u.c. Šo atceros kā vienu no vizizaicinošākajām un vērtīgākajām "mācību stundām" manā profesionālajā ceļā, jo turpmāk zināju, kāpēc tik nozīmīga ir sagatavošanās, uzticamas attiecības ar jauniešiem, robežas, komunikācija un sadarbība starp partnerorganizācijām, līdzīga izpratne par pieeju un vērtībām u.c. »

piesaistei (arī pusaudžu, jauniešu vecumā) un videi. Vides maiņa brīnišķīgi palīdz Cilvēkam pašam Sevi pieredzēt un ieraudzīt pavisam citādi, tikai milzu izaicinājums ir to saglabāt, atgriežoties ierastībā. Turpināju rakstīt projektus, veidot starptautiskas partnerības, lai varētu iesaistīt jauniešus, ar kuriem ikdienā strādāju. Rīkojām starptautisku apmaiņu jaunajām ģimenēm, kurā piedalījās jaunie vecāki un bērni no dažādām vidēm, mudināju jauniešus pašus rakstīt projektus. Sniedzu atbalstu jauniešiem ieslodzījumā, kopā ar kolēģiem – Jaunatnes Starptautisko programmu aģentūras izglītotājiem – īstenojām apmācību programmas ieslodzījuma vietās kopā ar ieslodzījuma vietu sociālās rehabilitācijas personālu. Pēc piecu gadu darba aizgāju no darba skolā

un strādāju Cēsu Pieaugušo izglītības centrā, kur īstenojām visdažādākos projektus, tai skaitā starptautiskā līmenī, sociālās iekļaušanas jomā – uzņēmām Cēsis jauniešus no Īrijas, Spānijas, Slovēnijas, Itālijas, Somijas. Paralēli strādāju par izglītotāju sadarbībā ar Jaunatnes Starptautisko programmu aģentūru, īstenojot neformālās izglītības mācību programmas gan jauniešiem, gan pedagogiem un sociālajā jomā strādājošajiem, īpašu uzmanību veltot sociālajai iekļaušanai.

Laika posmā no 2012. gada līdz 2017. gadam darbojos tikai nevalstiskajā sektorā, projektu un apmācību jomā, līdz radās iespēja kļūt par mentoru projektā "Proti un Dari", lai sniegtu atbalstu jauniešiem, kas nestrādā un nemācās, ar mērķi viņiem palīdzēt atrast savu vietu nodarbinātības, brīvprātīgā darba vai izglītības jomā. Mentora darbs bija brīnišķīga un vērtīga pieredze, kas mācīja saredzēt stiprās puses katrā jauniešā, meklēt dažādas pieejas, lai veidotu un izveidotu uzticamas attiecības, saredzēt resursus vietējā kopienā un vietējos cilvēkos – zvanīju keramiķiem, tēlniekiem, fotogrāfiem un citu profesiju pārstāvjiem, meklēju iespējas, gāju līdzī jauniešiem, biju blakus, iedrošināju patstāvībai, iedrošināju ticēt sev. Darbs bija aizraujošs, tomēr tas prasīja lielus resursus man un manai ģimenei (gandrīz katru dienu braukāju no Cēsīm uz Rīgu), piekusu un noguru.

Sāku skatīties darba sludinājumus vietējā kopienā un atradu, ka Cēsu Sociālajā dienestā tiek meklēts sociālais darbinieks darbam ar ģimenēm un bērniem. Aizgāju un godīgi atzinu, ka dienestā neesmu strādājusi ne dienu, un mans lielākais izaicinājums ir darbs ar dokumentiem, jo cilvēkvērtība manā darba praksē vienmēr ir priekšplānā. Nodibinājums "C Modulis" bija izsludinājis mācības psihosociālajai konsultēšanai sistēmiskajā pieejā – pieteicos. Turpinājās Covid-19 pandēmijas laiks, tomēr mācības notika, man piedzima otra meita, līdz ar to mācījāmies kopā. Atgriežoties no bērna kopšanas atvaļinājuma 2023. gada pavasarī, teicu, ka tieši konsultēšana ir tas, ko vēlos darīt, un saņēmu piekrišanu. Tomēr praksē daudz enerģijas nācās veltīt arī gadījumu vadīšanai, jo trūka kolēģu. Pēdējie divi gadi aizvadīti, praktizējot psihosociālo konsultēšanu sistēmiskajā pieejā, kas cilvēku

aplūko kā nozīmīgu daļu no sistēmas un kurā būtiska ir cilvēka paša resursu, iespēju, vērtību ieraudzīšana un lēmumu pieņemšana. Tas ļoti sakrīt ar manu redzējumu par to, kas ir sociālā darba būtība.

Saredzot, ka trūkst pakalpojumu jauniešiem, iesaistos dažādās iniciatīvās, aktīvi veidoju sadarbību ar vietējās kopienas citiem spēlētājiem (jaunatnes darbiniekiem, izglītības iestāžu darbiniekiem, nevalstisko organizāciju aktīvistiem). Manā izpratnē tieši sadarbība ir atslēgas vārds, sadarbība kā aktīva darīšana. Jā, es visu nevaru un, iespējams, esmu uzņēmusies par daudz, bet citādi nevaru. Jūnija pirmajā nedēļā trīs dienas biju ar jauniešiem Latvijas Lauku partnerības programmas *Leader* atbalstītajā projektā "PieDZĪVO" kopā ar biedrības "Atklāj Sevi" profesionāļiem lauku vidē, īstenojot atkarību mazināšanas programmu – intensīvi, dinamiski, aktīvi, izaicinoši un vienlaikus tik ļoti vērtīgi. Jūnija otrajā nedēļā trīs dienas tika īstenota "Mentālās veselības stiprināšanas programma" sadarbībā ar āra dzīves apmācību centru biedrību "Pelēkais vilks". Paralēli projekta aktivitātēm ir vairāki jaunieši, kuriem nepieciešams atbalsts un iedrošinājums, lai pabeigtu šo mācību gadu pagarinājumā. Divas jaunietes, kas ilgstoši nemācās, nestrādā un ir nesaprašanā, ko dzīvē iesākt, aizvedu pie Eiropas Savienības līdzfinansētā projekta "PROTI un DARI 2.0" koordinatores pašvaldībā.³ Tādu jauniešu, kuri atrodas līdzīgā situācijā un kuriem ir vajadzīgs atbalsts, manuprāt, ir daudz. Ir ko darīt.

³ Par PROTI un DARI 2.0 vairāk var lasīt šeit: <https://jaunatne.gov.lv/par-agenturu/programmas-projekti/proti-un-dari-2/>

« Mentora darbs bija brīnišķīga un vērtīga pieredze, kas mācīja saredzēt stiprās puses katrā jauniešā, meklēt dažādas pieejas, lai veidotu un izveidotu uzticamas attiecības, saredzēt resursus vietējā kopienā un vietējos cilvēkos – zvanīju keramiķiem, tēlniekiem, fotogrāfiem un citu profesiju pārstāvjiem, meklēju iespējas, gāju līdzī jauniešiem, biju blakus, iedrošināju patstāvībai, iedrošināju ticēt sev. »

Sociālais darbs man šķiet viena no visradošākajām un sirsnīgākajām profesijām, tā prasa spēju būt elastīgam, spēt meklēt un rast neparastus un netradicionālus risinājumus, sadarbību. Divas vienādas dienas nav iespējamas, un, uzsākot jaunu dienu, nekad nevari zināt, kāda tā izvērtīsies. Ir jāmācās ļauties, pajauties un pieņemt, un ļoti svarīgi ir būt kontaktā ar Sevi. Esmu īstajā vietā un laikā un daru to, kam ticu!

Personīgais ceļš no pieredzes uz profesiju

Artūrs Sacjuks

LU Sociālā darba profesionālā bakalaura programmas
1. kursa students

Kad uz jautājumu par nodarbošanos atbildu, ka esmu sociālā darba students Latvijas Universitātē, 9,5 no 10 gadījumu reakcija ir nemainīga – pilnīga neziņa un apmulsums. Identiska bija mana reakcija, saņemot konsultatīvu pakalpojumu par savu profesionālo attīstību un izdzirdot vārdu salikumu – sociālais darbinieks. Tās pašas dienas vakarā jau biju izlēmis, ka pēc deviņiem mēnešiem uzsāksšu studijas Latvijas Universitātē. Apjaušma nāca brīdī, kad, izpētot kursu saturu, sapratu, ka par lielu daļu no sociālā darba konceptiem un kopējo sabiedrības veselības stāvokli biju interesējies jau vairākus gadus, bet nebiju apzinājies, ka šīs zināšanas ir iespējams pārvērst profesionālajā darbībā un izmantot praksē.

Ja pirms 10 gadiem es nezināju, ka studēšu sociālo darbu un strādāšu sociālās aprūpes nozarē, tad savu mērķu grupu biju jau identificējis. Kad vidusskolas noslēdzošajā posmā prātoju par iespējamām nākotnes profesijām, man šaubu nebija. Es vēlējos studēt sporta pedagoģiju un kļūt par basketbola treneri.

Kā viens no iemesliem bija tieši darbs ar jauniešiem, iedvesmojot viņus savu mērķu sasniegšanai, kā arī pozitīvas vides radīšana. Tas nenotika. Nu jau ar akadēmiski pamatotām zināšanām uz savu pagātni atskatoties, noteikt "kas varēja būt labāk" nav sarežģīti. Mans personīgais ceļš no pieredzes uz profesiju ir bijis izaicinājumu un pārdzīvojumu pilns. Īpašības, kuras uzskatu par stiprajām pusēm, lai veiktu savu darbu, ir tieši šī

smagā, asaru un atkarību piepildītā ceļa rezultāts. Tās ir īpašības, kuras man palīdz saprast un ticēt, ka klients var sasniegt mērķi.

Rakstā es dalīšos ar savas personīgās pieredzes refleksiju. Tās mērķis ir parādīt, ka emocionāls atbalsts, droša vide un atbalsta personas ir ne-novērtējami svarīgi apstākļi bērnu un jauniešu attīstībā, un kas notiek, kad šie atbalsta mehānismi nefunkcionē vai neeksistē. Un kā šīs ne-atrisinātās situācijas un nerealizētais potenciāls var sagādāt sarežģījumus turpmākās dzīves laikā.

Savus darba pienākumus es šobrīd veicu Ventspilī, bērnu sociālās aprūpes centrā "Namiņš", pildot sociālā audzinātāja lomu. Iestādes sniegtais pakalpojums ir nodrošināt bērnu, tajā skaitā bez vecāku gādības palikušo bērnu, sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju pēc iespējas ģimeniskai videi pietuvinātos apstākļos – bērniem no

divu gadu vecuma līdz astoņpadsmit gadu vecumam, vai līdz divdesmit četrus gadu vecuma sasniegšanai, ja bērns turpina mācības vispārējās, speciālās vai profesionālās vidējās izglītības iestādē.

Šī vieta nodrošina iespēju sociāli rehabilitēt un apmācīt 12 bērnus un jauniešus. Tie ir 12 unikāli gadījumi, kuros ir klātesoša trauma, un sociālais audzinātājs ir tāds kā šīs traumas pavadonis. Tas ir ne tikai pirmais pieaugušais, kuru bērns satiek no rīta, un pēdējais, ko redz, pirms dosies gulēt, bet arī bērna galvenais piemērs. Savā praksē es redzu, ka šo jauniešu problēmu risināšanas veids bieži atkārto manu rīcību viņu vecumā. Kā radīt sistēmu, kura atgriež uzticību sev brīdī, kad jauniešs atsakās no sociālās līdzdalības? Savā veidā, daloties ar savas pieredzes stāstu, es pārstāvēšu šo mērķu grupu. Tā ir "balss", kuras man nebija 15 gadu vecumā un kuras nav arī mūsu bērniem šobrīd.

Kas ir saskarsme, sadarbība un pozitīvs rezultāts? Raksta mērķis ir izcelt saskarsmes nozīmīgumu ne tikai sociālo darbinieku vērtībai, bet arī citu profesionāļu un vecāku izpratnes veicināšanai – ko izjūt bērns un jauniešs, ko viņš varētu vēlēties un kā veidot veiksmīgu sadarbību.

Ilgi domāju, kuri tad ir īstie vārdi, lai iesāktu. Bieži vien skaidrāka apjaušana par to, kā vajadzēja vai nevajadzēja rīkoties konkrētajā situācijā, mums rodas, kad ir pagājis kāds laiks, kad situācijai neesam vairs tik emocionāli piesaistīti. Sapratne, ka sabiedrība ir novārdzināta, man ir radusies jau agrā bērnībā, gūstot šoku no tuvāko rīcības.

Pamatskolas vecumā es piedzīvoju to, kas ir

kļuvis par mūsdienās bieži sastopamu parādību – vecāku laulības šķiršana un ģimenes koncepta pārveide. Kad bērna acu priekšā vecāks pārtop par atkarīgu, mainās ne tikai bērns, bet arī iekšējās pasaules uztvere. Tāda bija mana pieredze. Gadiem ilgi pārdzīvojumi, bailes, asaras un nedrošas vides sajūta.

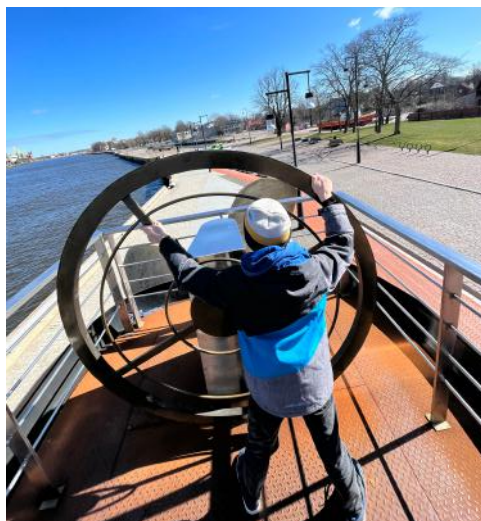
Tās ir pastāvīgas morāles dilemmas un emocionālais slogs, kurš citiem faktiski nav pārvarams, jo reizēm vienīgais saprātīgais risinājums sevis veselīgai pasargāšanai ir attiecību pārtraukšana ar atkarīgo, bet ģimenes vai cita veida saikne var traucēt pieņemt tik radikālu lēmumu. Sasniedzot pusaudža vecumu, savus emocionālos pārdzīvojumus un konfliktus sāku risināt ar alkohola palīdzību, nevis ar sava spēka un pārliecības atgūšanu. Mana izvēle bija lēna pašiznīcināšanās. Pusaudža vecumā veiktās izvēles ietekmēja visu manu turpmāko dzīvi. Neatrisināta identitātes krīze, dzīvības spēka izsīkums un nedroša piesaiste dažādos attiecību līmeņos. Tā ir mana galvenā profesionālā motivācija – nepieļaut bērnu un jauniešu pašiznīcināšanos gan individuālā, gan kopienu līmenī.

Posmi, par kuriem mēs ikdienā neaizdomājamies – kā viss sākās, kā tu jūties, kas notiek, kas notiks, kad beigsies un vai vispār beigsies? Katra situācija jāvērtē individuāli, jo tā ir unikāla un to ietekmē bezgalīgs faktoru skaits.

« Es vēlos, lai šiem bērniem tiktu dota iespēja, lai viņos tiktu saskatīts potenciāls un stiprās puses, lai viņi veidotu drošas attiecības ne tikai ar tuvāko draugu loku, bet arī mijiedarbojoties ar sabiedrību. »

Vēl pirms uzsāku darbu "Namiņā", kādā raidījumā pirmo reizi dzirdēju vārdu salikumu "nevajadzīgie bērni". Tobrīd vēl nezināju vai līdz galam neizpratu, ko tas nozīmē. Nonākot šajā vidē, man ne tikai ātri vien tapa skaidrs, ko tas nozīmē, bet pārņēma arī baiļu sajūta par to, cik daudz šo bērnu patiesībā ir. Tie ir bērni, kuru vienīgā cerība ir sistēma, kurā iekļauties viņi šobrīd nav gatavi vai nevēlas. Mūsu uzdevums ir, lai viņi iekļautos sabiedrībā. Uzskatu, ka mums

kā sistēmai jāpielāgojas šai dažādo kultūru ietekmētajai mērķa grupai un jāatgriež kopienas sajūta sabiedrībā. Es vēlos, lai šiem bērniem tiktu dota iespēja, lai viņos tiktu saskatīts potenciāls un stiprās puses, lai viņi veidotu drošas attiecības ne tikai ar tuvāko draugu loku, bet arī mijiedarbojoties ar sabiedrību. Diemžēl ar sociālo darbinieku līdzdalību vien būs par maz. Kvalitatīvs ilgtermiņa darbs ar katru jauniņu individuālā līmenī ir neiespējams matemātisku apsvērumu dēļ, nepietiek cilvēku resursu un stundu, lai ko tādu panāktu. Nāksies attīstīt jaunas pieejas un centienus, lai, mazākumā esot, veiktu plašākas efektīvas izmaiņas.

Apgalvot, ka man ir bijusi nelaimīga bērnība, būtu aplami. Par to liecina foto albumā saglabātās bērnības bildes, kurās, mazs puika būdams, esmu iemūžināts ar smaidu sejā līdz ausīm, jūtoties droši, nemaz nenojaušot, ka smaidu nākotnē izspiest prasīs liela aktiermāksla.

Kā bērns tu ātri ievēro, kā alkohols veicina cilvēka pārvērtības, un sāk šķist, ka "viņš kļūst par citu cilvēku". Tu redzi, kā izmainās viņa uzvedība un attieksme pret tevi, kā viņa intereses vairāk sāk grozīties ap sevi, bet tu centies tikai pārdzīvot konkrēto situāciju. Īpašu uzmanību tu tam nepievērs, jo tas it kā nenotiek tik bieži.

Pirmo nopietno nedrošību sāku izjust 3./4. klasē, kad, kļūstot vecākam un attīstoties apkārtējās vides novērtēšanas spējām, sāku ievērot, ka tuvinieks sāk emocionāli attālināties un noslēgties dažādos veidos. Vienlaikus tu redzi, pie kā noved bezdarba kombinācija ar atkarību. Mainās ne tikai cilvēks, bet arī vide, kādu viņš ap sevi veido, kas šajā gadījumā "mājas" man pārvērtas par vietu, kur nevēlos ne brīdi uzturēties.

Tajā vecumā jau pāris gadus daļīju guļamistabu ar vienu no vecākiem, nekāda ģimeniskā dzīve praktiski neeksistēja – ikdienu bija kā uz naža asmens. Bērnam (man) tie bija sirdi plosošī apstākļi. Tavas mājas pārtop par emocionālu cietumu. Ģimene kļūst disfunkcionāla gan ekonomiski, gan garīgi. Tuvākais pārvēršas svešiniekā. Telpa, kas reiz kalpoja kā vannas istaba, jau vairākus gadus bija pārvērsta par smēķētavu. Dzeltēni griesti, piesmacis gaiss un alkohola smaka. Bet, ja laicīgi

vienojos par telpas izmantošanu, tad piekļuve man tomēr netika liegta. Piebilde jāuztver ar ironiju – neapskaužami apstākļi, kad tev kā bērnam jālūdz atbrīvot telpa, kurai tev nepieciešama piekļuve personīgās higiēnas nodrošināšanai.

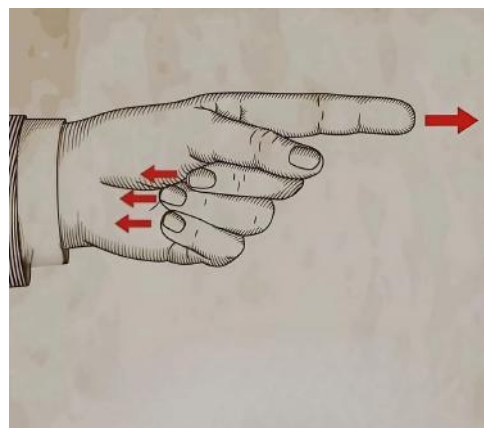
Par savu veiksmi uzskatu, ka pēc ārpuskolas nodarbībām man bija sava "glābtuve". Man bija iespēja izmantot datoru mammas darbā un pavadīt tur laiku, kamēr viņa strādāja līdz desmitiem vakarā. Tā bija jaunā realitāte – es biju priecīgs par viņas vēlajām vakara maiņām, jo zināju, ka varēšu neiet uz mājām. Mēnešiem ilgas stundas pie datora vientulībā, klusumā un ar vēlmi nedoties mājās ir viena no spilgtajām bērības atmiņām. Par spīti rūgtajām atmiņām, šeit meklējami arī manu komunikācijas iemaņu pamati un priekšstats, ko nozīmē veiksmīga un cieņpilna komunikācija. Tā kā mana mamma strādāja aptiekā, es nemitīgi fonā dzirdēju klientu apkalpošanu.

Manī veidojās priekšstats, ko nozīmē profesionālisms. Nemitīgi dzirdēt frāzes: "Labdien! Paldies! Uz redzēšanos!" – tā bija vērtīga pieredze un nepārtraukta zemapziņas trenēšana. Es faktiski esmu dzirdējis tūkstošiem dažādu saskarsmes veidu, pavadot simtiem stundu šajā "glābtuvē". No šīm situācijām radušās lietderīgas komunikācijas un saskarsmes prasmes, kuras noderēja vēlāk dzīvē – spēja vienoties ar skolotājiem par akadēmisko parādu labošanu.

Kā ātri tikt pie grūtībām skolā? Stāsts nav par notikušā detaļām, bet par to, ko bērns jūt un saprot

vai nesaprot. Es jutu to, ka man ir nepieciešama palīdzība, kaut vai emocionāls atbalsts, taču es noslēdzos sevī un nolēmu savus dziļākos pārdzīvojumus atrisināt saviem spēkiem. Katra jaunieša dzīvē pienāk brīdis, kad mijiedarbība ar apkārtni sāk notikt dažādos līmeņos. Laika gaitā paplašinās paziņu un draugu loks, kā rezultātā tiek atvieglota apreibinošu vielu pieejamība. Tāda bija arī mana pieredze. Pirmā nopietnā alkohola lietošana man bija 14 gadu vecumā. Kas ir tāda dzīvesveida piekritēji – augsta riska bērni? Tajā laikā liela daļa no man tuvo paziņu loka piedzīvoja līdzīgas grūtības savās ģimenēs. Laikam tas veidoja mūsu ciešās saites un sapratni, jo mūs vienoja kopīgas sāpes un noklusētas sajūtas, kuras varēja aizplīvurot, lietojot alkoholu.

Raksta sākumā minēju, ka savu iecerēto ceļu tomēr nemēroju. Jau vairākus gadus destruktīvā dzīvesveida piekopšana bija atstājusi jūtamas sekas gan uz manu emocionālo, gan fizisko veselību. Pakāpeniski biju zaudējis savus iekšējos resursus. Nebija nedz iedvesmas, nedz apziņas, ka kādreiz kaut kas mainīsies un sāksu justies labāk. Nebija pārliecības, kā turpināt eksistēt, likās, ka esmu nonācis bezdibēnī. Kāpēc es vidusskolas periodā meloju par došanos uz skolu, kamēr faktiski atrados citur? Apreibinošu vielu lietošana – eksperiments vai uzvedības replikēšana? Varbūt tomēr loģiska likumsakarība un iznākums? Vai es esmu "vajadzīgs"? Tā bija mana iekšējā cīņa, kurā es zināju, kas man it kā ir jādara, lai veicinātu pozitīvas izmaiņas savā dzīvē, bet nepietika spēka, lai bez atbalsta veiktu šo

cīņu. Toreiz nelūgtā palīdzība šo cīņu pārvērtā par manas pieredzes ceļu uz profesiju.

“Laulības šķiršana” bērnam ir svešvārds. Par konceptu kā tādu tu uzzini no apkārtējiem, viņu pieredzes un interpretācijas. Es biju gatavs pieņemt to un saprast personīgi, jo es biju gadiem ilgas emocionālās vardarbības liecinieks un līdzatkarīgais. Meklēt papildu motivāciju mainīt dzīvesvietu nebija nepieciešams. Mans stāsts ir arī par varoni manā dzīvē – manu mammu.

Tā ir mūžīgi pasniegta roka. Viņa ir spīdinājusi gaismu mana tuneļa galā, gaismu, kas simbolizē drošību un cerību, ka viss nav līdz galam zaudēts. Kamēr pusaudža vecumā to novērtēt nemācēju, tagad par visām savām labajām īpašībām un rakstura iezīmēm esmu pateicīgs tieši savai mammai. Kamēr manas noslēgtās uzvedības seku rezultātā biju nonācis sarežģītās dzīves situācijās gan skolā, gan privātajā dzīvē, viņa vienmēr bija atbalstoša un centās spējīnāt manis paša spēku. Ar to nepietika, jo viņa neatbildā tā brīža tēlam, kādu es gribētu sev mentora lomā. Tās nebija viņas rakstura vai nolūku nepilnības, es spēju atpazīt šīs lietas. Tēls, kurš man bija nepieciešams tobrīd, patiesībā neeksistēja. Lai es izkāptu no savas slēgtās sistēmas, man nācās piedzīvot smagu un ilgstošu emocionālo krīzi, kas nonāca līdz lūzuma punktam, kurš mainīja turpmākās dzīves trajektoriju neparedzamā virzienā.

Kad tu jau pildi vienīgā ienākuma avota funkciju, dzīvojot pilnīgi atsevišķu dzīvi ar cilvēku, kurš turpina degradēties par spīti solījumiem,

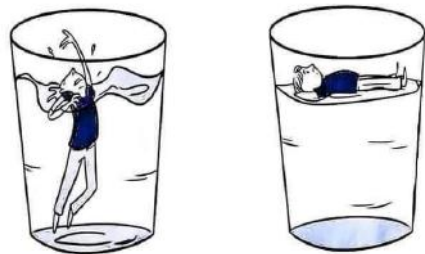
un paralēli visam žonglējot darba stresu un vēl sniedzot rūpes un drošību savam bērnam – cik daudz iespēju tev kā sievietei, kurai jāgādā par bērnu, patiešām ir? Kad man 6. klasē tika izstāstīts priekšlikums par mājokļa pamešanu, es neminstinoties piekritu. Tas bija divus gadus ilgs process, slepenībā pieteikts bankas aizdevums, lai mēs pakāpeniski atjaunotu vienu tukšu, veclaicīgu, nolaistu istabu. Tas bija ļoti ilgs, mokošs periods, jo, kamēr tu centies uzbūvēt īslaicīgo mītni, tev jāturpina izdzīvošanas režīms. Metodes efektivitāte un izvēle nav būtiska, jo tā ir pārdzīvota pagātne, no kuras jau gūtas vērtīgas zināšanas un pieredze. Rezultāts tika sasniegts un taisnība šajā gadījumā uzvarēja, ilgie emocionālā nebrīvā pavadītie gadi palika aiz muguras.

Es kā jauns topošais vīrietis, kurš ir uzaudzis nedrošā vidē, uztvēru pasauli un sabiedrību kā nedrošu. Lēnām krita pašvērtējums un pārliecība, sāka pārņemt trauksmes un bezizejas sajūta. Pārliecības mazināšanās sevī man nozīmēja to, ka vienīgais iedomājamais nākotnes ceļš, kuru vēlējos veikt, tika pamests novārtā. Kādu lomu spēlēja skolas skolotāji, kad raizēm piepildīts jaunietis nonāk skolas vidē, kamēr, iespējams, izdzīvo krīzes posmu savā dzīvē? Piemērs par skolotājas izteiktajiem vārdiem, kuri bija vērsti pret mani auditorijas priekšā: “Tu nepabeigsi vidusskolu. Anglijā lasīsi zemes laukā.” Profesionāla kļūda, kas pati par sevi šķiet niecīga, taču tā ietekmēja manu attieksmi pret konkrēto mācību priekšmetu un skolotāju negatīvā gultnē uz visu

turpmāko sadarbības laiku – es centos darīt visu iespējamo, lai šo priekšmetu apmeklētu pēc iespējas retāk. Disciplīnas nolūkos skolas sociālais pedagogs tika pasniegts bērnu uztverei kā ļoti strikta un nopietna soda piemērošana. Efektīvs rīks skolotāju arsenālā, kas palīdz savaldīt sarežģītu uzvedību, bet tiek zaudēta šī amata patiesā būtība un pozitīvās ietekmes iespējas. Manuprāt, tāda pieeja kaitē profesijas potenciālam.

Ko es dēvēju par saviem "zemākajiem punktiem" vidusskolas vecumā? Skolas regulāra neapmeklēšana rekorda apjomos. Sliktā sociālā tīklojuma dēļ paralēli sākās eksperimenti ar alkoholu. Pazīstamākais situāciju risināšanas mehānisms. Sabiedrības tradīcija, mūsdienu norma, pārmantota uzvedība. Kāpēc nedrīkst uzgriezt muguru šiem jauniešiem ar sarežģītu uzvedību? Viņš pēc atkārtota palīdzības sauciena var neatgriezties. Gandrīz svarīgākais aspekts, manuprāt, ir tuvāko cilvēku loks. Tas ir primārais un galvenais ietekmes avots domubiedru un kopīgu mērķu perspektīvā. To, ka situācija nav unikāla, pierāda tas, ka atrast līdzīgā krīzē vai vardarbībā cietušos ir vieglāk nekā ārēji varētu likties. Kolektīva apreibināšanās, smiekli, pozitīvisms, sāpes, asaras, depresija, vardarbība, adrenalīns – dzīve. Cita dzīve, traumas satricināta. Atsevišķos skolas vakaros esmu bijis tādā reibuma stāvoklī, ka neapmeklēju skolu, jo bija smaga saindēšanās, kura izraisīja vemšanu un citas blakusparādības. Uz šo atskatoties, pats reizēm apbrīnoju savu spēju organizēt un pakārtot savas spekulācijas un melus tā, lai tikai neuzņemtos atbildību. Manuprāt, mamma laicīgi saprata, ka cīņa nav cīņas vērtā, jo mans spītīgais raksturs stāvēs pretī visam un es drīzāk aizbēgšu. Ne reizi nepiedalījos pārrunās ne ar skolas vadību, ne skolotājiem, ne sociālo pedagogu, kas bija interesanti, ņemot vērā robus apmeklējumā tabulā. Es biju akadēmiski pietiekami spējīgs, lai, izrādot minimālu interesi, praktiski nekad nepildot mājas darbus un vispār neierodoties uz nodarbībām, spētu nodrošināt savu izdzīvošanu skolas vidē. To varētu dēvēt par zināmu talantu, ja tiktu analizētas situācijas, kurās pats sevi biju nostādījis un arī biju spiests tās atrisināt. Sekmju norma, iespējams, spēlēja lomu, kāpēc skolā situācija netika uzskatīta par uzmanības vērtu. Nereti tajā laikā

minimāla sekmība man palīdzēja par mata tiesu tikt soli uz priekšu. Lasītājam ir jāsaprot, ka tā nav nedz lepošanās, nedz uzvedības normalizēšana – tas bija labākais, uz ko tobrīd ar saviem iekšējiem resursiem biju spējīgs. Draugi nepalīdzēs pārvarēt nožēlu par nerealizētu potenciālu, jo tās ir tavas personiskās, iekšējās cīņas, kuras pavada paškritika un augstas ekspektācijas pret sevi brīžos, kad viss pakāpeniski kļūst sarežģītāk. Uzskatu, ka man trūka objektīvas situācijas izpratnes. Emocijas ņēma virsroku pār manu spēku.

Savas identitātes krīzes atrisināšanai man bija nepieciešami 14 gadi. Tam nav jābūt tik ilgi. Kā būs ar tiem bērniem, kuri pamet mājas un neatgriežas? Skaidrs, ka ne katrs gadījums ir saistīts ar alkoholu, bet tas var būt viens no ļoti svarīgiem faktoriem vismaz daļā šo gadījumu. Par spīti tam, ka skolas vecumā izjutu izteiktu vēlmi pašiznīcināties un alkohols bija rīks tā īstenošanai, mani tomēr pavadīja iekšējā apziņa un atbildības sajūta pret mammu. Pārāk daudz darba tika ieguldīts, lai tiktu tur, kur bijām – drošībā. Es biju parādā viņai neiznīcināt neatgriezeniski visu to, kas izglāba mani. Kas izglābs to bērnu un pusaudzi, kura šī brīža uzvedība uzliek viņam zināmu zīmogu? Es meklēju stiprās puses, veicinu un rosinu interesi, vienmēr paturu prātā savas emocionālās inteliģences nozīmīgumu.

Kāda ir efektīva ilgtermiņa taktika? Vai mēs dodam pietiekami daudz iespēju rehabilitēties jauniešiem, kurš tikai pirms diviem gadiem ir redzējies, kā dzīvību zaudē viņa pēdējais aizbildnis, pirms viņš nonāk sistēmas aprūpē?

20 gadu vecumā es nonācu Anglijā. Sākotnējais plāns bija strādāt trīs mēnešus vasaras

**« Kāda ir efektīva
ilgtermiņa taktika?
Vai mēs dodam
pietiekami daudz iespēju
rehabilitēties jauniešiem,
kurš tikai pirms diviem
gadiem ir redzējis, kā
dzīvību zaudē viņa
pēdējais aizbildnis, pirms
viņš nonāk sistēmas
aprūpē? »**

periodā, kamēr nolemju, kādu tālāko profesio-
nālo virzienu izvēlos, tomēr tas pilnīgi izgāzās.
Dažādu apstākļu sakritības dēļ tiku pieņemts
darbā metālapstrādes uzņēmumā kā pagai-
du palīgstrādnieks uz nenoteiktu laiku (kas
Anglijas darba tirgū var nozīmēt pat vienas dienas
darbu). Lieki piebilst, ka, nonākot reālā situācijā,
kur jāizmanto esošās angļu valodas zināšanas
komunikācijā ar vietējiem iedzīvotājiem, var ras-
ties lielas grūtības. Nervu kutinošs process un ātra
apzināšanās, ka 86% rezultāts angļu valodas ek-
sāmenā vidusskolā nenožīmē gandrīz neko, kad
runa ir par sazināšanos svešvalodā un saskars-

mes veidošanu. Spēcīga teorētiskā bāze bija vājš
palīgs praktisko iemaņu izmantošanā. Laikam
ejot, izdevās pierādīt savu vērtību, spēju mācī-
ties un sadraudzēties, radīju sev iespējas apgūt
jaunas prasmes ražošanas vidē. Man nebija pil-
nīgi nekādu priekšzināšanu. Ieguldītais darbs un
sniegtās iespējas, gadiem ilgā cīņā cenšoties pie-
rādīt savu potenciālu dažādos līmeņos, rezultā-
tās ar iegūto lomu nu jau ofisa vidē kā komandas
vadītājam un maiņas vecākajam.

2020. gada sākumā biju gatavs tam, ka savu
dzīvi turpināšu veidot ārzemēs. Pašapziņa par
savām spējām sāka uzlaboties, radās komfor-
tabla finansiālā neatkarība un liela patstāvība.
Galējas emocionālas apmierinātības un stabilitā-
tes trūkums, recidīvs, pandēmija un sarežģījumi
darba vidē noveda pie galīgā lūzuma punkta.
Pēc gadus ieguldītais darbs bija jāatstāj aiz
muguras un jāatgriežas Latvijā – jāspēr daudzi
soļi atpakaļ un jāsāk no jauna. Tobrīd man bija 25
gadi un nebija nedz augstākās izglītības, nedz
citas profesionālās kvalifikācijas un pieredzes
darba tirgū.

Paša intereses vadīts jau skolas vecumā sāku
interesēties par sabiedrības veselības jautāju-
miem un izaicinājumiem, kā arī par personiskās
izaugsmes dažādajiem aspektiem, metodēm,
tendencēm. Tās bija paša spēkiem meklētas at-
bildes uz jautājumiem, kuri nomāca ilgstoši gan
personiskās dzīves, gan sabiedrības mijiedarbī-
bas kontekstā kopumā.

Tieši šī atbilde meklēšana mani noveda līdz soci-
ālā darba profesijai šodien. Kad pirmo reizi dzīvē
biju devies saņemt psihologa konsultāciju, saru-
nas gaitā izskanēja vārds "sociālais darbs". Šos
vārdus pavadīja īss divu minūšu stāstījums par
sociālā darbinieka profesiju. Ar to man pietika, lai
būtu bezgala ieinteresēts. Gan universitātē piedā-
vātais kursu saraksts, gan tas, ka sociālais darbs
ir misijā balstīts, man palīdzēja pieņemt ātru un
pārliecinātu lēmumu. Jutos atvieglots, jo likās, ka
esmu atradis ceļu, kurš sevī ietver jēgu.

Jau no pirmās dienas bija skaidrs, ka esmu no-
nācis īstajā vietā. Pirmās lekcijas ietvaros jau
šķetinājām sarežģītas morāles dilemmas, domā-
jām, dalījāmies, kaut arī vēl kautrējāmies.

Studiju process ir iedvesmojošs kaut vai ar to, cik spēcīgs ir mācībspēks. Tie ir nozarē ilgus gadus pavadījuši profesionāļi. Tie ir ne vien teorētiķi, bet praktiķi, kas ar vienu pieredzes stāstu var sniegt pavisam jaunu, svaigu perspektīvu par konkrētu gadījumu analīzi vai vērtēšanu. Tas ir piemērs, kuru sasniegt ir mans mērķis. Un tas rezonē visā kursā ne tikai manā skatījumā, jo iedvesmo arī kursa biedri. Esam nepilna laika klātienē studenti, kas nozīmē to, ka patstāvīgais darbs ir nebeidzams. Klātienē Rīgā tiekamies sestdienās. Kā viņi mani iedvesmo? Tie ir cilvēki, kurus vieno zināmā mērā kopīgi morāli mērķi, ticība un apņēmība. Tie ir cilvēki ar ģimenēm, bērniem, darbu, hobijiem. Viņi ir izvēlējušies sociālo darbu. Mēs esam maz. Manuprāt, par maz.

Tas prasīs laiku – tā ir galvenā atziņa no manas īsās pieredzes darbā ar bez vecāku gādības palikušiem bērniem un pusaudžiem. Vairumam no gadījumiem, kuri ir nonākuši manā redzeslokā, šī ir jau trešā vai pat ceturtā uzturēšanās un aprūpes vieta salīdzinoši īsā laika nogrieznī. Ko nozīmē ģimenei pietuvināti apstākļi aprūpē, ja administratīvu vai citu iemeslu dēļ šī vide ("ģimene") tiek mainīta un daudz kas jāatsāk atkal no jauna? Galvenais instruments darbā ar šo mērķa grupu ir komunikācija. Mērķtiecīgs un pārdomāts darbs, tajā skaitā sarunas, ir tas, kā es cenšos strukturēt savu darbu. Brīdī, kad bērns vai pusaudzis ir gatavs komunikācijai ar mani, tā ir zīme, ka ir pienācis laiks nolikt savu "Es" malā un censties izveidot pēc iespējas patiesāku saikni, izrādot interesi un jebkādu citu atbalstu, ja tāds nepieciešams. Manas dzīves pieredzes apraksts parāda, ka tas prasa laiku.

Ko nozīmē – iekļaut un iekļauties? Bērnam tie ir "mūsu" uzstādīti rāmji. Tie tikpat labi var nenozīmēt neko, jo tikai varas pozīcija nav pietiekams arguments kāda uzvedības vai domāšanas izmaiņai. Tā ir ilgstošu attiecību izveidošana un uzturēšana, tā ir kopīga valoda un drošības sajūta – tas prasa laiku.

Mēs visi kopā – ne tikai sociālie darbinieki, bet ikviens sabiedrības loceklis – esam šo bērnu pēdējais resurss. Tā ir apziņa, kura ikdienā pavada mani – atbildība saskarsmē vienam ar otru, lai veicinātu spēcīgu un drošu sabiedrību. Tāpēc esmu patiesi priecīgs, ka pēc vairākiem studiju gadiem iegūšu sociālā darbinieka kvalifikāciju un varēšu sniegt vēl lielāku ieguldījumu bērnu labklājībā.

Refleksija par studijām un praksi sociālajā darbā

Endija Elizabete Ernstsone

LU Sociālā darba studiju programmas 3. kursa studente

Pirms dalos ar savu pieredzi, es gribētu jūs lūgt atcerēties sevi studiju gados. Noteikti katram ir bijuši dažādi piedzīvojumi studiju laikā, bet, domāju, piekritīsiet, ka tas ir ļoti interesants un ļoti sarežģīts laiks. No vienas puses – sevis apzināšanās studenta lomā, no otras puses – sajūta, ka es arī esmu zinoša, arī man ir pieredze, kas palīdz ikdienas darbā. Teiktu, ka tie ir karuseļi starp lieliem motivācijas kalniem un dziļi izaicinošām lejām. Šobrīd man ir liela motivācija strādāt, iepazīt sociālā darba profesiju un atrast savu vietu tajā.

Es jau vairs saskaitīt nevaru, cik reizes esmu dzirdējusi frāzi "Tas ir jaunības maksimālisms!", bet ļaujos visam, kas man tiek piedāvāts. Domāju, ka būt studentei ir mana lielākā vērtība. Es novērtēju ikkatru iespēju uzzināt jaunu informāciju, iepazīt jaunus cilvēkus un vienkārši mācīties. Lai arī tie karuseļi bieži liek man šaubīties par savām izvēlēm, es esmu iemīlējusi sociālā darba jomu. Esmu gatava par to runāt stundām, no sirds iestāties par to. Es aktīvi aizstāvu mūsu profesionālās vērtības. Man ir svarīgi, ka darbs, ko veicu studiju ietvaros vai tiešajā darbā, neaprobežojas tikai ar pamata pienākumiem. Es esmu pieņēmusi to kā savu atbildību un iespēju mainīt stereotipus par sociālo darbu un cilvēkiem, kuriem šo darbu veicam. Kaut arī, iespējams, stereotipus un aizspriedumus nav iespējams izskaust pilnībā, esmu tiešām priecīga par katru manu mazo ieguldījumu cilvēku izglītošanā. Man ir svarīgs

jomas prestižs un es ticu savai profesijai. Piemēram, viena no man tuvām tēmām šobrīd ir darbs ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. Bieži sabiedrība izvēlas šādus cilvēkus saukt aizskarošos vārdos, un ikreiz, kad to dzirdu, es reaģēju un norādu, ka tas nav pieņemami. Es pieļāuju, ka daudziem tas var nepatikt, bet uzskatu, ka tā ir mana atbildība, jo pati pirms studijām nemaz par to nedomāju un neaptvēru, cik necienīgi tas ir. Šobrīd, kad es dzirdu, ka man tuvie cilvēki, pat mans desmitgadīgais brālis, apzinīgi cenšas izrunāt šo vārdu savienojumu, es esmu ļoti lepna. Es regulāri vēršu uzmanību uz to, cik sociālā darba joma ir plaša un svarīga mums ikvienam. Tas man ir devis spēku pilnveidot savu un citu izpratni par dažādām marginalizētām grupām un mācīties tās pārstāvēt. Man ir prieks, ka esmu izvēlējusies sociālo darbu, jo tas man ir devis piederības sajūtu visam, ko daru, tomēr tā nav bijis vienmēr.

Profesijas un studiju izvēle

Kad mācījos vidusskolā, es zināju, ka būšu psiholoģe. Jau no bērnības mani interesēja cilvēka iekšējā pasaule, uzvedība un tās saistība ar katra cilvēka personību. Uzmanības pievēršana sīkumiem, to analīze, izpratne bija un ir daļa no manas ikdienas. Šķita, ka vienīgā joma, kurā to spēju izmatot, ir psiholoģija. Kad pienāca laiks iesniegt pieteikumu studijām Latvijas

Universitātē, protams, pirmajā vietā ierindoju psiholoģiju, savukārt pēc tam “kaut kādu” sociālo darbu. Šī izvēle tika izdarīta pāris minūtēs, pārlasot programmas aprakstu. Gaidot rezultātus, es biju pārliecināta, ka mans sapnis piepildīsies un es sevi tuvāko gadu laikā varēšu saukt par psiholoģi. Līdz es saņēmu pirmās kārtas rezultātus, kuros mani ļoti laipni aicināja uz sociālo darbu. Arī tad... es vienkārši gaidīju otro kārtu, es negribēju ticēt, ka manas cerības tiks sagrautas. Kad uzzināju otrās kārtas rezultātus, es raudāju. Es divas stundas raudāju un teicu, ka nekad nebūšu nekāda sociālā darbiniece! Tuvojoties septembrim, jau biju samierinājusies, tomēr vēl joprojām biju ļoti skeptiska un pārliecināta par to, ka sociālais darbs nav domāts man. Sākoties lekcijām, bieži dzirdēju jautājumu: “Kāpēc sociālais darbs?” Katra jauna kursa pirmajā lekcijā pasniedzēji iepazīšanās nolūkos interesējās, kāpēc esam izvēlējušies šo jomu. Praktiski visi mani kursabiedri stāstīja, cik ļoti vēlas palīdzēt cilvēkiem, sniegt savu ieguldījumu sabiedrībā un kļūt par sociālajiem darbiniekiem. Es dzirdēju daudz dažādus iedvesmojošus stāstus, tomēr man tie likās smieklīgi. Saprota, jūs teiksiet, ka gan psiholoģija, gan sociālais darbs ir vērsti uz cilvēka labklājību, tomēr tajā brīdī man to ieskaidrot būtu praktiski neiespējami. Es teiktu, ka biju dusmīga uz sociālo darbu par to, ka mani nepieņēma psiholoģijā. Tā iemesla dēļ un arī tāpēc, ka es augstu vērtēju patiesību, es katru reizi teicu: “Mani nepieņēma psiholoģijā, tāpēc esmu šeit.” Bieži mani arī mierināja, ka varu mainīt studiju programmu procesā, un es ņēmu to vērā, līdz sāku mācīties.

Par mani

Šobrīd es turpinu studijas Latvijas Universitātē Sociālā darba profesionālā bakalaura studiju programmas 3. kursā. Lai arī šie trīs gadi ir bijuši izaicinoši, sevi motivēju, atminoties pirmo saskarsmi ar sociālo darbu. Viens no pirmā semestra kursiem bija “Ievads sociālajā darbā”. Tas bija tik piepildīts ar cilvēcīgām lietām, tik aizraujošs un nozīmīgs. Šis kurss man lika izjust piederības sajūtu sabiedrībai un izcēla tik daudzas manas intereses. Manu iesaisti studiju procesā

« Gaidot rezultātus, es biju pārliecināta, ka mans sapnis piepildīsies un es sevi tuvāko gadu laikā varēšu saukt par psiholoģi. Līdz es saņēmu pirmās kārtas rezultātus, kuros mani ļoti laipni aicināja uz sociālo darbu. »

papildināja arī citi kursi, ar kuru palīdzību es sapratu, ka sociālais darbs – tas ir mans. Jau pirmajā semestrī es satiku ļoti daudz zinošu jomas speciālistu, mēs apmeklējām dažādas iestādes un guvām ne tikai teorētisku, bet arī praktisku ieskatu sociālajā darbā. Visvairāk mani uzrunāja tas, cik šī joma ir plaša, cik daudz dažādu iespēju un cilvēku grupu, ar kurām strādāt. Uztvēru to kā

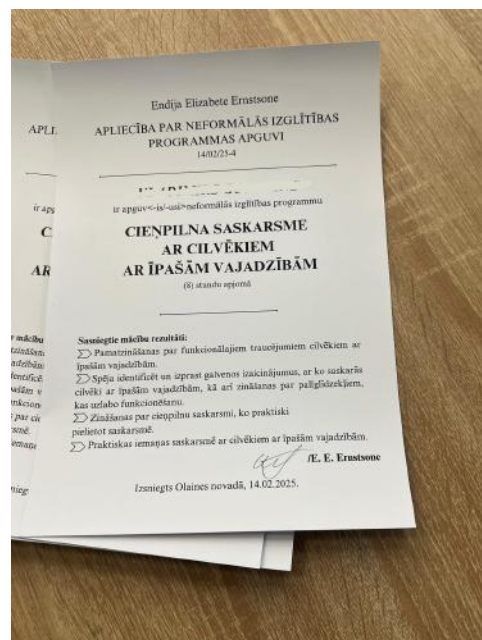

izaicinājumu atrast, kur varu dot vislielāko personīgo un profesionālo pienesumu.

Pirmā prakse, pirmās atziņas

Jau otrajā semestrī mums bija pirmā prakse studiju programmas ietvaros. Kā daudzi Latvijas Universitātes studenti, arī es dzīvoju ārpus Rīgas, un galvenais nosacījums prakses vietai bija – pēc iespējas tuvāk mājām. Tā es nonācu dienas aprūpes centrā pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem. Tā kā biju tikai otrā praktikante šajā iestādē, mācījos gan es, gan arī darbinieki. Prakses ietvaros nozīmīgi bija ne tikai gūt pieredzi, bet arī to aprakstīt, dokumentējot prakses atkairi un veidojot prakses dienasgrāmatu.

Man nebija nekādas pieredzes komunikācijā ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, es baidījos no viņiem un vēl jo vairāk no sevis. Gan es, gan mani tuvākie savu attieksmi balstīja uz dažādiem stereotipiem par šiem cilvēkiem. Godīgi sakot, visi, kas uzzināja par manu prakses izvēli, bija šokā, un es biju vēl vairāk pārsteigta. Atceros, jau pirmajā dienā man bija lielas pārdomas – kā gan veidot uzticamas attiecības, sniedzot norādes vai pat aizrādot cilvēkiem, kuri ir divas vai trīs reizes vecāki par mani. Es apzi-

nājos, ka viņu komforts un emocionālā labklājība ir mana atbildība, tomēr šaura šķīta tā robeža, kur nosaku es un kur klientiem ir tiesības pašiem izvēlēties un saglabāt savu autonomiju. Es analizēju savas darbības, domāju, kā tas, ko es daru, tiek uztverts, ko mani klienti par to domā, vai viņi man uzticas, vai mūsu darbs ir abpusēji cieņpilns un efektīvs. Ar katru dienu vairāk jutu, kā klienti sāk man uzticēties. Vienā no reizēm, kad kārtāju radošo materiālu skapi, pagriežoties redzēju, kā trīs no klientiem stāvēja un gaidīja, kad es viņus lūgšu man palīdzēt. Tas bija tik patīkami, man pat šķita, ka tādu palāvību pret sevi nekad dzīvē nebiju izjutusi.

Ar laiku es sapratu, ka svarīga ir ne tikai klientu uzticība man, bet arī mana uzticēšanās viņiem. Darbs ar personām ar garīga rakstura traucējumiem ir mācījis man, cik svarīgi ir prasīt palīdzību un cik svarīgi ir to sniegt jeb cik svarīgas ir patiešas savstarpējās attiecības. Jau no pirmās dienas es šo pieredzi uztvēru ļoti nopietni, es aktīvi vēroju katru cilvēku un analizēju, kā viņa uzvedība ietekmēja mani. Varu teikt, ka katra diena nesa man iespēju iemācīties kaut ko jaunu par šo cilvēku grupu, un mana prakses dienasgrāmata piepildījās ļoti ātri. Piemēram, vienā no kulinārijas nodarbībām, kad ar klientiem gatavojām

pusdienas, saskāros ar situāciju, kad klients apdraudēja savu drošību. Vērojot situāciju, es nezināju, kā reaģēt, es sāku teikt dažādus vārdus, kas varētu mazināt apdraudējumu, bet klients nereaģēja. Kad pacēlu balss toni izmisumā, sociālā darbiniece mani pārtrauca ar vārdu "stop". Apstājos gan es, gan arī klients, mēs abi sapratām savu kļūdu. Šķiet parasta situācija, tomēr ļoti izaicinoša, ņemot vērā manu atbildības līmeni. Sapratu, ka katram vārdam, ko lietoju darbā ar klientu, ir sava nozīme un reakcija, ko tas raisa. Tāpat arī bieži novēroju darbu, kas tiek veikts ārpus tiešās saskarsmes ar klientu – cik nozīmīgi ir izveidot aktivitātes, kas uzlabo klientu emocionālo labsajūtu, nevis to izaicina.

Izaicinošas man šķita arī individuālās konsultācijas, kurās piedalījās kā novērotāja. Sociālais darbinieks ar klientu runāja par ikdienišķām, bet

« Lai arī cilvēku uzvedības analīze, manuprāt, ļoti palīdz sociālā darba veikšanā, tā arī pārbaudīja manas personīgās robežas un profesionālo attieksmi. Izaicinājumu bija daudz, un ar to palīdzību manas bailes nomainījās pret cieņu un uzticību. »

privātām lietām, kas lika man justies nepiederīgi, jo es vēl nespēju šādas sarunas uztvert profesionāli. Katru dienu es braucu mājās un stāstīju ģimenei par neaizmirstamo pieredzi, ko guvu. Lai arī cilvēku uzvedības analīze, manuprāt, ļoti palīdz sociālā darba veikšanā, tā arī pārbaudīja manas personīgās robežas un profesionālo attieksmi. Izaicinājumu bija daudz, un ar to palīdzību manas bailes nomainījās pret cieņu un uzticību. Tagad varu teikt, ka mana attieksme bija tik profesionāla, cik profesionāla tā vien var būt studējošam praktikantam, jo prakses noslēgumā mēs ar dienas centra darbiniekiem kārtīgi izsmējāmies. Biju tik ļoti profesionāli noslēpusi visus

prakses stimulus un piedzīvojumus, ka kolēģi bija pārsteigti, uzzinot emociju karuseļus, kurus piedzīvoju. Jāsaka tā – šajā posmā es apzinājos, ka sociālais darbs ir joma, kurā man patīk un izdodas strādāt, tomēr joprojām izaicinoši šķita sevi saskatīt sociālā darba kopienā un pārstāvēt to. Atceros, kā ar sevi lepojos, kad manis izveidotais buklets par personām ar garīga rakstura traucējumiem, kas bija viens no prakses uzdevumiem, tika izvietots sociālajā dienestā. Tā bija pirmā reize, kad es izjutu savu ieguldījumu rezultātu, savu devumu sociālajā darbā.

Sociālais darbs "velk atpakaļ"

Beidzoties praksei, es uzsāku darbu veikālā un paralēli turpināju studijas. Pēc pirmās pieredzes praksē katru dienu veikālā mani pavadīja viena doma: "Tam visam nav nekādas jēgas!" Es pavadīju stundas pie kases aparāta, taču mans skats vienmēr vērsās uz cilvēkiem un viņu rīcību. Manai darba vietai pretī bija bērnu atrakcijas, kas bieži piesaistīja bērnu uzmanību. Regulāri vēroju vecākus un viņu uzvedību, reaģējot uz bērnu lūgumiem šo atrakciju apmeklēt. Situācijas bija dažādas, vecāki izvēlējās paaugstināt balss toni, aizrādīt bērnam vai arī izvairīties un nepievērst uzmanību bērnu prasībām. Bieži bērni tur tika atstāti vieni vai vecāka bērna pavadībā, kas man radīja vēl lielākas pārdomas. Šie brīži lika man saprast, ka es vairs nespēju uz situācijām skatīties kā iepriekš. Pie katras mazākās situācijas es izvērtēju to, cik pareizi vai nepareizi rīkojas vecāki, kā arī bieži satraucos par bērnu drošību un emocionālo labklājību. Nereti arī kursā "Vērtības un ētikas principi sociālajā darbā" ar pasniedzēju apspriedām situācijas, ko novēroju, jo tās man radīja lielas pārdomas. Regulāri, studiju procesā analizējot dažādus gadījumus un meklējot risinājumus problēmām, es saskāros ar to, ka nespēju vairs nodalīt sociālo darbu no savas ikdienas. Sociālais darbs ir ar cilvēkiem, un cilvēki ir tiešā veidā saistīti ar sabiedrību, kurā dzīvoju, tāpēc sociālais darbs ir kļuvis par pamatu manā dzīvē. Tas ir devis man iespēju padziļināti izprast dažādus cilvēcīgos izaicinājumus, ar kuriem saskaros es pati un mani tuvākie. Studijas un prakse sociālajā darbā man ik dienu sniedz iespēju

izprast sevi skaidrāk, pilnveidoties personīgi un profesionāli.

Studiju un prakses savienošana: plusi un mīnusi

Tā kā apzinājos, ka nespēju sniegt vēlamu pieņemsumu darbam veikalā, biju ieinteresēta strādāt sociālā darba jomā. Ieraugot vakanci "sociālais aprūpētājs" dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu centrā, konsultējos ar ģimeni un izlēmu pieteikties. Joprojām nebiju pārliecināta, bet biju ļoti motivēta gūt jaunu pieredzi. Es zināju, cik izaicinoši ir studēt un vienlaikus arī strādāt, tomēr neapzinājos, kā studijas un darbs sociālajā jomā ietekmēs manu ikdienu. Atceros, cik satraukusies biju, braucot uz darba interviju, biju nobijusies no visa, uztvēru to kā pirmo nopietno darba pieredzi, un man šis profesionālais solis bija ļoti svarīgs. Lai arī pēc pirmās prakses dienas aprūpes centrā pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem es nebiju pārliecināta, ka šī cilvēku grupa ir mana mērķa grupa, es vēlējos ceļu turpināt.

Es uzticējos dzīves likumsakarībām, uz kurām paļaujos, jau biju nonākusi šajā jomā. Pēc darba intervijas saņēmu ziņu, ka esmu pieņemta darbā! Šī bija otrā reize, kad jutos patiesi lepna – es lepojos ar to, ka varu būt noderīga un varu sniegt savu ieguldījumu sabiedrības labklājībā.

Tā kā man jau bija pieredze ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, darbs vairs nešķita tik izaicinošs, tomēr joprojām sastapu situācijas, kas lika man mācīties izprast sevi. No vienas puses – sociālā darba studijas un praktiskais darbs ļauj šo jomu izprast padziļināti, sniedz man iespēju divkārti mācīties un profesionāli augt. Tomēr no otras puses... sociālais darbs no agra rīta līdz vēlam vakaram. Daudz tiek runāts par profesionālajām robežām un izdegšanas risku. To visu apzinoties, es cenšos sekot līdzi saviem iekšējiem resursiem un spēkam, bet realitāte ir tāda, ka sociālais darbs neiziet no mana prāta. Darba laikā tas ir sociālais darbs ar klientiem, pēc tā ir sociālais darbs studiju ietvaros. Šādi apstākļi ir sarežģīti un pieprasa no manis lielu atdevi, tomēr pieņemu to kā izaicinājumu, kas veicina manu profesionālo izaugsmi.

Es atceros reizi, kad ar dienas aprūpes centra klientiem devāmos lasīt kastaņus. Visi kopīgi zem kastaņkoka aktīvi darbojāmies, katram bija noteikts savs uzdevums. Procesā es pamanīju, ka viens no klientiem aktivitātē nepiedalās. Viņam ir dzirdes traucējumi, tāpēc mūsu savstarpējā komunikācija ir ierobežota, ņemot vērā arī garīga rakstura traucējumus. Komunikācija ikdienā norisinās ar zīmju valodas palīdzību un žestiem, tāpēc arī šajā situācijā es viņam rādīju uz citiem klientiem un uz kastaņiem, kas jālasa. Es rādīju viņam piemēru, pati ceļot tos no zemes un liekot maisā. Viņš uz mani paskatījās un arī izdarīja to pašu, bet vienu reizi. Es atkārtoti rādīju piemēru, uzslavējot, ka viņš iesaistās. Atkal viņš uz mani paskatījās un izdarīja to vēl vienu reizi. Es tā uzbāzīgi viņam rādīju piemēru vairākkārt, un katru reizi tas palīdzēja vienai saucai kastaņam. Pat kolēģe apbrīnoja manu neatlaidību un es pati vēl vairāk. Manas tā brīža rīcības pamatā bija taisnīguma izjūta – godīgi būtu, ja darbotos visi klienti. Bet pēc tam, kad bijām atgriezušies centrā, es šo situāciju vēlreiz pārdomāju, jo apzinājos, ka ne vienmēr visiem klientiem ir jāpiedalās vienlīdz aktīvi, kā arī paši kastaņi šajā situācijā nav tik nozīmīgi. Es sapratu, ka situācija vairāk attiecas uz mani kā studējošu praktiķi, nekā uz klienta iesaisti. Es augstu vērtēju disciplīnu, jo bez disciplīnas nemaz nebūtu iespējama mana ikdiena – tad es nepaspētu apvienot studijas

« Es uzticējos dzīves likumsakarībām, uz kurām paļaujos, jau biju nonākusi šajā jomā. Pēc darba intervijas saņēmu ziņu, ka esmu pieņemta darbā! Šī bija otrā reize, kad jutos patiesi lepna – es lepojos ar to, ka varu būt noderīga un varu sniegt savu ieguldījumu sabiedrības labklājībā. »

ar darbu. Savu ikdienas strukturēto grafiku biju paņēmusi līdz dienā centra aktivitātē, un tas sniedza man iespēju izanalizēt sevi vēl skaidrāk.

Atceros arī situāciju, kas pārbaudīja manu pacietību. Es esmu ļoti pacietīgs cilvēks, man šķiet, ka mēs visi sociālā darba profesionāļi ikdienā bieži saskaramies ar tās nepieciešamību. Pacietība un mērķtiecīgs darbs ir tas, kas manu ikdienu piepilda un sniedz man iespēju būt tur, kur esmu, tomēr atkal... Vienā no nodarbībām es saņēmu komentāru no klienta, kas skanēja tā: "Šim visam nav nekādas jēgas." Mana atbilde bija: "Tad kam ir jēga?" Uz to saņēmu asu aizrādījumu, ka uz jautājumu nevar atbildēt ar jautājumu. Šis brīdis man bija ļoti izaicinošs, jo es stāvēju, domājot par to, kā paspēt izpildīt visus darbus studijām un vēl izplānot interesantas aktivitātes klientiem. No vienas puses, šādas situācijas motivē darīt vēl vairāk un pielāgoties katram klientam, pieņemot viņu atšķirības, tomēr, no otras puses, tā ir sajūta, kas negatīvi ietekmē manu motivāciju. Lai arī pirmajā brīdī es sajutos ļoti neapmierināta ar savu darbu, es izdarīju izvēli šo izaicinājumu pieņemt un izmantot visus spēkus, lai klienta pašnoteikšanās tiesības tiktu veicinātas un mans darbs būtu pēc iespējas efektīvāks. Rezultātā sarunājām, ka pēc trīs dienām viņam būs man jānosauca trīs lietas, ko viņš vēlētos darīt tajā laikā, kamēr citi veiks manis plānotos darbus. Kad atkal tikāmies, viņš man teica, ka bijis grūti izdomāt, ko vēlas darīt, bet labprāt gribētu zīmēt. Kopīgi nospriedām,

ka viņš varēs zīmēt apsveikuma kartītes, kad nevēlēsies piedalīties nodarbībās ar visiem. Jau nākamajā dienā norādīju uz materiāliem, ko var izmantot. Teicu, ka esmu blakus, ja nepieciešama palīdzība, tomēr, lai sekmētu viņa patstāvību, darbs jāveic pašam. Kārtējā nodarbībā, kad vērsu uzmanību uz apsveikuma kartiņām, viņš neuzkrītoši aizgāja pie pārējiem klientiem un darīja to, kas bija ielānāts visiem. Pirmajā brīdī es biju ļoti neapmierināta ar šādu rezultātu, jo mēs taču sarunājām, kā situācija tiks risināta. Man bija grūti pieņemt, ka manai pacietībai nebija rezultāta, tomēr es sevi apstādināju, sniedzu iespēju arī viņam kļūdīties un sajūst manu atbalstu, lai kādu lēmumu viņš pieņemtu.

Atskatoties ir skaidrs, ka tā ir maza daļa no sociālā darba, tomēr tā ir ikdienišķa realitāte, kas liek man augt. Tās ir situācijas, kad manas zināšanas tiek pārbaudītas, tās ir situācijas, kad es balstos uz teoriju. Nereti arī pieraksti no lekcijām un pētījumi, kas analizēti studiju ietvaros, rada man drošības sajūtu, plānojot tālākās darbības. Es paļaujos uz zināšanām un iespējām tās paplašināt. Nostrādājot vairāk kā gadu sociālā aprūpētāja lomā, esmu uzkāpusi vēl vienu soli augstāk. Ar godu tagad varu teikt, ka esmu sociālais darbinieks. Lai arī sākotnēji šis vārdu savienojums

man raisīja asaras, šobrīd es esmu pateicīga par iespēju sevi tā saukt. Mani ikdienas pienākumi ir paplašinājušies ar individuālajām konsultācijām, kas man agrāk šķita tik izaicinošas. Zināšanas, kas iegūtas studiju procesā, tiek liktas lietā, veidojot atbalsta plānus un nodrošinot to īstenošanu. Mana uzmanība ikdienā tiek vērsta uz katra klienta labklājību, nodrošinot katram nepieciešamo. Es augstu vērtēju katra klienta spējas un prasmes, es uzskatu, ka izpratne par tām ir lielākais resurss klientu un arī dienas aprūpes centra izaugsmē. Mani iedvesmo katra klienta intereses un vēlmes, tās vēl vairāk liek man šīs intereses un vēlmes respektēt, sniedzot ieguldījumu kopējā darbā. Protams, ir izaicinoši nodrošināt visu nepieciešamo un īstenot visus plānus, jo paralēli ir liels uzdevumu klāsts studiju ietvaros. Ir grūti atcerēties un izpildīt visus uzdotos darbus. Man šķiet, pats grūtākais ir apstāties... Tāpēc izaicinoši ir katru dienu ieguldīt no sevis tik daudz resursu, salāgot studiju un darba slodzi tā, lai tas nenotiktu uz dienas aprūpes centra klientu labklājības rēķina. Šī robeža man liek daudz mācīties, bet es mācos un man par to prieks.

Studenti kā resurss piedzējušiem kolēģiem, sociālā darba kopienai

Tā ar izaicinoši piepildītu ikdienas pieredzi es esmu nonākusi līdz šodienai. Man ir bijusi iespēja izstrādāt neformālās izglītības program-

mu "Cienpilna saskarsme ar cilvēkiem ar īpašām vajadzībām", kurā es sniedzu ieteikumus un piedāvāju praktiskus uzdevumus cienpilnai komunikācijai ar cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Es esmu piedalījies sociālā darba konferencē, kurā varēju dalīties ar pieredzi, kā ētikas kodekss palīdz man, studējot un strādājot sociālajā darbā. Arī šobrīd man ir lieliska iespēja dalīties ar savu pieredzi. Es esmu "iekšā" sociālajā darbā un man par to ir gandarījums. Mans ieguldījums neaprobežojas tikai ar studijām vai praksi, un tas mani motivē tālākam darbam. Es esmu pateicīga par katru sniegto iespēju, un es to arī izmantoju. Es novērtēju profesionāļus, kuri sniedz atbalstu un piedāvā jaunus izaicinājumus. Man tas ir ļoti nozīmīgi – izjust piederību un piedāvāt piederību tiem, kam tās trūkst. Sociālā darba kopiena ir plaša un spēcīga, tā ir neaizvietojamu speciālistu komanda. Mana piederība tai ir kā vēl viens resurss, kas apvienojumā ar motivāciju rada neierobežotas iespējas. Sociālais darbs nav viegls, tas pieprasa lielu darbu ne tikai ar klientiem, bet arī katram pašam ar sevi. Tas sevi ietver lielu cilvēcību, sapratni un spēju pieņemt, kā arī drosmi būt patiesam. Lai arī mans ceļš šajā jomā nebija plānots, es esmu patiesi lepna par to, kur šobrīd esmu. Šis darbs ir par cilvēkiem – viņu cieņu, iespējām un atbalstu, ko varam sniegt.

Daloties ar savu pieredzi, es aicinu citus sociālā darba studentus mēģināt savienot teoriju ar praksi un ļauties izaicinājumiem, kurus sociālais darbs sniedz. Apvienot studijas ar praksi ir sarežģīti, bet tas ir ļoti efektīvi. Es teiktu, tas ir dubultais atbalsts dubulti sarežģītai ikdienai. Ne tikai atbalsts un ieteikumi no kolēģiem, bet arī papildu informācija un viedoklis no pasniedzējiem. Mums kā studentiem ir jātver visas iespējas sniegt un saņemt sociālā darba garšu, domājot par profesionālo nākotni. Es arī aicinu sociālā darba profesionāļus paļauties uz mums, uzticēties mums un kopīgi doties uz vienotu mērķi. Jūs esat tie, kuri mūs iedvesmo, un tie, kuri mums rāda piemēru. Mums ir nozīmīga jūsu pieredze un mēs to augstu vērtējam. Mēs esam tie, kuriem ir spēks radīt pārmaiņas – un, ja paši ticēsim saviem spēkiem, arī citi to pamanīs, novērtēs un sekos mūsu piemēram.

Nevārdi un jaunvārdi: valoda sociālā darba praksē

Inga Smilgaine

LU ESZF profesionālā maģistra studiju programmas "Sociālais darbs"
1. kursa studente

Inga Andersone

LU ESZF profesionālā maģistra studiju programmas "Sociālais darbs"
1. kursa studente

Ilze Krastiņa

LU ESZF profesionālā maģistra studiju programmas "Sociālais darbs"
1. kursa studente

Ilze Kurme

LU ESZF profesionālā maģistra studiju programmas "Sociālais darbs"
1. kursa studente

Valoda ir viens no sociālā darba pamatelementiem, kas ne tikai atspoguļo profesionālo praksi, bet ir instruments, ar kuru var tikt veidotas attiecības starp sociālajiem darbiniekiem un klientiem. Tas ir instruments, kas var gan stiprināt uzticēšanos un veicināt sadarbību, gan radīt barjeras, ja tiek lietoti neatbilstoši vai stigmatizējoši termini. Sociālajā darbā valodas loma ir īpaši nozīmīga, jo tā var ietekmēt sabiedrības attieksmi pret dažādām sociālajām grupām, klientu pašvērtējumu un vēlmi meklēt palīdzību. Kā norāda pētījumi, stigmatizējoša valoda var pastiprināt sociālo izolāciju un mazināt pašcieņu, kā arī atturēt cilvēkus no nepieciešamā atbalsta saņemšanas (*Indiana Family and Social Services Administration*, n.d.). Latvijā valodas lietojums ētikas un cieņas kontekstā skatīts, izstrādājot jauno terminoloģijas vārdnīcu, kurā tapa arī "nevārdu" saraksts. Iedvesmojoties no tā, redzam, ka šis darbs ar valodu ir turpināms. Valodas modernizācija kļūst par neatliekamu uzdevumu, kas dotu ieguldījumu, lai saskaņotu profesionālo komunikāciju ar ētikas un cieņas principiem.

Šis raksts fokusējas uz "nevārdu" – novecojušu, stigmatizējošu vai neprofesionālu terminu – ietekmi sociālā darba praksē un piedāvā alternatīvus "jaunvārdus", kas veicina iekļaujošas un

cieņpilnas komunikācijas veidošanu ikdienā. Sociālā darba profesijā nedrīkst ignorēt profesionālās valodas lietojumu, jo rodas pretruna – "sociālais darbs, kas kā profesija vērst un iestājas par cieņas pilnu attieksmi pret katru cilvēku, bet ar nevārdu lietošanu veicina necienīgu attieksmi gan pret profesiju, gan pret apkārtējiem, mazinot profesijas prestižu kopumā" (Roga-Vailza, 2022). Balstoties uz Ludviga Vītgenšteina "valodas spēļu" koncepciju, kas uzsver valodas kontekstuālo nozīmi un tās saikni ar sociālajām situācijām, mēs rakstā aplūkojam, kā valodas izvēle var mainīt uztveri un attiecības starp profesionāļiem un klientiem. Raksts atsaucas uz starptautiskiem pētījumiem, kas apliecina, ka uz personu vērstā valoda, piemēram, "persona ar atkarību", nevis "atkarīgais", "jaunieši, kuri saņem atbalstu" vai "jaunieši ar sarežģītām vajadzībām", nevis "jaunieši ar uzvedības problēmām", var mazināt stigmatu un uzlabot palīdzības meklēšanas vēlmi un iespējas. Latvijā daudzi vēsturiski iesakņojušies termini, piemēram, "invalids" vai "riskā ģimene", joprojām tiek lietoti gan dokumentācijā, gan ikdienas sarunās, lai gan tie neatbilst mūsdienu sociālā darba vērtībām.

Raksta mērķis ir turpināt diskusiju par valodas nozīmi sociālajā darbā, kas aizsāktā jau sociālā

« Valodas lietošana sociālajā darbā nav tikai terminoloģijas jautājums – tā ir paradigmas maiņa no autoritāras uz horizontālā sadarbībā (ētikas principos) balstītu pieeju, kas veicina labāku komunikāciju ar klientiem un mazina aizspriedumus. Kā liecina mūsu projekta rezultāti, cieņpilnu un profesionāli korektu terminu izvēle ne tikai uzlabo klientu pieredzi, bet arī stiprina sociālā darba profesijas prestižu sabiedrībā. »

darba vārdnīcas izstrādes laikā, kā arī piedāvāt konkrētus aizstājēvvārdus un soļus jaunu terminu ieviešanai, sākot ar sarunvalodu. Šis darbs balstās uz studiju kursa "Jaunie profesionālā sociālā darba izaicinājumi" ietvaros veikto pētījumu (turpmāk – Pētījums), ko veica četras maģistra studiju programmas studentes, lai identificētu problemātiskos terminus un izstrādātu alternatīvas, piemēram, "atbalstoša uzraudzība" termina "pāraudzināšana" vietā un "pamatvecāks" termina "vientuļais vecāks" vietā. Papildus tam rakstā integrēts praktizējoša sociālā darbinieka skatījums, kas atspoguļo pieredzi un izaicinājumus valodas pielāgošanā ikdienas darbā ar ģimenēm un bērniem Siguldas novadā. Šāda pieeja ļauj apvienot teorētisko analīzi ar praktiskiem piemēriem, uzsverot profesionālās valodas modernizācijas nepieciešamību.

Valodas lietošana sociālajā darbā nav tikai terminoloģijas jautājums – tā ir paradigmas maiņa no autoritāras uz horizontālā sadarbībā (ētikas principos) balstītu pieeju, kas veicina labāku komunikāciju ar klientiem un mazina aizspriedumus. Kā liecina mūsu projekta rezultāti, cieņpilnu un profesionāli korektu terminu izvēle ne tikai uzlabo klientu pieredzi, bet arī stiprina sociālā darba profesijas prestižu sabiedrībā. Šis raksts aicina uz turpmāku diskusiju par valodas ietekmi uz profesionālo praksi un piedāvā idejas, kā veicināt pozitīvas pārmaiņas, lai sociālais darbs kļūtu vēl iekļaujošāks un efektīvāks. Mēs ceram, ka šis pētījums noderēs kā pamats pārdomām un rīcībai gan profesionāļu, gan plašākas sabiedrības vidū, lai kopīgi veidotu valodu, kas atspoguļo sociālā darba pamatvērtības – cieņu, taisnīgumu un atbalstu.

Globālās tendences sociālā darba terminoloģijā

Sociālā darba valodas attīstība ir globāla tendence, kas atspoguļo plašāku kustību uz iekļaujošu un cieņpilnu komunikāciju, saskaņojoties ar profesijas pamatvērtībām – sociālo taisnīgumu un cilvēka cieņu. Rietumeiropas valstīs, īpaši Skandināvijā, šī pieeja ir kļuvusi par standartu. Somijā un Zviedrijā stigmatizējošais termins "sociālā riska ģimenes" ir aizstāts ar tādiem apzīmējumiem kā "ģimenes ar kompleksām vajadzībām" (zviedru val. – *Familjer med komplexa behov*) vai "sociāli mazaizsargātas ģimenes" (zviedru val. – *Socialt utsatta familjer*), kas uzsver atbalsta nepieciešamību, nevis negatīvu vērtējumu (Thiersch & Grunwald, 2019).

Vācijā sociālā darba praksē izmanto diferencētus terminus, piemēram, "*Familie mit besonderem Unterstützungsbedarf*" (ģimenes ar īpašām atbalsta vajadzībām), lai aprakstītu ģimenes, kurām nepieciešama palīdzība, un "*Person mit gewalttätigem Verhalten*" (persona ar vardarbīgu uzvedību) vardarbības gadījumos, izvairoties no tādiem tiešiem apzīmējumiem kā "varmāka", kas var pastiprināt stigmatu.

Attiecībā uz jauniešiem, kuriem ir uzvedības problēmas vai sociālās grūtības, vairākas valstis un iniciatīvas ir pārgājušas uz pozitīvākiem un

atbalstošākiem formulējumiem, lai izvairītos no stigmatizācijas. Kanādā, piemēram, Edmontonas un apkārtnes Bērnu un ģimeņu pakalpojumu iniciatīva *"High-Risk Youth Initiative"* (saīsināti – HRYI) apzināti izvairās no tādiem terminiem kā "sociālā riska jaunieši" vai "jaunieši ar uzvedības problēmām". Tā vietā viņi fokusējas uz attiecību veidošanu un jauniešu iesaisti, lietojot neitrālus aprakstus, piemēram, "jaunieši, kuri saņem atbalstu" vai "jaunieši ar sarežģītām vajadzībām", uzsverot viņu potenciālu un nepieciešamību pēc atbalsta, nevis deficītus (Smyth, 2013). Līdzīgi ASV organizācija *"The SPARK Initiative"* apzināti lieto formulējumu *"youth at risk"* (jaunieši riska situācijā) nevis *"at-risk youth"* (riskā jaunieši), lai uzsvērtu, ka "riskā" stāvoklis ir pārejošs apstāklis, nevis jaunieša identitātes daļa. Tādējādi tiek saglabāts fokuss uz jauniešu cilvēciskumu (Fox, 2024).

Vēl viens spilgts piemērs nāk no pētījumiem par jauniešiem ar sociāli sarežģītām vajadzībām. Zinātniskajā literatūrā, piemēram, ASV un Kanādas kontekstā, tiek ierosināts lietot terminu *"youth with socially complex needs"* (jaunieši ar sociāli sarežģītām vajadzībām) tādu apzīmējumu vietā kā *"at-risk"* (riskā) vai *"vulnerable"* (ievainojami), kas balstās uz deficītu pieeju un var veicināt stigmatizāciju. Šis termins akcentē ārējos faktorus un sarežģītās sociālās vides ietekmi, nevis jaunieša personiskās nepilnības, un veicina individuālu, uz stiprajām pusēm balstītu pieeju (Bounds et al., 2020). Šis piemērs rāda, ka valodas maiņa ir apzināts process, kas balstās uz personu vērstas pieejas principiem, lai mazinātu aizspriedumus un veicinātu sadarbību ar klientiem.

Ārpus Eiropas, ASV uzmanība tiek pievērsta arī bilingvālajam sociālajam darbam, lai nodrošinātu kultūras un valodas jutīgumu. Vairākas universitātes ASV piedāvā tālākizglītības programmas vai sociālā darba bakalaura un maģistra programmas bilingvāliem studentiem vai sociālajiem darbiniekiem, lai izglītotu darbam, piemēram, ar spāniski runājošiem klientiem (Bosco-Ruggiero, 2023). Tāpat Latīņamerikāņu izcilības centrs Kalifornijas Bērklīja Sociālās labklājības skolā piedāvā mācības un stipendijas studentiem, kuri strā-

« Valodas modernizācija sociālajā darbā ir nepieciešama, jo tā atspoguļo profesijas vērtības un ietekmē tās prestižu sabiedrībā. »

dā ar bilingvāliem klientiem, uzsverot valodas lomu iekļaujošā praksē (Berkeley Social Welfare, 2018). Šie centieni parāda, ka valodas attīstība sociālajā darbā ietver ne tikai terminoloģijas maiņu, bet arī pielāgošanos dažādām kultūras un lingvistiskajām vajadzībām.

Valoda kā instruments sociālajā darbā: Vitgenšteina "valodas spēļu" koncepcija

Ludvigs Vitgenšteins, viens no 20. gadsimta ietekmīgākajiem filozofiem, ieviesa "valodas spēļu" koncepciju (Wittgenstein, 1953), kas radikāli mainīja izpratni par valodas dabu un nozīmi. Viņš apgalvoja, ka valodas nozīme nav fiksēta vai neatkarīga no konteksta, bet gan atkarīga no tās lietojuma konkrētās sociālajās situācijās. Vitgenšteins uzsvēra, ka valoda ir cieši saistīta ar cilvēku darbībām un "dzīves formām", kas nozīmē, ka vārdi iegūst nozīmi tikai tad, kad tie tiek lietoti noteiktā aktivitātē vai kontekstā. Piemēram, vārds "palīgā" var būt lūgums, pavēle vai izsauciens atkarībā no situācijas, kurā tas tiek izmantots. Šī ideja ir īpaši aktuāla sociālajā darbā, kur valodas lietojums klientu-darbinieku attiecībās var mainīt uztveri un attieksmi. Vitgenšteins norāda, ka valoda nav tikai informācijas nodošanas rīks, bet gan sociāla parādība, kas veido attiecības un realitāti (Grant, 2017). Sociālajā darbā tas nozīmē, ka termini, ko lietojam, piemēram, "riskā ģimene" vai "invalīds", nav neitrāli – tie nes sev līdzi kultūras un sociālās asociācijas, kas var radīt barjeras vai veicināt stigmatu, ja netiek apzināti pārskatīti (Bull, 2023). Vitgenšteina teorija

mudina sociālos darbiniekus pievērst uzmanību valodas kontekstam un apzināties, kā tā ietekmē klienta pieredzi, kā arī veidot komunikāciju, kas atbilst profesijas vērtībām – cieņai un iekļaušanai (Harris, n.d.). Vitgenšteina uzsvars uz valodu kā "darbību" liek domāt, ka, mainot vārdus, mēs mainām arī sociālo realitāti, ko veidojam ar klientiem, tādējādi "jaunvārdi" var kļūt par rīku, lai veicinātu pozitīvas pārmaiņas (Bull, 2023).

Stigma un valoda: empīriskie pierādījumi

Mūsdienu pētījumi apstiprina Vitgenšteina ideju par valodas ietekmi uz sociālajām attiecībām, īpaši attiecībā uz stigmatu. 2021. gada pētījumā, ko publicēja žurnāls *"Neuropsychopharmacology"*, autori Nora Volkova (Nora D. Volkow) un kolēģi analizēja valodas lomu garīgās veselības un atkarību ārstēšanā, secinot, ka stigmatizējošā valoda, piemēram, "atkarīgais" vai "šizofrēniķis", var atturēt cilvēkus no palīdzības meklēšanas un pastiprināt pašstigmatizāciju (Volkow, Gordon, & Koob, 2021).

Statistika ir satraucoša: 2019. gada pētījuma dati liecina, ka ASV 35% cilvēku ar nopietnām garīgās veselības problēmām un gandrīz 90% ar atkarībām nesaņem ārstēšanu, bieži vien stigmatas dēļ. Pētījums piedāvā risinājumu – uz personu vērstu valodu, piemēram, "persona ar atkarību", kas mazina aizspriedumus un veicina cieņpilnu attieksmi. Šie secinājumi ir tieši attiecināmi uz sociālo darbu, kur valodas izvēle ietekmē klientu vēlmi sadarboties un uzticēties profesionāļiem. Turklāt pētījumi rāda, ka valo-

da var ietekmēt pat profesionāļu attieksmi pret klientu – Hārvarda universitātes pētnieki atklāja, ka, aprakstot personu kā "lielu lietotāju", nevis "personu ar lielu lietošanas traucējumiem", profesionāļi biežāk izvēlējas nosodošu pieeju (Volkow et al., 2021). Tas uzsvēr nepieciešamību sociālajā darbā apzināti izvēlēties terminus, kas atbalsta, nevis diskriminē.

Modernizācijas nepieciešamība: valoda kā sociālā taisnīguma instruments

Valodas modernizācija sociālajā darbā ir nepieciešama, jo tā atspoguļo profesijas vērtības un ietekmē tās prestižu sabiedrībā. Starptautiskā pieredze, piemēram, Skandināvijā un Vācijā, kur tiek lietoti termini kā "sociāli mazaizsargātas ģimenes" vai "ģimenes ar īpašām atbalsta vajadzībām", parāda, ka valodas maiņai ir globāla tendence, kas veicina iekļaujošu praksi (Thiersch & Grunwald, 2019). Pētījumi par valodas ietekmi sociālajā darbā uzsvēr, ka tā var kalpot kā instruments sociālajam taisnīgumam, palīdzot klientiem pārformulēt savu dzīves naratīvu pozitīvā veidā un mazinot esošo stigmatu (Bombard, 2024). Vitgenšteina perspektīva šeit ir būtiska – valoda nav tikai atspoguļojums, bet arī instruments, ar ko veidojam sociālo realitāti, un sociālajā darbā tas nozīmē, ka "jaunvārdi" var būt solis ceļā uz taisnīgāku sabiedrību.

Kopumā šis teorētiskais ietvars, apvienojot Vitgenšteina filozofiju ar empīriskiem pētījumiem, uzsvēr, ka valoda sociālajā darbā ir vairāk nekā komunikācijas līdzeklis – tā ir darbība, kas veido attiecības un ietekmē klientu labklājību. "Nevārdu" aizstāšana ar "jaunvārdiem" nav tikai terminoloģijas maiņa, bet gan domāšanas un sociālās paradigmas maiņa, kas atbilst sociālā darba ētiskajiem principiem un veicina cieņpilnu, iekļaujošu praksi. Vitgenšteina idejas par valodas sociālo dabu un kontekstuālo nozīmi sniedz pamatu apzinātam valodas lietojumam, lai uzlabotu profesionālo komunikāciju un mazinātu stigmatu, kā to apstiprina mūsdienu pētījumi.

Paradigmas maiņa

Paradigmas maiņa sociālajā darbā nozīmē pāreju no autoritāras, uz kontroli un sodu balstītas pieejas uz tādu praksi, kur priekšplānā izvirzās cilvēka resursu attīstība, spēcīnāšana un cieņpilna attieksme. Piedāvātie jaunvārdi, piemēram, "iespējošana", "stiprināšana", "rīcībmaiņa" un "atbalstoša uzraudzība", uzskatāmi atspoguļo šo pārmaiņu būtību: tie vairs neakcentē trūkumus vai nepieciešamību "pāraudzināt", bet gan uzsver klienta potenciālu, spējas un attīstības iespējas. Šāda terminoloģijas maiņa ir cieši saistīta ar mūsdienu sociālā darba paradigmām – pozitīvismu un konstruktīvismu.

Jaunie termini palīdzētu mainīt profesionālo domāšanu un veicinātu attiecību veidošanu ar klientiem kā līdzvērtīgiem partneriem, nevis pakļautajiem vai "labojamiem" indivīdiem. Šī valodas transformācija palīdz gan mazināt stigmatizāciju, gan stiprināt klientu pašvērtējumu un līdzdalību lēmumu pieņemšanā. Tādējādi jaunvārdu ieviešana nav tikai formāla valodas maiņa, bet būtisks solis sociālā darba attīstībā, kas atspoguļo virzību uz attīstību, uz humānu un sadarbībā balstītu profesionālo praksi.

Rietumeiropas, Kanādas un ASV pieredze piedāvā vērtīgas mācības Latvijai, kur sociālā darba valodas modernizācija vēl ir attīstības stadijā. Skandināvijas un Vācijas piemēri rāda, ka terminoloģijas maiņa, orientējoties uz personu vērstu valodu, var uzlabot klientu uzticēšanos un sadarbību. Tas ir būtiski arī Latvijas kontekstā, kur vēsturiski iesakņojušies dažādi "nevārdi", piemēram, "invalids", un joprojām tiek plaši lietoti gan dokumentācijā, gan organizāciju nosaukumos. Ārvalstu pieredze ar personu vērstu terminoloģiju var kalpot par iedvesmu Latvijai, lai attīstītu tādas pieejas, kas uzsver atbalsta un pozitīvas attīstības aspektus, nevis riskus vai problēmas – piemēram, "jaunietis ar atbalsta vajadzībām", nevis "problemātisks jaunietis" vai "ģimene, kas saņem atbalstu", nevis "disfunkcionāla ģimene". ASV bilingvālās pieejas pieredze liek domāt par nepieciešamību apmācīt sociālos darbiniekus darbam ar dažādām valodu grupām. Turklāt Eiropas Padomes 2024. gada vadlīnijas par iekļaujošas valodas lietošanu, kas

aicina pārskatīt diskriminējošus, seksistiskus un stereotipiskus terminus, var kalpot kā pamats plašākai valodas reformai sociālajā darbā Latvijā (*Council of Europe*, 2024). Šīs vadlīnijas par iekļaujošu valodu apstiprina mūsu projekta pamatprincipus – pāreju no stigmatizējošiem terminiem uz personu vērstiem aprakstiem. Piemēram, mūsu piedāvātie termini kā "atbalstoša uzraudzība", nevis "pāraudzināšana" vai "pamatvecāks", nevis "vientuļais vecāks" atspoguļo līdzīgu pieeju kā starptautiskie standarti, kas aicina uz pozitīvu, nenosodošu terminoloģiju.

Pētījuma metodoloģija un secinājumi

Pētījumā tika izmantota jaukta pētījuma stratēģija. Pētījums sākās ar literatūras analīzi, kuras gaitā tika identificēti vēsturiski iesakņojušies un potenciāli stigmatizējoši termini ("nevārdi") sociālā darba praksē. Balstoties uz šīs analīzes rezultātiem, tika izstrādāts piedāvājamo jaunvārdu saraksts, kura izstrādes procesā Pētījuma autori aktīvi iesaistīja gan darba kolēģus un kursa biedrus, gan nozares speciālistus, organizējot konsultācijas un diskusijas par piemērotākajiem aizstājējvārdiem sociālā darba praksē. Turpinājumā tika izstrādāta aptaujas anketa, kuru adresēja sociālajiem darbiniekiem un organizācijām, lai iegūtu plašāku priekšstatu par esošās terminoloģijas ietekmi un alternatīvu terminu nepieciešamību. Tajā bija iekļauti izveidotie "jaunvārdi", respondenti varēja izvērtēt to lietderību un nepieciešamības gadījumā piedāvāt arī savus alternatīvos variantus. Pētījuma veikšanai, izmantojot internetā publiski pieejamo kontaktinformāciju, mērķtiecīgi tika atlasīti 290 sociālie darbinieki un sociālās jomas pārstāvji no dažādām valsts, pašvaldību un nevalstiskajām organizācijām, uz kuru e-pasta adresēm tika nosūtīti uzaicinājumi ar lūgumu piedalīties aptaujā. No tiem atsaucās un aptauju aizpildīja 177 respondenti. Papildus tika veiktas daļēji strukturētas intervijas ar latviešu valodas un literatūras pedagogiem kā valodas speciālistiem un sociālajiem darbiniekiem, lai padziļināti izprastu profesionāļu skatījumu uz valodas nozīmi ikdienas praksē.

Biežāk norādītie “nevārdi” un to alternatīvas

“Invalids”

Šis termins joprojām ir plaši lietots daudzu organizāciju nosaukumos, taču aptaujas rezultāti rāda, ka lielākā daļa respondentu to uzskata par novecojušu un stigmatizējošu. Alternatīvi piedāvātie termini ir “cilvēks ar īpašām vajadzībām”, “persona ar invaliditāti”, “līdzcilvēks”, “atbalstāmpersona”. Šie jaunvārdi uzsver cilvēka cieņu un atbalstu, nevis norāda uz ierobežojumiem.

“Riska ģimene”, “nelabvēlīga ģimene”, “disfunkcionāla ģimene”

Šie termini bieži tiek lietoti, lai apzīmētu ģimenes ar sociālās funkcionēšanas grūtībām, taču tie var veicināt stigmatizāciju un negatīvas asociācijas. Saskaņā ar Eiropas Padomes vadlīnijām par iekļaujošu valodu ieteicamas alternatīvas ir **“ģimene ar īpašām atbalsta vajadzībām”**, **“ģimene, kas saņem intensīvu atbalstu”** vai **“ģimene ar sarežģītām vajadzībām”**, kas uzsver nepieciešamību pēc atbalsta un pakalpojumiem, nevis problēmu vai risku.

“Vientuļais vecāks”, “nepilna ģimene”

Šie termini var būt stigmatizējoši un neatbilst mūsdienīgai uz cilvēku vērībai. Alternatīvas ir “viena vecāka ģimene”, “pamatvecāks”, “solo ģimene”, “mono ģimene”. Šādi apzīmējumi uzsver ģimenes daudzveidību un katra vecāka nozīmi, nevis norāda uz trūkumiem.

“Pāraudzināšana”, “labošana”, “korekcija”

Šie termini uzsver sodu un kontroli, nevis atbalstu un spēcīgāšanu. Alternatīvas ir “atbalstoša uzraudzība”, “mentorēšana”, “stiprināšana”, “iespējošana”, kas uzsver pozitīvu, atbalstošu pieeju.

Piedāvātie “jaunvārdi” un respondentu atsauksmes

Pamatojoties uz aptaujā iegūtajiem rezultātiem, tika apkopoti populārākie jaunvārdi, kurus respondenti atzina par veiksmīgām alternatīvām esošajiem “nevārdiem”.

Galvenie jaunvārdi un to izvēle

“Iespējošana” – šis termins tika bieži izvēlēts, lai aizstātu “pāraudzināšanu”, jo tas uzsver personas potenciālu un spēju attīstību, nevis kontroli vai sodu.

“Stiprināšana” – respondenti atzina šo vārdu par labu, jo tas fokusējas uz resursu un spēju palielināšanu, radot pozitīvu, uz atbalstu vērstu nozīmi.

“Rīcībmaiņa” – šis jaunvārds norāda uz uzvedības izmaiņu procesu, atspoguļojot pārmaiņas un attīstību, nevis sodu.

“Atbalstoša uzraudzība” – termins, kas līdzsvaro atbalsta un uzraudzības aspektus, tika novērtēts kā piemērots un cieņpilns.

“Dalībnieks”, “līdzdalībnieks” – vārda “klients” vietā, lai uzsvērtu līdzvērtīgu dalību sociālajos procesos.

Kā redzams tālāk, aptaujas rezultāti parāda arī tādus jaunvārdus, kas sākumā var šķist neparasti, taču, pēc autoru domām, tas veicina diskusiju un palīdz izvēlēties vispiemērotākos terminus.

“Vienvecāks”, “soloģimene”, “pamatvecāks” – šie vārdi tika atzīti par veiksmīgākām alternatīvām nekā “vientuļais vecāks” vai “nepilna ģimene”, jo tie uzsver ģimenes struktūras daudzveidību, nevis trūkumu.

“Rūpīgīmene”, “rūpīmene”, “maiņģīmene”

– šie jaunvārdi tika izvēlēti “riska ģimenes” vai “nelabvēlīgas ģimenes” vietā, jo tie uzsver rūpes, atbalstu un pārmaiņu iespējas.

Aptaujas rezultāti liecina, ka vislielāko atbalstu guva tie jaunvārdi, kas:

- uzsver personas iespējas, spējas un resursus,
- veicina cieņpilnu, iekļaujošu attieksmi,
- precīzi atspoguļo mūsdienu sociālā darba vērtības.

Pētījuma gaitā izveidotie un respondentu atbalstītie jaunvārdi demonstrē virzību no autoritāras, stigmatizējošas terminoloģijas uz pozitīvu, attīstošu un personību spēcinošu profesionālo valodu. Šī pieeja ne tikai atbilst starptautiskām tendencēm, bet arī uzlabo komunikāciju ar klientiem un paaugstina sociālā darba profesijas prestižu.

Šajā rakstā tiek prezentēti daži diskusiju rosinošākie varianti no aptaujas rezultātu apkopojuma. Šie termini autoru ieskatā vislabāk raksturo iespējamās terminoloģijas attīstības virzienus. Daļu no tiem ierosināja aptaujas respondenti, savukārt citi radās diskusiju gaitā, izvērtējot piemērotākos apzīmējumus.

Praktizējoša speciālista viedoklis valodas lietojumā

Šajā sadaļā iepazīstinām ar Kristīnes Kraules, Siguldas novada pašvaldības Sociālā dienesta Ģimenes atbalsta nodaļas vecākās sociālās darbinieces, perspektīvu. Viņas pieredze darbā ar ģimenēm un bērniem sniedz praktisku skatījumu uz valodas lietojumu ikdienas profesionālajās mijiedarbībās. Paralēli darbam pašvaldībā Kristīne Kraule kā mācītbspēks piedalās Labklājības ministrijas un ESF+ līdzfinansētajā projektā “Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība”, vadot metodikas “Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem” mācību programmu, kas fokusējas uz vienotas profesionālās terminoloģijas un ētisko standartu ieviešanu.

Kristīne Kraule: “Ieviešot praksē metodikas

principus, mainījās arī mana profesionālā valoda – gan sarunās ar kolēģiem un sadarbības partneriem, gan komunikācijā ar klientiem. Sociālā darba profesionālajā valodā bieži sastopamie termini ir aizgūti no citām zinātņu nozarēm. Piemēram, sociālie dienesti iepriekš izmantoja tādus dokumentu nosaukumus kā “Sarunu protokols”, “Apsekošanas akts” vai “Jaunieša korekcijas lieta”, kas vairāk atgādina uzraudzības un kontroles iestāžu (piemēram, bāriņtiesas vai probācijas dienesta) terminoloģiju.

Šobrīd savā praksē izmantoju citus formulējumus – piemēram, “sarunas apraksts”, “sadzīves apstākļu izvērtējums” vai “sociālais darbs dzīvesvietā”. Tā vietā, lai dotos “apsekot klientu”, es veicu “mājas vizīti” vai “klienta apmeklējumu dzīvesvietā”. Arī “Jaunieša korekcijas lietas” ir aizstātas ar “Jaunieša atbalsta lietām”.

Lietojot terminus, izvairos no stigmatizējošiem vispārinājumiem, piemēram, “riskā ģimene” vai “disfunkcionāla ģimene”. Priekšroku dodu precīzākam un cilvēku cenošākam formulējumam – piemēram, “ģimene ar multiplām problēmām, kur vecākiem ir grūtības nodrošināt bērnu aprūpi”.

Iepriekš izmantoju “Rehabilitācijas plānu”, ko bieži sagatavoju viena pati, bez klienta līdzdalības. Šodien, pamatojoties uz mācībās apgūto, es kopā ar ģimeni izstrādāju “Sadarbības plānu”, kas atspoguļo līdzvērtīgas attiecības starp sociālo darbinieku un klientu. Uzdevumi tajā tiek izstrādāti kopīgi, nevis uzspiesti no augšas.

Tāpat izvairos no profesionālā žargona jeb “nevārdiem” – piemēram, “vardarbīgs”, “invalids”, “atkarīgais”. Tā vietā izmantoju aprakstošas frāzes, piemēram, “vecākam novērotas akūta stresa pazīmes” vai “vērojamas vardarbības pazīmes”. Valodai dokumentos jābūt objektīvai, faktos balstītai un profesionālai.

Izvairīšanās no vērtējošiem izteikumiem ļauj saglabāt cieņpilnu attieksmi pret klientu. Piemēram, “nespēj parūpēties par bērnu” vai “viņai bērns neinteresē” vietā precīzāk būtu teikt – “vecākam ir grūtības nodrošināt bērna aprūpi”.

Pārdomas raisīja arī tādas frāzes kā “ģimene ir sociālā dienesta redzeslokā” – tādējādi tiek

radīts uzraudzības iespaids. Tā vietā lietoju – “ar ģimeni ir uzsākta sadarbība” vai “sadarbība nenotiek”. Līdzīgi arī apgalvojums “klients nesadarbojas” būtu jāizvērtē, lai izvairītos no vērtējoša toņa.

Vārds “problēmas” tiek aizstāts ar “izaicinājumi” vai “grūtības”, piemēram, “jaunietis ar mentālās veselības grūtībām”.

Komunicējot ar kolēģiem, novēroju, ka sociālie darbinieki apzinās sociālā darba vērtības – cieņu pret katru cilvēku, sociālo taisnīgumu un klienta pašnoteikšanās tiesības. Valoda sociālajā darbā nav tikai informācijas nodošanas līdzeklis – tā ir arī attiecību veidošanas un uzticības stiprināšanas instruments. Taču praksē vēl aizvien mēdz gadīties situācijas, kurās šie principi tiek aizmirsti vai pārkāpti.”

Kristīnes Kraules pieredze cieši sasaucas ar mūsu mācību projekta rezultātiem, apstiprinot “jaunvārdu” nepieciešamību un to ietekmi stigmatizācijas mazināšanā un profesionālās prakses uzlabošanā. Viņas praktiskie piemēri, piemēram, pāreja no “riska ģimenes” uz “ģimeni ar multiple problēmām” vai no “rehabilitācijas plāna” uz “sadarbības plānu”, atbilst Pētījuma gaitā piedāvātajiem termiņiem, piemēram, “atbalstoša uzraudzība” un “pamatvecāks”, kas atspoguļo paradigmas maiņu uz resursu attīstībā balstītu pieeju. Kristīnes Kraules novērojumi par valodas ietekmi uz uzticēšanos un sadarbību ar klientiem apstiprina mūsu secinājumus, ka cieņpilna valoda stiprina sociālā darba profesijas prestižu sabiedrībā.

Ieteikumi valodas pilnveidei sociālajā darbā

Vispirms būtu lieliski sākt ar mācībām – **studiju programmās iekļaujot jaunos, iekļaujošos terminus**, lai topošie sociālie darbinieki apgūtu mūsdienīgu terminoloģiju. Parāļēli **arī esošajiem lektoriem un praktiķiem** būtu nepieciešama aktīva diskusija par valodas modernizāciju.

Šajās diskusijās varētu aplūkot, kā valoda ietekmē klientu pašsajūtu attiecības, kā arī izvērtēt, **kuri no piedāvātajiem jaunvārdiem ir dzīvotspējīgi praksē, bet kuri vēl ekspe-**

« Valoda sociālajā darbā nav tikai informācijas nodošanas līdzeklis – tas ir arī attiecību veidošanas un uzticības stiprināšanas instruments. »

rimentāli. Piemēram, vai “atbalstošas uzraudzības” lietošana “pāraudzināšanas” vietā vai “pamatvecāka” termina ieviešana “vientulā vecāka” vietā tiešām uzlabo komunikāciju, vai arī nepieciešami citi risinājumi. Arī šis raksts kalpo kā pamats plašākai diskusijai par to, kā veidot valodu atbilstoši mūsdienu izpratnei, atzīstot, ka ne visi piedāvātie termiņi uzreiz kļūst par standartiem – daži var skanēt neparasti vai pat jocīgi, un tas ir normāls eksperimentēšanas process.

Tālāk būtu vērts kopīgi pārskatīt dokumentus un veidlapas, lai nomainītu novecojušus vai vērtējošus vārdus pret tādiem, kas respektē klientu. Šim darbam varētu pulcēt nelielas grupas, kurās sociālie darbinieki un valodas speciālisti kopā domā par labākajiem risinājumiem, ņemot vērā, piemēram, Skandināvijas pieredzi ar tādu terminu kā “sociāli mazaizsargātas ģimenes”.

Svarīgi ir arī pievērst uzmanību ikdienas sarunām, vispirms ieviešot vienkāršus, saprotamus vārdus neformālajā komunikācijā. Piemēram, “riskā ģimenes” vietā teikt “ģimene ar vairākām grūtībām” – tas uzreiz rada citu sajūtu, izpaušmi. Šāda pieeja palīdz veidot uzticēšanos klientiem un kolēģiem, padarot valodu tuvāku un empātiskāku.

Visbeidzot, būtu vērtīgi uzturēt atvērtu sarunu ar sociālajiem darbiniekiem, klientiem un organizācijām, lai valoda pielāgotos reālajām vajadzībām un neradītu pretestību. Kopīgi veidojot šos terminus, mēs varam panākt, ka valoda kļūst par tiltu, kas stiprina gan klientu labklājību, gan sociālā darba vērtību sabiedrībā.

Izmantotie avoti

1. Berkeley Social Welfare. (2018, January 25). Latinx Center of Excellence honors stipend recipients. Berkeley Social Welfare. Izgūts no: <https://socialwelfare.berkeley.edu/news/latinx-center-excellence-honors-stipend-recipients>
2. Bombard, J. (2024). The power of language in the helping profession: A review of current literature and proposed application to the field of social work (Patrick Leahy Honors College Senior Thesis No. 611). UVM ScholarWorks. Izgūts no: <https://scholarworks.uvm.edu/hcoltheses/611>
3. Bosco-Ruggiero, S. (2023, February 15). The need for bilingual social workers. MSW Online. Izgūts no: <https://mastersinsocialworkonline.org/resources/bilingual/>
4. Bounds, D. T., Winiarski, D. A., Otwell, C. H., Tobin, V., Glover, A. C., & Melendez, A. (2020). Considerations for working with youth with socially complex needs. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 33(3), 209–220. <https://doi.org/10.1111/jcap.12288>
5. Bull, G. (2023). Language and power in social work: A fresh perspective from the philosophy of Ludwig Wittgenstein. *Shorts Media*. Izgūts no <https://www.shortsmedia.org/2023/02/09/language-and-power-in-social-work-a-fresh-perspective-from-the-philosophy-of-ludwig-wittgenstein/>
6. Council of Europe. (2024). Guidelines for the use of language as a driver of inclusivity. Council of Europe. Izgūts no: <https://rm.coe.int/guidelines-for-the-use-of-language-as-a-driver-of-inclusivity/1680aec235>
7. Fox, S. (2024, June 10). Understanding and supporting youth at-risk. Spark Curriculum. Pieejams: <https://sparkcurriculum.org/at-risk-youth-understanding-help/>
8. Gonyer, M. E. (2021). The language of social workers: Narratives of social justice from the field (Doctoral dissertation, University of St. Thomas). Izgūts no: https://researchonline.stthomas.edu/view/pdfCoverPage?instCode=01CLIC_STTHOMAS&filePid=13439814520003691&download=true
9. Grant, S. (2017). How playing Wittgensteinian language-games can set us free. *Aeon*. Pieejams: <https://aeon.co/ideas/how-playing-wittgensteinian-language-games-can-set-us-free>
10. Harris, D. (n.d.). Wittgenstein's language games. Insert Philosophy Here. Izgūts no <https://insertphilosophyhere.com/wittgensteins-language-games/>
11. Indiana Family and Social Services Administration. (n.d.). Stigma addiction language guide (Version 3). Indiana Recovery Network. Izgūts no <https://www.in.gov/recovery/files/Stigma-AddictionLanguageGuide-v3.pdf>
12. Roga-Vailza, V. (2022). Profesjonālie nevārdi sociālajā darbā. *Sociālais Darbs Latvijā*, 2, 9–15. Labklājības ministrija. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/20912/download?attachment>
13. Smyth, P. (2013, November/December). A different approach to high-risk youths. *Social Work Today*, 13(6), 10. Pieejams: <https://www.socialworktoday.com/archive/111113p10.shtml>
14. Thiersch, H., & Grunwald, K. (2019). *Lebensweltorientierte Soziale Arbeit*. Beltz Juventa.
15. Volkow, N. D., Gordon, J. A., & Koob, G. F. (2021). Choosing appropriate language to reduce the stigma around mental illness and substance use disorders. *Neuropsychopharmacology*, 46(13), 2230–2232. Pieejams: <https://doi.org/10.1038/s41386-021-01069-4>
16. Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical investigations (Philosophische Untersuchungen)*; G. E. M. Anscombe, Trans.). Macmillan.

Sociālā darba specifika skolā: iespējas un izaicinājumi

Mārtiņš Moors

Rīgas Stradiņa universitātes lektors

Valērija Obozna

Rīgas Stradiņa universitātes bakalaura programmas "Sociālais darbs" absolvente

Izglītības iestāde ir vide, kurā skolēni pavada nozīmīgu savas dzīves daļu, līdz ar to skolai ir būtiska loma bērnu un jauniešu attīstībā, socializācijā un labklājībā. Tomēr skolās gan Latvijā, gan citur pasaulē aizvien biežāk tiek novērotas sociālās problēmas – emocionālās un uzvedības grūtības, ģimenes atbalsta trūkums, vardarbība, atkarības, sociālā nevienlīdzība, bērnu tiesību pārkāpumi un citas situācijas, kas prasa profesionālu starpdisciplināru iejaukšanos (Izglītības un zinātnes ministrija, 2023; *U.S. Department of Education*, 2021). Atbalsta sniegšanas funkciju šādās un citās problēmsituācijās tradicionāli skolās Latvijā ir pildījis sociālais pedagogs, tomēr šobrīd valstī vairs netiek īstenotas studiju programmas, kas sagatavo sociālos pedagogus. 2017. gadā Izglītības un zinātnes ministrija informatīvajā ziņojumā rosināja pārorientēt sociālo pedagogu studiju programmas uz sociālo darbinieku sagatavošanu darbam skolā, jo sociālie pedagogi neveic pedagoģisko darbību, bet to funkcijas vairāk atbilst sociālajam darbam ar bērniem, jauniešiem un ģimenēm. Šī ziņojuma darba grupa aicināja Labklājības ministriju tikties ar augstskolām un profesionālajām organizācijām un izvērtēt studiju programmu profila

maiņas lietderību. Pret šo ieceru iebilda Latvijas Izglītības darbinieku arodbiedrība un Pašvaldību savienība, uzsverot, ka sociālie pedagogi skolās ir nepieciešami un ka viņu profesija būtiski atšķiras no sociālā darbinieka profesijas (Izglītības un zinātnes ministrija, 2017). Līdzīgu viedokli izsaka arī Dr. paed. Vita Roga-Vailza, uzsverot, ka sociālais darbs un sociālā pedagoģija ir cieši saistītas, taču tās ir atšķirīgas profesijas, kurām jāgatavo speciālisti atsevišķi (Roga-Vailza, 2018). Tomēr arī Pārresoru koordinācijas centrs 2019. gada ziņojumā pievienojas Izglītības ministrijas viedoklim, ka sociālie pedagogi skolās veic atbalsta, nevis pedagoģiskās funkcijas, kas vairāk atbilst sociālajam darbam ar bērniem un jauniešiem (Pārresoru koordinācijas centrs, 2019).

Publiski paustais praktiķu viedoklis nav tik strikts. Piemēram, 2018. gadā Madonas novada Izglītības pārvaldes vadītāja Solvita Seržāne puda, ka nav svarīgi, kas uzņemas sociālā pedagoga funkcijas, tomēr tās kādam noteikti esot jāpilda (Orupe, 2018), bet Ventspilī skolu sociālie pedagogi ir pašvaldības sociālā dienesta darbinieki (Stokenberga, 2021).

Iepriekš minētais norāda, ka pastāv dažādas, pat pretējas nostājas par sociālā pedagoga un sociālā darbinieka darba būtību un vietu izglītības sistēmā. Pamatojoties uz iepriekš minēto, Valērijas Oboznas bakalaura darba ietvaros (Obozna, 2025) tika izvēlēta tēma par sociālā darba specifiku skolā. Bakalaura darba vadītājs Mārtiņš Moors, aizstāvēts 2025. gadā. Pētījuma mērķis bija noskaidrot sociālā darba specifiku skolas vidē, analizējot sociālā pedagoga profesijas un amata uzdevumus un salīdzinot tos ar sociālā darba teorētiskajām nostādnēm un sociālā darbinieka profesijas standartu, lai precizētu sociālā darba lomu izglītības iestādē. Empīriskā pētījuma ietvaros tika analizēta sociālā pedagoga uzdevumu faktiskā izpilde vairākās Rīgas vispārējās izglītības skolās, kā arī šo uzdevumu līdzības un atšķirības salīdzinājumā ar sociālā darbinieka profesionālajiem uzdevumiem, balstoties uz intervijām ar skolu vadību un sociālajiem pedagogiem un sociālo pedagogu darba pārskatu analīzi.

Sociālā pedagoga profesijas izveide Latvijā

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvijā 1990. gadu sākumā tika strauji veidota sociālā darba sistēma un izglītība. 1991. gada nogalē darbību sāka pirmā sociālā darba studiju programma sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolā "Attīstība". Sociālais pedagogs kā atsevišķa profesionāla kvalifikācija oficiāli parādījās vēlāk, kad Izglītības un zinātnes ministrija 2003. gadā izstrādāja sociālā pedagoga profesijas standartu, kurā definēja šīs profesijas uzdevumus un lomu (Izglītības un zinātnes ministrija, 2003). Saskaņā ar profesionālo standartu sociālais pedagogs skolā nodrošina nepieciešamos apstākļus bērnu un jauniešu tiesību aizsardzībai un socializācijai, pārstāv bērna intereses un sniedz atbalstu sarežģītu situāciju risināšanā, kas var izpausties kā uzvedības problēmas, mācību kavējumi, konflikti u.tml. Sociālais pedagogs ir viens no atbalsta personāla pārstāvjiem skolās līdzās psihologiem, speciālajiem pedagogiem un karjeras konsultantiem. 2000. gadu pirmajā desmitgadē daudzas Latvijas skolas, īpaši lielajās pilsētās, sāka ieviest

« Sociālais pedagogs ir viens no atbalsta personāla pārstāvjiem skolās līdzās psihologiem, speciālajiem pedagogiem un karjeras konsultantiem. »

sociālā pedagoga amatu. Izglītības un zinātnes ministrijas dati liecina, ka 2010./2011. mācību gadā vispārizglītojošajās dienās skolās Latvijā strādāja 285 sociālie pedagogi, no kuriem lielākā daļa – Rīgā. Tomēr lauku reģionos šādu speciālistu bieži trūka. Tas atklāja būtisku problēmu – valsts nebija nodrošinājusi vienotu un ilgtspējīgu finansēšanas mehānismu sociālo pedagogu amata vietu nodrošināšanai visā valstī. Lēmums par šo speciālistu algošanu bija atkarīgs no pašvaldību budžetiem, un tikai finansiāli spēcīgākās pašvaldības, piemēram, galvaspilsēta, varēja nodrošināt sociālo pedagogu klātbūtni skolās, kamēr citviet tas nebija iespējams (Lielbārde, 2012).

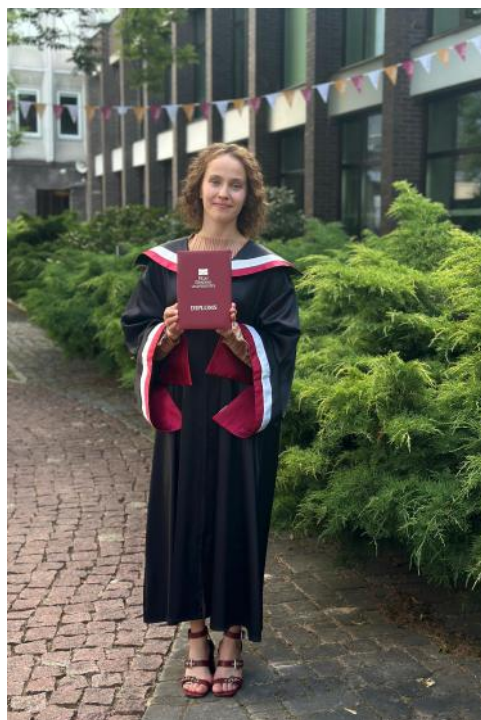
Šajā rakstā autori vairāk neizvērsīs sociālās pedagoģijas vēsturiskās attīstības raksturojumu, jo to savā rakstā jau ir paveikusi Dr. paed. Vita Roga-Vailza, kura arī atzīst, ka sociālās pedagoģijas jēdziena saturs vēsturiski pārkļāvās ar sociālā darba un labdarības darbības lauku (Roga-Vailza, 2018). Tālāk autori raksturo sociālā darba skolā vēsturisko attīstību un teorētiskās nostādnas.

Sociālā darba skolā pirmsākumi un būtība

Ja sociālā pedagoģija sāka veidoties 19. gadsimtā Eiropā, reaģējot uz sabiedrības sociālajām vajadzībām un rūpēm par bērnu un jaunatnes audzināšanu ārpus ģimenes, vajadzību pēc izglītojošā darba un palīdzības trūcīgajiem, tad sociālais darbs skolā sākās 20. gadsimta pirmajā desmitgadē ASV, kad radās nepieciešamība risināt skolēnu sociālās problēmas un mazināt

plaisu starp skolu un ģimeni. 1906. gadā ASV vairākās pilsētās neatkarīgi citai no citas sāka strādāt tā sauktie "apmeklējošie skolotāji" (angļu val. – *visiting teachers*). Skolotāji, kuri uzsāka šo kustību, ņemot vērā bērnu grūtības skolā, faktiski bija pirmie skolu sociālie darbinieki. Viņi devās pie skolēnu ģimenēm, lai uzlabotu sadarbību ar vecākiem un noskaidrotu cēloņus grūtībām, kas traucēja bērna sekmēm, uzsvēra izglītības vērtību vecākiem un informēja skolu par sociālajiem apstākļiem ģimenē, kas ietekmēja bērna uzvedību un mācīšanos (Stalneck, 2022). Šajā laikā "skolu sociālie darbinieki" cita starpā bija pazīstami arī kā konsultanti ar skolu saistītos jautājumos, kā arī mājas apmeklējumu veicēji. 1945. gadā ASV veiktā aptaujā tika identificēti 50 dažādi nosaukumi, ko izmantoja, lai apzīmētu sociālos darbiniekus skolās (Shaffer & Fisher, 2016). Dažādie veidi, kā apzīmēt darbiniekus, kas veica šo darbu, liecina par daudzveidīgajām lomām un uzdevumiem, ko bija nepieciešams veikt atbilstoši prakses vietai, skolēna vajadzībām un risināmai problēmai.

Sociālais darbs skolā ir profesionāla darbība, kas orientēta uz skolēna sociālās funkcionēšanas

uzlabošanu, atbalstot viņa attīstību, labklājību un iekļaušanos gan izglītības iestādē, gan plašākā sabiedrībā. Tas ietver gan tiešu darbu ar skolēnu un viņa ģimeni, gan netiešus pasākumus – konsultācijas pedagogiem, starpinstitucionālu sadarbību un interešu aizstāvību sociālās politikas veidošanas procesos. Sociālā darba specifiku skolā veido problēmas, ar kurām skolēni saskaras izglītības ieguves laikā. Skola ir viena no tām vidēm, kurā skolēni saskaras ar dažādiem riskiem un līdz ar to arī problēmām, kas traucē izglītības ieguvu, ietekmē viņu sociālo funkcionēšanu un rada risku sociālai atstumtībai (Openshaw, 2007).

Sociālā darba vēsturiskā attīstība skolā liecina par pieaugošu nepieciešamību pēc profesionāla atbalsta izglītības vidē, īpaši situācijās, kad bērns saskaras ar emocionāliem, uzvedības vai sociāliem riskiem. Vēsturiski 20. gadsimta sākumā sākotnēji viens no galvenajiem skolas sociālā darbinieka uzdevumiem bija palīdzēt skolotājiem izprast, kā konkrēti apkaimes un sociālie apstākļi, piemēram, nabadzība, slikta veselība un bērnu darba ekspluatācija, ietekmē skolas apmeklējumu. Vēlāk ap 1940. un 1950. gadiem notika fokusa maiņa no sociālajiem apstākļiem vairāk uz klīnisko praksi, savukārt 1980. un 1990. gados palielinājās tādas risināmās problēmas kā mācīšanās grūtības un uzvedības traucējumi. Sociālā darba skolā mērķis vienmēr ir bijis palīdzēt bērniem, viņu ģimenēm un skolas personālam veicināt akadēmiskos un sociālos rezultātus (Dupper, 2003), identificējot šķēršļus mācību procesa īstenošanai, nodrošinot konsultēšanu un savienojot ģimenes ar kopienas resursiem. Mūsdienās parādās tendence veidot skolas sadarbību ar vietējo kopienu, sociālajam darbiniekam kalpojot kā "vienojošajam faktoram" koprades risinājumos, lai bērniem un ģimenēm nepieciešamie pakalpojumi tiktu nodrošināti skolā vai tuvu skolai (Allen-Meares, 2015). Tādējādi var teikt, ka sociālais darbs skolā balstās uz holistisku pieeju – tajā tiek integrēti preventīvie, atbalsta un intervences pasākumi. Sociālā darba skolā specifika iezīmē trīs galvenās dimensijas: darbs ar skolēnu un viņa ģimeni, darbs ar skolas personālu un starpinstitucionālā sadarbība.

Sociālās pedagoģijas un sociālā darba skolā kopīgais un atšķirīgais

Lai gan teorētiski sociālā pedagoģija un sociālais darbs ir atšķirīgas disciplīnas, praksē tās lielā mērā pārklājas, īpaši attiecībā uz mērķi – palīdzēt bērnam pilnvērtīgi attīstīties, iekļauties skolā un sabiedrībā. Galvenā sociālās pedagoģijas un sociālā darba idejiskā atšķirība meklējama relatīvajās prioritātēs – sociālajā pedagoģijā uzsvars likts uz trīs pieejām: 1) emancipētā pieeja – audzināšana un izglītošana sociālajā kontekstā; 2) uz vidi orientētā pieeja, lai radītu telpu bērnu un jauniešu pašsocializācijai; 3) uz individu orientētā pieeja, lai risinātu sociālās kompetences grūtības. Savukārt sociālais darbs fokusējas uz sociālo problēmu risināšanu un palīdzību indivīdam vai grupai. Sociālais pedagogs tradicionāli tiek uzskatīts kā speciālists, kurš strādā ar bērnu (vai citu mērķgrupu) socializāciju, vērtību un uzvedības veidošanu, preventīvi novēršot iespējamās novirzes un sekmējot personības vispusīgu attīstību. Piemēram, skolā sociālpedagoģiskā darbība ietver skolēnu sociālo prasmju izkopšanu, bērnu tiesību aizstāvēšanu, konfliktu risināšanas prasmju mācīšanu, pozitīvu uzvedības modeļu veidošanu un sistemātisku skolēnu vajadzību izpēti, lai sniegtu atbalstu viņu sekmīgai socializācijai. Sociālais pedagogs pievēršas arī darbam ar grupām (Plaude, 2003) – sadarbojas ar klasi, iesaista vecākus audzināšanas procesā, organizē preventīvus pasākumus visai skolai (piemēram, lekcijas par atkarībām, mobinga novēršanas programmas). Tādējādi sociālā pedagoģija pēc būtības ir pedagoģiska pieeja sociālām un individuālām problēmām – tā balstās uz pārliecību, ka pozitīva audzināšana un izglītošana var novērst daudzas problēmsituācijas.

Savukārt sociālais darbs skolā drīzāk koncentrējas uz individuālo gadījumu risināšanu un sociālo pakalpojumu sniegšanu, kas palīdz bērnam pārvarēt konkrētas grūtības. Skolu sociālais darbinieks tiešā veidā strādā ar riska situācijās esošiem skolēniem – piemēram, bērniem, kuri cieš no vecāku pienākumu nepienācīgas pildīšanas vai vardarbības, kuriem ir uzvedības traucējumi, mācīšanās grūtības sociālu faktoru dēļ, emocio-

« Savukārt sociālais darbs skolā drīzāk koncentrējas uz individuālo gadījumu risināšanu un sociālo pakalpojumu sniegšanu, kas palīdz bērnam pārvarēt konkrētas grūtības. »

nālas problēmas vai konflikti ar likumu. Sociālais darbinieks veic psihosociālo novērtējumu, konsultē skolēnu un viņa ģimeni, izstrādā atbalsta plānu un koordinē palīdzību (iesaistot citu institūciju speciālistus pēc nepieciešamības). No konceptuālā viedokļa sociālajam darbam raksturīga ekosistēmiskā perspektīva (Openshaw, 2007) – tiek aplūkots, kā bērna problēmas sakņojas viņa apkārtējās vides faktoros (ģimenē, skolā, sabiedrībā), un tiek mēģināts mainīt gan pašu situāciju, gan pielāgot vidi bērna vajadzībām. Tādēļ skolu sociālais darbinieks bieži darbojas arī plašākā mērogā: ierosina skolas politikas izmaiņas, sadarbojas ar citām organizācijām, lai izveidotu jaunus atbalsta pakalpojumus, un aizstāv bērnu tiesības, tai skaitā piedalās priekšlikumu izstrādē normatīvo aktu izmaiņām.

Ideoloģiski raugoties, **sociālā pedagoģija vairāk balstās humānisma un izglītības filozofijas tradīcijās** – ticībā, ka katrs cilvēks var veidoties un attīstīt savu personību un tai piemītošās spējas atbilstošā audzināšanā, un sabiedrībai ir morāls pienākums gādāt par šādu iespēju nodrošināšanu. **Sociālais darbs savukārt sakņojas sociālā taisnīguma un cilvēktiesību idejās** – uzskatā, ka sabiedrībai jāsniedz atbalsts tiem, kuri nonākuši nelabvēlīgos apstākļos, un jānoņem strukturālie šķēršļi, kas kavē cilvēka attīstību. Taču abos gadījumos profesionāļus vieno kopējs ētiskais princips – palīdzēt indivīdam maksimāli attīstīt savu potenciālu un pārvarēt dzīves grūtības, lai iekļautos sabiedrībā.

Pamatojoties uz bakalaura darbā veikto sociālā

darba skolā un sociālās pedagoģijas teorētisko analīzi un sociālā pedagoga un sociālā darbinieka profesijas standarta salīdzinājumu, autori ir sagatavojuši abu speciālistu profesionālās darbības salīdzinājumu.

1. tabulā veiktais salīdzinājums akcentē atšķirīgos profesiju aspektus, kaut arī ir jāatzīst, ka ir pietiekami daudz kopīgā gan profesionālās darbības mērķos, gan uzdevumos un lomās. Piemēram, sociālā pedagoga profesijas standartā cita starpā kā uzdevums ir noteikts arī "izstrādāt un realizēt individuālās uzvedības korekcijas programmas", kas ir vērsts uz konkrētas intervences īstenošanu. Savukārt sociālā darbinieka profesijas standartā kā viens no uzdevumiem ir noteikts "īstenot sociālpedagoģisko darbību", kas norāda uz ieceri no sociālā darbinieka sagaidīt arī sociālpedagoģiskā darba metožu izmantošanu. Šīs sociālā pedagoga un sociālā darbinieka profesiju standartos identificējamās atšķirības un kopīgais vēl jo vairāk norāda uz nepieciešamību pētīt sociālā pedagoga darba praksi, nepieciešamību labāk izprast abu – sociālā pedagoga un sociālā darbinieka – profesionālās darbības robežas un pārklāšanos, lai no tā varētu izsecināt sociālā darba skolā specifiku.

Lai pētītu sociālā darba specifiku Rīgas skolās un analizētu sociālā pedagoga amatā strādājošu darbinieku profesionālo darbību, pētījumā tika izmantota kvalitatīvā pētījumu stratēģija – daļēji strukturētas intervijas ar četriem Rīgas vispārīgglītojošajās skolās sociālā pedagoga amatā strādājošiem darbiniekiem (turpmāk lietots kods SP un respondenta numurs) un šo skolu direktoriem (turpmāk lietots kods SKD un respondenta numurs). Pētījuma dati tika iegūti laikā no 2025. gada 20. marta līdz 20. aprīlim. Pētījuma ierobežojumi saistīti galvenokārt ar nelielo izlasi un ierobežoto ģeogrāfisko tvērumu, kas var ietekmēt rezultātu vispārināmību. Rezultāti atspoguļo konkrētā konteksta situāciju un būtu jāinterpretē piesardzīgi, ņemot vērā minētos ierobežojumus. Tomēr tie sniedz nozīmīgu informāciju par sociālā pedagoga prakses ikdienu un dod pamatu turpmākai profesionālajai diskusijai par sociālā atbalsta sistēmu skolās un sociālā pedagoga un sociālā darbinieka vietu tajā.

« Savukārt sociālā darbinieka profesijas standartā kā viens no uzdevumiem ir noteikts "īstenot sociālpedagoģisko darbību", kas norāda uz ieceri no sociālā darbinieka sagaidīt arī sociālpedagoģiskā darba metožu izmantošanu. »

Interviju jautājumi un datu analīze tika strukturēta četros tematiskajos blokos: (1) sociālā pedagoga funkcijas un uzdevumi skolā; (2) sociālā pedagoga un sociālā darbinieka lomas skolā; (3) sociālā darba specifika un problēmas skolā; (4) starpprofesionālā un starpinstitutionālā sadarbība.

1. Sociālā pedagoga funkcijas un uzdevumi skolā

Gan sociālie pedagogi, gan skolu direktori intervijās uzsvēra, ka sociālā pedagoga darbs skolā ir daudzfunkcionāls, aptverot gan preventīvo, gan izglītojošo darbu, gan arī sociālo problēmu risināšanu. Līdzās tiešajam darbam ar skolēniem sociālie pedagogi aktīvi sadarbojas ar skolotājiem, vecākiem un ārējām institūcijām. Sociālie pedagogi visbiežāk minēja šādas savas funkcijas: sociālo risku diagnostiku un izvērtēšanu, bērnu tiesību aizsardzību, sociāli pedagoģisko atbalstu, uzvedības korekciju¹ (respondentu lietots termins), kā arī preventīvu un izglītojošu darbu

¹ Raksta autori vēlas uzsvērt, ka Sociālā darba vārdnīcā (Bela, B., & Rasnača, L. (Red.). (2023). Sociālā darba vārdnīca. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds) par terminu "korekcija" tiek norādīts, ka: "Sociālajā darbā termins "korekcija" nonāk pretrunā ar sociālā darba vērtībām, ētiku (piem., cieņas un pašnoteikšanās principu) un pieejām, kuras vērstas uz izmaiņu rosināšanu klienta uztverē, domāšanā un uzvedībā." (484. lpp.), tāpēc aicinām sociālos darbiniekus un citus lasītājus izvēlēties citus, piemērotākus terminus, piemēram, "uzvedības modeļa izmaiņas".

1. tabula. Sociālā pedagoga un sociālā darbinieka skolā būtiskāko darba aspektu salīdzinājums

Kritērijs	Sociālais pedagogs	Sociālais darbinieks skolā
Mērķis	Veicināt pozitīvu socializācijas procesa norisi un sniegt izglītojošu atbalstu, ņemot vērā sociālo mijiedarbību noteiktā vidē	Nodrošināt sociālo aizsardzību un risināt sociālas problēmas
1. Funkciju un uzdevumu atšķirības		
Funkciju fokuss	Preventīvs, audzinošs, izglītojošs darbs ar bērniem un jauniešiem, sociālās adaptācijas veicināšana	Sociālo problēmu identificēšana un risināšana, klienta sociālās funkcionēšanas atjaunošana, interešu aizstāvība
Galvenie uzdevumi	– Diagnosticē socializācijas grūtības – Prognozē socializācijas kvalitāti – Plāno un īsteno audzinošu un preventīvu darbu – Veic sadarbību ar iestādēm bērnu atbalstam	– Veic gadījuma vadību – Īsteno krīzes intervenci – Veic sociālo darbu ar grupu un kopienu – Izstrādā un ievieš personu centrētus risinājumus – Vada starpprofesionālas komandas darbu
Mērķa grupa	Bērni, jaunieši, viņu ģimenes – galvenokārt izglītības vidē	Plašs mērķa grupu loks: bērni, seniori, personas ar atkarībām, ar garīga rakstura traucējumiem, vardarbībā cietušie u.c.
2. Profesionālo lomu atšķirības		
Lomu raksturojums	– Izglītotājs – Audzinātājs – Diagnostiķis – Konsultants – Preventīvu pasākumu organizētājs	– Gadījuma vadītājs – Konsultants – Resursu piesaistītājs – Interesu aizstāvis – Kopienas darba iniciators
Orientācija	Uz bērna personības attīstību un sociālo adaptāciju	Uz klienta tiesību aizsardzību un sociālās situācijas uzlabošanu
3. Starpprofesionālās un starpinstitucionālās sadarbības īstenošana		
Institucionālās sadarbības raksturojums	Koordinē sadarbību ar izglītības iestādēm, sociālajiem dienestiem, tiesībaizsardzības iestādēm bērnu interesēs	– Organizē un vada starpprofesionālas komandas darbu – Plāno un īsteno starpinstitucionālu sadarbību dažādās nozarēs (veselība, labklājība, izglītība, tieslietas)
Līmenis	Pārsvarā mikro/mezo līmenī (darbs ar skolēnu un skolu)	Mikro, mezo un makro līmenī – individuāls gadījums, kopiena, politika
Uzdevumi sadarbībā	– Sadarboties ar ģimenēm, pedagogiem, valsts un pašvaldību institūcijām, kas aizsargā bērna tiesības – Nodrošināt resocializāciju un profilaksi	– Identificēt vajadzības sadarbībā ar klientu un citiem profesionāļiem – Koordinēt pakalpojumus, iesaistīt institūcijas un novērtēt efektivitāti

ar skolēniem un vecākiem. Kā formulē viens no sociālajiem pedagogiem (SP1): *"Novērtēju esošo sociālo risku ietekmi uz skolēna pilnvērtīgu integrāciju sabiedrībā un sociālo prasmju apgūšanā; apkopoju datus par bērnu un jauniešu socializācijas apstākļiem, socializācijas procesu kvalitāti un riska faktoriem skolā un ģimenē."*²

Turklāt sociālais pedagogs ne tikai identificē problēmas, bet arī plāno un īsteno atbalsta pasākumus. Vienlaikus jāņem vērā, ka viņa ikdienas darbs bieži tiek novirzīts no plānotā preventīvā darba uz akūtu problēmsituāciju risināšanu. Uz to norāda viens no skolas direktoriem (SKD4): *"Sociālais pedagogs ir viens no pirmajiem "ugunsgrēka" dzēsējiem problēmsituācijās. Risina konfliktssituācijas. Strādā kopā ar atbalsta komandu. Pārzina ģimeni, strādā ar bērniem un vecākiem. Sadarbojas ar dažādām valsts institūcijām, kas sniedz atbalstu bērniem un ģimenēm."* Direktori arī apstiprināja, ka sociālais pedagogs mūsdienās ir kļuvis par būtisku starpnieku starp skolu, ģimeni un ārējām institūcijām, un viņa darba uzdevumi praksē ievērojami pārsniedz tradicionālās audzināšanas funkcijas.

Būtiska sociālā pedagoga darba daļa ir konsultāciju sniegšana skolēniem un vecākiem, kā arī preventīva izglītošana. Šī funkcija nereti pārkļūst ar sociālā darbinieka kompetenci, jo tās mērķis ir ne tikai preventīvs, bet saistīts arī ar dažādu problēmsituāciju risināšanu, kas skaidrojams ar mainīgo profesionālo realitāti skolā, kur tiek sagaidīts, ka viens speciālists spēj īstenot vairākas profesionālās lomas. Piemēram, SP3 norāda: *"Veicu noteiktas darbības bērnu un jauniešu brīvā laika pavadīšanas jomās esošo riska faktoru mazināšanai (novēršanai), iesaistot šo uzdevumu risināšanā kompetentus sadarbības partnerus. Izstrādāju un realizēju individuālās uzvedības korekcijas programmas."* Savukārt viens no skolas direktoriem, SKD2, pauž viedokli: *"Manuprāt, visvairāk laika sociālais pedagogs velta darbam ar problemātiskajiem bērniem. Bērniem, kuriem ir nepieciešams atbalsts. Bieži vien tie ir arī bērni no ģimenēm, kurās vecāki nav ieinteresēti sadar-*

boties." Tas norāda uz problēmsituācijas risināšanas dominēšanu pār preventīvo darbu un izglītošanu. Var secināt, ka sociālais pedagogs skolā veic gan izglītojošu, gan sociālā atbalsta funkciju, pielāgojot savu darbu konkrētajai situācijai un skolēna vajadzībām. Tomēr blakus preventīvajam, izglītošanas un audzināšanas darbam ir jāveic plaša profesionālo lomu amplitūda – no uzvedības korekcijas līdz starpinstitucionālai sadarbībai un krīzes situāciju vadībai, kas noteiktos apstākļos pat dominē.

2. Sociālā pedagoga un sociālā darbinieka lomas skolā

Pētījumā iezīmējas, ka skolas vidē arī sociālā pedagoga un sociālā darbinieka profesionālās lomas lielā mērā pārkļūst. Gan sociālie pedagogi, gan skolu direktori intervijās apliecina, ka praksē sociālais pedagogs bieži vien veic tādus pienākumus, kas atbilst sociālā darbinieka darbības laukumam. Tajā pašā laikā tiek atzīts, ka noteiktas lomas ir specifiskākas vienai vai otrai profesijai.

Visās četrās pētījumā iekļautajās skolās sociālā pedagoga darbībā tika identificētas šādas lomas: bērnu tiesību aizstāvis, koordinators (starp skolotājiem un vecākiem; starp profesionāļiem un citām institūcijām), atbalsta sniedzējs, audzinātājs, starpnieks, mediators, izglītotājs, sadarbības veicinātājs, motivētājs, konsultants, novērotājs un analītiķis, prevences (respondents lieto terminu "profilaktikas") darbinieks. Skolās Nr. 3 un Nr. 4 papildus tika minētas arī mentora un pat "vecāka" lomas, kas norāda drīzāk uz ekspektācijām attiecībā uz sociālo pedagogu kā atbildīgu pieaugušo emocionālā atbalsta sniegšanā bērnam. SP3: *"Vecāka loma, izglītotājs, starpnieks, bērnu tiesību aizstāvis, audzinātājs, konsultants, atbalsta sniedzējs, sociālais darbinieks, skolotājs u.c. Bieži lomas pārkļūst."* Tā savas lomas apzīmē viens no sociālajiem pedagogiem. Līdzīgu uzskatu pauž arī viens no direktoriem (SKD2): *"Izglītotājs, bērnu tiesību aizstāvis, profilaktikas darbinieks; vecāks, atbalsta sniedzējs u.c."*

Sniegtie viedokļi šajā jautājumu grupā liecina, ka sociālā pedagoga lomas neaprobežojas tikai ar audzinošo un izglītojošo aspektu, bet no viņiem sagaida arī gadījuma vadību, sadarbību ar

² Šeit un turpmāk rakstā ir saglabāts respondentu atbilžu oriģinālais stils, labotas tikai valodas un gramatiskas kļūdas (redakcijas piezīme).

ģimenēm un starpinstitucionālo komunikāciju, kas pēc būtības ir sociālā darba pamatfunkcijas. Lai gan teorētiski uzsvars sociālā pedagoga darbībā tiek likts uz izglītošanu un prevenci, praksē liela daļa uzdevumu ir tieši saistīta ar sociālo problēmu risināšanu – vardarbību, atkarībām, sociālo atstumtību, ģimenes disfunkciju.

3. Sociālā darba specifika un problēmas skolā

Pētījumā iegūtie dati apliecina, ka sociālā darba skolā specifika lielā mērā izriet no problēmām, kuras parādās skolas vidē visbiežāk. Gan sociālie pedagogi, gan skolu direktori uzsver, ka šīs problēmas ir kompleksu faktoru kopums, kas ietekmē skolēnu līdzdalību izglītības procesā, veicina sociālo atstumtību un apdraud bērna vispārējo attīstību.

Mācību motivācijas trūkums tiek minēts kā viena no biežāk sastopamajām problēmām. Skolēni nereti zaudē interesi par mācībām, un šī attieksme bieži vien sakņojas ģimenes apstākļos vai personīgās grūtībās. Kā uzsver viens no direktoriem (SKD2), *"vecāku bezatbildība, bērnu novārtā atstāšana, uzvedības problēmas, mācīšanās grūtības, atkarības, vardarbība u.c."* ir tie cēloņi, kas rada problēmu ārējās izpausmes bērna uzvedībā skolas vidē, un norāda uz nepieciešamību problēmu risināšanā iesaistīt visu ģimenes sistēmu arī ārpus skolas vides.

Uzvedības grūtības un konflikti ir vēl viena būtiska problemātika, ar ko saskaras skolēni. Emocionālā brieduma trūkuma dēļ viņi bieži vien neprot tikt galā ar savām emocijām, kas izraisa agresiju, asociālu rīcību vai atsvešinātību (bērna izolēšanos no apkārtējiem, vilšanās sajūtu u.c.). Šādas situācijas bieži noved pie konflikta ar vienaudžiem, skolotājiem un arī ģimenes locekļiem. Skolas direktors (SKD4) norāda uz problēmām, ar kurām saskaras skolas personāls un skolnieki: *"Ar mācību grūtībām. Ar emocionālu un fizisko vardarbību. Ar uzvedības problēmām. Ar problēmām ģimenē un savstarpējās attiecībās"*, norādot uz problēmu komplekso dabu.

Neattaisnoti mācību stundu kavējumi tiek uzskatīti par īpaši nozīmīgu indikatoru tam, ka sko-

lēns atrodas riska grupā. Šīs pazīmes bieži vien norāda uz plašākām problēmām – nepietiekamu vecāku atbalstu, dzīves prasmju trūkumu vai ārpusģimenes apstākļu ietekmi. Kā norāda viena no sociālajām pedagoģēm (SP2): *"Ja atnāk jauni bērni, tad gadās tā, ka viņi izjauc visu skolas vidi. Atkarību problēmas, materiālas problēmas, mācību grūtības, vardarbība, neattaisnoti stundu kavējumi, uzvedības problēmas."* Tas uzsver nepieciešamību pēc preventīvām aktivitātēm bērnu, t.sk. jauno skolēnu, iekļaušanai skolas vidē, iepazīstot arī bērnu sociālās vides problēmas.

Būtiska sociālā darba specifika iezīme ir darbs **galvenokārt ar riska grupas bērniem**, nevis ar visu skolēnu kopumu. Kā atzina gan pedagogi, gan vadītāji – ierobežoto resursu un laika dēļ vislielākā uzmanība tiek pievērsta bērniem, kuru situācija jau ir kritiska vai kam nepieciešama tūlītēja iejaukšanās. Iepriekš minētais norāda, ka sociālā darba specifika skolā ietver krīžu situāciju menedžmentu, darbu ar sarežģītām situācijām un sadarbību ar citiem speciālistiem un iestādēm, nevēlamās uzvedības izpausmju ietekmējošo faktoru izpēti un bērna sociālās vides, t.sk. ārpus skolas, izzināšanu. Var arī redzēt, ka skolas vidē ir svarīgi nodrošināt sociālpedagoģisko atbalstu un preventīvās aktivitātes.

4. Starpprofesionālā un starpinstitucionālā sadarbība

Bakalaura darbā secināts, ka, lai gan sociālais pedagogs un sociālais darbinieks skolā sadarbojas ar citiem profesionāļiem un institūcijām, pastāv atšķirības viņu darbības mērķos un uzsvaros. **Sociālais pedagogs galvenokārt orientēts uz izglītojošo un preventīvo darbu**, akcentējot skolēnu socializāciju, sadarbību ar vecākiem un pedagogu kolektīvu, savukārt **sociālais darbinieks fokusējas uz sociālo problēmu risināšanu, tiesību aizsardzību un gadījuma vadību**. Teorētiski sociālā pedagoga sadarbība lielākoties vērsta uz iekšējo skolas vidi – skolotājiem, atbalsta personālu, administrāciju. To apstiprina arī iegūtie viedokļi (SP4): *"Sadarbojos ar pedagogiem, skolas administrāciju, atbalsta personālu."* Taču praksē sociālie pedagogi bieži pārkāpj šīs robežas, uzņemoties

arī sociālā darbinieka funkcijas. Tiek nodrošināta regulāra sadarbība ar ārpus skolas esošiem partneriem – sociālo dienestu, bāriņtiesu, policiju, nevalstiskām organizācijām. Tieši tā to raksturo viens no sociālajiem pedagogiem (SP1): *"Visvairāk sadarbojos ar skolas psihologu, sociālo dienestu un pašvaldības policiju."*

Skolu direktori uzsver, ka starpinstitucionālā sadarbība ir būtiska ne tikai krīzes situācijās, bet arī ilgtermiņa atbalsta nodrošināšanā. Kā norāda viens no direktoriem (SKD4): *"Sociālais pedagogs pārzina ģimeni, strādā ar bērniem un vecākiem. Sadarbojas ar dažādām valsts institūcijām, kas sniedz atbalstu bērniem un ģimenēm."* Saskaņā ar bakalaura darbā veikto literatūras analīzi starpinstitucionālā sadarbība – īpaši sociālo pakalpojumu piesaiste, bērna tiesību aizsardzība un krīzes vadība – vairāk raksturīga sociālā darbinieka profesionālajai praksei. Tādējādi empīriskais materiāls apstiprina teorētiskās atziņas – lai arī abas profesijas iesaistās sadarbībā ar daudzām institūcijām, sociālais pedagogs skolā pielāgojas aktuālajām vajadzībām, bieži vien īstenojot arī sociālā darba funkcijas. Šī situācija vēl vairāk uzsver nepieciešamību precizēt sociālā pedagoga profesionālās lomas un diskutēt par sociālā darba lomu skolā.

Nobeigums

Praktiskajā līmenī sociālās pedagoģijas un sociālā darba pieejas skolā papildina viena otru. Sociālais pedagogs var vairāk iesaistīties pedagoģiskajos procesos – piemēram, sadarbojoties ar klases audzinātāju audzināšanas darbā, organizējot audzinošus pasākumus, veicinot pozitīvu klases mikroklimatu. Sociālais darbinieks skolā, savukārt, var vairāk fokusēties uz sociālo un citu pakalpojumu piesaisti – noorganizēt psihologa konsultācijas, veidot saikni starp ģimeni un sociālo dienestu, informēt par piemērotu sociālā vai psiholoģiskā atbalsta programmu vai materiālās palīdzības resursiem konkrētam bērnam vai viņa ģimenei. Tomēr mūsdienu sarežģītajās situācijās būtu nepieciešams, lai abi profesionāļi strādā komandā un izmanto starpdisciplināru pieeju, aptverot gan sociālās audzināšanas, gan sociālās palīdzības aspektus. Sociālie pedagogi skolās

ir nepieciešami, tāpat kā ir nepieciešama sociālo pedagogu profesionālā darbība – prevence, izglītošana un sociālās audzināšanas atbalsts pozitīvā socializācijas procesa sekmēšanā, attīstot dažādas bērnu spējas, prasmes, talantus un intereses. Tomēr zināmā mērā gan darba devēju pieprasījuma, gan skolā pastāvošo apstākļu ietekmē sociālie pedagogi būtisku daļu sava darba laika velta uzdevumiem, kuri vairāk atbilst sociālā darbinieka profesionālajiem pienākumiem.

Ja sociālo pedagogu studiju programmas vairs netiek īstenotas, tad sociālās un izglītības politikas veidotājiem būtu jālemj, kādā veidā un ar kādiem speciālistiem nodrošināt profesionālu sociālo atbalstu skolās tiem, kuriem ir mācīšanās grūtības, uzvedības problēmas, nelabvēlīga situācija ģimenē un citas problēmas, kuras rodas izglītības iestādes vidē. Vienlaikus ir jāatzīst, ka sociālā darbinieka profesijas standartā ir noteikts uzdevums veikt sociālpedagoģisko darbību, kas norāda uz potenciālu sociālajam darbam skolā, proti, blakus sociālā darba uzdevumu veikšanai skolā savā profesionālajā arsenālā ietvert arī sociālpedagoģiskā darba formas un metodes. Tomēr ir jāatzīst, ka skolas un izglītības sistēmas kopumā mērķi un īpašā vide prasa no sociālā darbinieka arī specifiskas zināšanas, kuras, kā atspoguļots arī šajā rakstā, ietilpst sociālā pedagoga kvalifikācijā. Tas norāda, ka ir nepieciešamas turpmākas diskusijas par sabiedrības pasūtījumu izglītības sistēmai

un tās sociālā atbalsta mehānismiem, personāla sagatavošanu un iespējamo sociālā darba skolā specializācijas ieviešanu.

Izmantotie avoti

1. Allen-Meares, P. (2015). Social work services in schools (7th ed.). Pearson.

2. Dupper, D. R. (2003). School social work: Skills and interventions for effective practice (1st ed.). John Wiley & Sons.

3. Izglītības un zinātnes ministrija. (2003, 8. septembris). Profesijas standarts PS 0205: Sociālais pedagogs (Rīkojums Nr. 424). Pieejams: <https://registri.vsc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/ps0205.pdf>

4. Izglītības un zinātnes ministrija. (2017, 23. novembris). Priekšlikumi konceptuāli jaunas kompetencēs balstītas izglītības prasībām atbilstošas skolotāju izglītības nodrošināšanai Latvijā [Informatīvais ziņojums]. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/media/1831/download>

5. Izglītības un zinātnes ministrija. (2023, 15. februāris). Informatīvais ziņojums par emocionālās un fiziskās vardarbības izskaušanu un nepieļaušanu izglītības iestādē, kā arī par valsts un pašvaldības institūciju sadarbību. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/attachments/legal_acts/document_versions/5ad7d075-3a88-483f-b137-5c35797bc646/download

6. Lielbārde, Z. (2012, 23. janv.). Sociālais pedagogs skolā un pašvaldībā. LV portāls. Iegūts 2025. gada 22. jūnijā no <https://lvportals.lv/skaidrojumi/243032-socialais-pedagogs-skola-un-pasvaldiba-2012>

7. Obozna, V. (2025). Sociālā darba specifika skolā (bakalaura darbs, Rīgas Stradiņa universitāte). Ne-publicēts manuskripts.

8. Openshaw, L. (2007). Social work in schools: Principles and practice (1st ed.). Guilford Press.

9. Orupe, A. (2018, 12. marts). Sociālie pedagogi skolās ir vajadzīgi. Neatkarīgā Rīta Avīze. Pieejams: <https://nra.lv/latvija/izglitiba-karjera/239375-socialie-pedagogi-skolas-ir-vajadzigi.htm>

10. Pārresoru koordinācijas centrs. (2019). Starpnozaru sadarbības un atbalsta sistēmas pilnveide bērnu attīstības, uzvedības un psihisko traucējumu veidošanās risku mazināšanai: konceptuālais

ziņojums [Konceptuāls ziņojums]. Rīga: Pārresoru koordinācijas centrs. Pieejams Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas DOM: <https://dom.lndb.lv/data/obj/776277.html>

11. Plaude, I. (2003). Sociālā pedagogija (2. izdev.). Rīga: RaKa.

12. Roga-Vailza, V. (2018). Sociāli pedagoģiskās domas vēsturiskā attīstība Latvijā. Sociālais darbs Latvijā, (2), 8–15. Pieejams: https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2018/11/Izdevums_SocialaisDarbsLatvija_2018_2.pdf

13. Shaffer, G. L., & Fisher, R. A. (2016). History of school social work. In L. Villarreal Sosa, T. Cox, & M. E. Alvarez (Eds.), School social work: National perspectives on practice in schools (pp. 7–26). Oxford University Press.

14. Stalneck, D. (2022, March 9). History of school social work. School Social Work Association of America. Retrieved June 22, 2025, from <https://www.sswaa.org/post/history-of-school-social-work>

15. Stokenberga, D. (2021, 10. septembris). Sociālais pedagogs – skolotāju un bērnu atbalsta plecs. Neatkarīgā Rīta Avīze. Pieejams: <https://nra.lv/neatkariga/novados/357274-socialais-pedagogs-skolotaju-un-bernu-atbalsta-plecs.htm>

16. U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services. (2021, October 20). Supporting child and student social, emotional, behavioral, and mental health needs [PDF]. U.S. Department of Education. Pieejams: <https://www.ed.gov/sites/ed/files/documents/students/supporting-child-student-social-emotional-behavioral-mental-health.pdf>

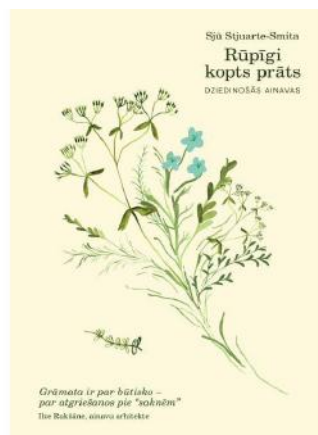

Papildu resursi

Skenējot šo QR kodu vai izmantojot saiti Starpnozaru tematiskā diskusija "Sociālais darbs skolā", var skatīties Labklājības ministrijas organizēto Starpnozaru tematisko diskusiju "Sociālais darbs skolā" (10.05.2024.).

Grāmata "Rūpīgi kopts prāts"

Izcila grāmata, ko vērts izlasīt katram, īpaši tiem, kas strādā ar dažādām sociālā darba mērķa grupām dažādās institūcijās. Jau pats nosaukums parāda netveramo saiti starp cilvēka prātu un dārzu – kopjot dārzu, kopjam arī prātu un otrādi. Grāmata īpaši noderīga, lai kopā ar senioriem un cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem darbotos dabā, izmantojot dažādas sociālā darba metodes. Autore Siju Stjuarte-Smita, balstoties savā ilgus gadus uzkrātajā darba pieredzē, apkopojusi novērojumus un pētnieciskā darba rezultātus par dabas dziedinošo ietekmi uz cilvēka garīgo veselību. Grāmatā atrodamās domas var izmantot savā ikdienas pienākumu ritumā gan personīgi, gan iegūt idejas darbam; tajā paustās idejas kalpo kā ceļvedis, lai iepazītu sevi. Mācēt raudzīties ap sevi, ieraudzīt krāsas, formas, sajūst smaržas, sadzirdēt skaņas, ko daba mums sniedz, un pašrealizēties caur saskari ar zemi – vislabākais relaksācijas veids, kas atveseļo cilvēka prātu un sirdi. Kā ļoti precīzi par grāmatu izteicies Ņikita Bezborodovs, bērnu psihiatrs: "Ideja, ka savas zemes kopšanai un kontaktam ar dabu ir pozitīvi efekti uz cilvēka veselību, nav jauna

un nav arī sveša Latvijas iedzīvotājiem kā daļa no tradicionālas kultūras un latviskās dzīvesziņas. Šajā grāmatā britu psihiatrei un psihoterapeitei Siju Stjuartei-Smitai ir izdevies saprotamā un bezgala saistošā veidā, bet nezaudējot pētniecisko integritāti, apkopot plašu informācijas apjomu par dārzniecības prakses dziedinošiem efektiem, zinātnisko pētījumu rezultātus mijot ar pašas un pacientu pieredzes stāstiem." Grāmata pieejama vairākos grāmatu veikalos.

Latvijas Lauku forums – kopienu mācības

Nozīmīgs resurss un sadarbības partneris sociālajā darbā lauku teritorijās un darbā ar kopienām ir Latvijas Lauku forums (turpmāk – LLF). LLF ir nevalstiska organizācija, kuras mērķis ir veicināt Latvijas lauku teritoriju ilgtspējīgu attīstību un stiprināt pilsonisko sabiedrību laukos, atbalstot vietējās iniciatīvas un sadarbību. Viens no organizācijas darbības virzieniem ir aktīvo iedzīvotāju un kopienu izglītošana, gatavojot lekciju ierakstus par kopienu attīstībai aktuāliem

VIEDĀ TREŠDIENA

SADARBĪBA KOMANDĀS. SUPERVĪZIJA.
Iveta Putniņa
Koordinatori vadītāja uzdevumā: Krišs Enters, Elīna Entere, Supervīzore apstādīt.

**6. novembrī
plkst. 15.00**
**TIEŠSAISTĒ
saite.lv/bTGZ**

Iniciatīvas tiek īstenotas ar Sociālās inovācijas fonda finansējumu, atbalstu no Kultūras ministrijas projekta "Latvijas Lauku Forumam".

"Viedo trešdienu mācības"

jautājumiem. Jāizsver, ka pieejamās lekcijas ir vienlīdz noderīgas gan aktīvajiem iedzīvotājiem un biedrībām, gan arī sociālajiem darbiniekiem, kuri veic sociālo darbu kopienas līmenī. Lekcijas ierunājuši tādi lektori kā Rīgas Stradiņa universitātes profesore Anda Rožkalne un komunikācijas eksperte Kristīne Tjarve.

Lekciju ieraksti ir atrodamā LLF mājas lapā, izvēloties sadaļas "Kopienas" apakšsadaļu "Kopienu mācības", kur pieejamas "Viedo trešdienu mācības". Lekciju bloki: kopienu attīstības pieejas, iekšējo un ārējo resursu un potenciāla izzināšana un stiprināšana, kopienu rīcība plānu un stratēģiju izstrādē, kopienu pakalpojumu attīstība, finansējuma piesaiste un pārvaldība. Lekciju tēmas var klausīties secīgi, bet var arī izvēlēties tikai kādu konkrētu tēmu. Dažas no LLF interneta vietnē pieejamajām lekciju tēmām: "Sociālais

darbs kopienā – jauna pieeja kopienas stiprināšanā sociālā darba kontekstā", "Savu stipro un vājo pušu apzināšanās kopienas, dzīvesvietas vai biedrības jēgpilnai darbībai", "Jauninājumi lauku ekonomikā un sociālajos pakalpojumos – dzīvā bibliotēka", "Sociālie tīkli un digitālā komunikācija kā pilsoniskā aktīvisma rīks lauku kopienās bērnu un jauniešu iesaistei".

Mājas lapa Kopienu mācības -
Latvijas Lauku forums

Ideju pastaigas

Pirmās "Ideju pastaigas" sākās 2023. gada ziemā, kad, veidojot metodiku "Sociālais darbs kopienā", paralēli attīstījās arī pārdomas par dabu, kustību un vietu domu apmaiņai pašiem sociālajiem darbiniekiem. Pirmajos pārgājienos devāmies četratā: Ina Balgalve (Tukuma novada Sociālā dienesta vadītāja), Ilze Kurme (Labklājības ministrijas Bērnu un ģimenes politikas departamenta direktore), Aiga Romāne-Meiere (Latvijas Universitātes Sociālā darba profesionālā bakalaura studiju programmas studiju direktore), Daiga Eiduka (Latvijas Bērnu labklājības tīkla eksperte). Šāds sastāvs ļāva sarunu tēmas aplūkot no atšķirīgām perspektīvām.

Iniciatīva "Ideju pastaigas" apvieno divas būtiskas lietas – fizisko aktivitāti un atklātu sarunu spēku. Tā aicina sociālos darbiniekus iziet ārpus telpām, doties kopīgā garā pastaigā dabā, vienlaikus radot vidi, kurā notiek dabiska un brīva domu apmaiņa. Šajās pastaigās dalībnieki var

dalīties pieredzē, izteikt idejas, meklēt risinājumus un vienkārši būt klātesoši viens otram. Daba kalpo kā nomierinoša un tajā pat laikā iedvesmojoša vide, kas veicina uzticību un sarunu plūdu. Kustība palīdz ne vien atbrīvot prātu, bet arī fiziski mazināt stresu un saspringumu.

Pastaigas tiek plānotas vienu reizi mēnesī, paredzot vidēji 10 km garu maršrutu. Ir bijušas dažādas intensitātes pastaigas, pielāgojoties pieprasījumam – gan 3–4 km gājieni, kas

QR kods un interneta saite "Ideju pastaigas"

Facebook lapai: https://www.facebook.com/idejupastaigas?locale=lv_LV

Pastaiga Rīgā – Torņakalns un Āgenskalns

apvienoti ar pasēdēšanu un kopīgu zupas vārīšanu, gan arī 25 km gari gājieni. Pārgājieni ir notikuši Jūrkalnē, Ogres Zilajos kalnos, gar Gauju Siguldā un Valmierā, Tukumā, Rojā, Bolderājā un citur. Šobrīd dalībnieku loks ir paplašinājies, un katrā pastaigā tiekamies pavisam citā sastāvā. Pamatā aicinām piedalīties dalībniekus, kuri tieši vai netieši ir saistīti ar sociālo darbu, taču pastaigas ir atvērtas jebkuram interesentam. Ik pa laikam pārgājienam pievienojas arī draugi, bērni un suņi. Pieteikties var *Facebook* vietnē, aizpildot anketu par dalību konkrētajā pasākumā.

“Ideju pastaiga” nav tikai sarunas – tā ir iespēja veidot ciešāku savstarpējo saikni, attīstīt profesionālo domāšanu, reflektēt par savu darbu un kopīgi meklēt jaunas pieejas. Tā ir platforma idejām, atbalstam un iedvesmai. Šādas regulāras tikšanās palīdz stiprināt kopienas sajūtu, uzlabo emocionālo pašsajūtu un rada telpu jēgpilnai attīstībai – gan individuāli, gan profesionāli.

Summary

The 2025 second issue of "Social Work in Latvia" explores the theme **"Experience, Practice, Change – Driving Forces of Social Work Development."** Through stories from students and experienced professionals, the issue reflects how individual paths, academic learning, and field practice shape the profession. It features reflections on the early stages of social work careers, research-based insights, and descriptions of innovations in service provision and organizational structure - showcasing social work as a dynamic, evolving profession grounded in collaboration, critical reflection, and a commitment to dignity and inclusion.

Current Updates on the ESF+ Project 'Development of Professional and Modern Social Work'

Agnese Bīdermane

The article *"Current Updates on the ESF+ Project 'Development of Professional and Modern Social Work'"* by Agnese Bīdermane outlines key initiatives aimed at strengthening professional competencies. Highlights include ethics-focused conferences, cross-sectoral discussions on education, and targeted training programs for over 300 social workers and 1000 caregivers. Methodologies are being updated with practical tools, especially for work with families and individuals with mental disorders. Public engagement is supported through the Facebook series "The Heart of Social Work" and accessible online resources.

2024 Best Social Worker Baiba Āboliņa: I Believe in Cooperation in Social Work"

Baiba Āboliņa

The article *"2024 Best Social Worker Baiba Āboliņa: I Believe in Cooperation in Social Work"* is a personal reflection by Baiba Āboliņa on her path into and through the social work profession. Inspired by family values and early experiences in the scout movement, Baiba shares her journey through education, international volunteering, and extensive involvement in youth and community projects. Her approach emphasizes collaboration, systemic thinking, and trusting relationships. Now working in Cēsis, she continues to support young people, seeing social work as a creative and deeply human profession rooted in resilience, learning, and connection.

When Autism Enters the Family: A Mother's and Social Worker's Story

Dīāna Padoma

The article *"When Autism Enters the Family: A Mother's and Social Worker's Story"* by Dīāna Padoma offers a deeply personal and professional perspective on raising a child with autism. Combining her roles as a mother of four and a social worker, the author recounts her journey through early diagnosis, therapy, and navigating support systems. She highlights the emotional and financial challenges families face and em-

phasizes the importance of early intervention, individualized support, and societal understanding. Now working at the Latvian Autism Association, she advocates for empathy, tailored services, and collaboration to build an inclusive environment for families living with autism.

Towards an Inclusive Society: The Experience of Creating a New Day Care Centre and Group Home in Riga

Inga Šķestere and Dita Rituma

The article *"Towards an Inclusive Society: The Experience of Creating a New Day Care Centre and Group Home in Riga"* by Inga Šķestere and Dita Rituma details the development of a community-based service complex for people with severe intellectual and functional disabilities. Implemented in cooperation with the NGO "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi" and Riga City Municipality, the project includes a day care centre and group home, emphasizing the normalization principle, individualized support, and ergonomic design. The approach ensures dignity, autonomy, and quality of life, replacing institutional care with supportive, inclusive living environments.

Riga Social Service Family Support Centers – From Idea to Result

Aija Rolmane and Gunita Biteniece

The article *"Riga Social Service Family Support Centers – From Idea to Result"* by Aija Rolmane and Gunita Biteniece outlines the development of a new structural model in Riga's social services. Due to staff shortages and increasing workloads, Riga established Family Support Centers to improve service quality, efficiency, and client focus. A two-level social work system was introduced: Level 1 handles crisis response and initial assessments, while Level 2 focuses on long-term casework with families. The re-

form allowed for methodical application of the Ministry of Welfare's methodology, improved teamwork, and enhanced service delivery for families with complex needs.

A Personal Path from Experience to Profession

Artūrs Sacjuks

The article *"A Personal Path from Experience to Profession"* by Artūrs Sacjuks is a reflective narrative of the author's journey toward becoming a social worker. Drawing from a challenging childhood, he shares how lived experience shaped his understanding of trauma and inspired his work with youth in out-of-home care. Now a social work student and youth support worker at "Namiņš" in Ventspils, Artūrs emphasizes the importance of trust, empathy, communication, and time in building meaningful relationships. His story underscores the transformative power of personal resilience, safe adult support, and inclusive social work practice.

Reflection on Studies and Practice in Social Work

Endija Elizabete Ernstsone

The article *"Reflection on Studies and Practice in Social Work"* by Endija Elizabete Ernstsone captures her personal and professional journey through three years of social work studies at the University of Latvia. Initially disappointed in not being accepted into psychology, she discovered a deep passion for social work through academic and practical experiences — particularly with adults with intellectual disabilities. Endija shares insights from internships, work experiences, and challenges of balancing work and studies. Emphasizing empathy, dignity, and client autonomy, she highlights the importance of connecting theory to practice and encourages trust between students and professionals in shaping a strong, value-driven social work community.

Non-Words and New Terms: Language in Social Work Practice

Inga Smilgaine, Inga Andersone, Ilze Krastiņa, and Ilze Kurme

The article *“Non-Words and New Terms: Language in Social Work Practice”* by Inga Smilgaine, Inga Andersone, Ilze Krastiņa, and Ilze Kurme explores how language shapes attitudes, relationships, and inclusion in social work. Based on a student-led research project, the authors identify stigmatizing “non-words” and propose respectful, person-centered alternatives. Drawing on Wittgenstein’s theory of language games and international examples, the article argues for a paradigm shift in professional terminology. Inclusive language is shown to enhance trust, reduce stigma, and reflect the core values of dignity, justice, and empowerment.

The Specifics of Social Work in Schools: Opportunities and Challenges”

Valēriia Obozna, Mārtiņš Moors

The article *“The Specifics of Social Work in Schools: Opportunities and Challenges”* by Valēriia Obozna, a Riga Stradiņš University graduate, and her thesis supervisor Mārtiņš Moors, explores the evolving role of social sup-

port professionals in Latvian schools. Based on Obozna’s bachelor thesis, the article compares the functions of social pedagogues and social workers, analyzing their overlapping tasks in school settings. Drawing on interviews with professionals and school leaders, the study highlights how social pedagogues increasingly take on responsibilities aligned with social work—such as crisis intervention and case management—underscoring the need for clearer role definitions and potential specialization in school social work.

Resources in Social Work

The section *“Resources in Social Work”* presents three valuable resources for social work professionals. The book *“The Well Gardened Mind”* by Sue Stuart-Smith explores the therapeutic impact of gardening, blending scientific insights with personal narratives to support mental health. The *“Idea Walks”* initiative fosters reflection and peer connection through monthly walks in nature, promoting well-being and professional dialogue. The *Latvian Rural Forum’s* platform through its *“Community Learning”* subsection offers recorded lectures on community development, supporting social workers and activists in rural areas with knowledge on local initiatives, civic engagement, and service planning.

Foto uz vāka

Baiba Āboliņa, autore Iveta Rozentāle

Literārā redaktore

Linda Jansone

Izdevuma makets

IBC Print Baltic

Iespiests tipogrāfijā

Tipogrāfija IBC Print Baltic

Tiešsaistes (elektroniskajam) izdevumam

ISSN 2500-9680

Atbildīgais izplatītājs

Latvijas Sociālo darbinieku biedrība

e-pasts

sdbiedriba@gmail.com

tālr.:

26558276

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Labklājības ministrijas atļauja. Citējot atsauce uz izdevumu ir obligāta.

VĒL VAR PASPĒT

ESF+ līdzfinansēta Labklājības ministrijas projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" ietvaros turpinām piedāvāt mācības sociālā darba speciālistiem. Pilnveido zināšanas, gūsti iedvesmu un attīsti profesionālās prasmes!

Programmas:

- Profesionālās pilnveides izglītības programma sociālajiem darbiniekiem **"Sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem"**
- Profesionālās pilnveides izglītības programma sociālajiem darbiniekiem **"Sociālais darbs ar jauniešiem"**
- Metodikas **"Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem"** mācības
- Metodikas **"Sociālais darbs ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem"** mācības
- Metodikas **"Sociālais darbs ar grupu"** mācības
- Profesionālās pilnveides izglītības programma ģimenes asistentiem
- un citas mācības

Iepazīsties ar programmām un piesakies

<https://www.lm.gov.lv/lv/macibas>